

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทยในเขต กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ ศึกษาวิจัยตามหัวข้อ ดังนี้

1. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม
2. ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประเพณี
3. การอนุรักษ์
4. การพัฒนา
5. หลักศิลปะที่ใช้ในการออกแบบ
6. องค์ความรู้เกี่ยวกับงานบายศรี
7. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
8. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

กรุงเทพมหานครเป็นเขตการปกครองพิเศษที่อยู่ในเขตภาคกลางรวมถึงในส่วนของปริมณฑล ซึ่งกรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางการปกครองของประเทศไทย อาณาบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่กว้างใหญ่ สถานที่ตั้งของราชธานีของสยามประเทศตั้งแต่ กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ถือเป็นดินแดนที่สะท้อนภาพของความรุ่งเรืองของอารยธรรมใน บริเวณพื้นที่ภาคกลางส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม การตั้งถิ่นฐานของคนไทยจึงมักสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณริมฝั่งน้ำ วัฒนธรรมที่โดดเด่นจะเกี่ยวกับวิถีชีวิต การปลูกสร้างบ้านเรือน เพลงพื้นบ้าน อาหารการกิน และประเพณี ซึ่งวัฒนธรรมของคนไทยในภาคกลางเป็นวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากการทำเกษตรกรรม การทำนา การละเล่นเพลงพื้นบ้าน รวมถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ การบูชาสิ่งศักดิ์ตามธรรมชาติโดยเฉพาะการบูชาพระแม่โพสพ (วัฒนธรรมและประเพณีไทย, 2019, น. 1)

ภาพที่ 2.1 เครื่อง สั้งเวบูชาแม่โพสพ
ที่มา : วัฒนธรรมและประเพณีไทย, 2019, น. 2

กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล มีการพัฒนาจนเป็นฐานเศรษฐกิจหลักของประเทศ ทั้งการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนการติดต่อกับนานาชาติมาโดยตลอด จนพัฒนาเป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ และการค้า การบริการของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถูกจัดลำดับให้เป็นมหานครที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดียว เป็นแหล่งรวมของการเคลื่อนย้ายผู้คนและกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังนั้น ในด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในกรุงเทพจึงมีลักษณะของวัฒนธรรมเมืองที่เปิดรับการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมโลกอย่างเต็มรูปแบบ รวมถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจการค้าของประเทศ สามารถเปิดเส้นทางเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจในระดับนานาชาติ ซึ่งวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันเป็นวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ทำให้เกิดวัฒนธรรมเสมือนจริงหรือโลกของอินเทอร์เน็ตที่มีอิทธิพลกับสังคมทำให้เกิดเครือข่ายทางความคิด ความเชื่อ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิค วิธีการ หรือการรวมกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ หรือถิ่นที่อยู่

ทุนทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร มีทั้งทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม งานช่างสิบหมู่ งานช่างดอกไม้แขนงต่างๆ และสถานที่สำคัญที่มีชื่อเสียงระดับโลกอย่างพระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม และทุนทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งเปิดพื้นที่สำหรับแนวคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ตามกระแสวัฒนธรรมโลก ดังนั้น วัฒนธรรมไทยในกรุงเทพฯ ในที่นี้มีความหมายเจาะจงถึงวิถีการดำเนินชีวิตและการกระทำต่างๆ ของคนในสังคมไทยที่ปรากฏให้เห็นในกรุงเทพฯ ซึ่งมีระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีในการใช้งานดอกไม้ และบายศรีตามประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา แต่เนื่องจากคนในกรุงเทพฯ อยู่ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์พระบรมมหาราชวัง จึงเป็นสาเหตุที่มีการใช้ดอกไม้สดและใบตองแบบงานในสำนักพระราชวังที่เป็นงานดอกไม้แบบประณีตศิลป์ที่ต้องใช้ฝีมือในการประดิษฐ์ด้วยการร้อยกรอง การเย็บแบบ การมัด และการปัก แต่ด้วยความซับซ้อนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกันจึงทำให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรมที่หลากหลายจึงเป็นสาเหตุให้ในแต่ละพื้นที่มีกิจกรรมหลากหลายเกิด

ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งร่วมกับกรุงเทพฯ จึงเป็นเมืองที่มีชีวิตชีวา มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป

2. ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประเพณี

การพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทย ได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประเพณี ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. วัฒนธรรม

วัฒนธรรม เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ และความจำเป็นของกลุ่มคนในแต่ละกลุ่มเพื่อความอยู่รอด รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองของคนแต่ละกลุ่ม แต่ไม่ได้หมายความว่า คนทุกกลุ่มจะต้องอยู่รอดและเจริญรุ่งเรืองทั้งหมดทุกกลุ่ม ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับระบบการส่งเสริมพลังปัญญาของแต่ละกลุ่มอันได้แก่ กระบวนการวิธีในการเรียนรู้วัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการสร้างค่านิยม ทศนคติ ภูมิปัญญา ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของคนแต่ละกลุ่ม (สนิท สมักรการ, 2519, น. 32 - 33) ซึ่งมีที่มาของวัฒนธรรม มาจากหลายแหล่งกำเนิดด้วยกันดังนี้

1.1 สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ของประเทศไทย ส่วนใหญ่มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ คนไทยจึงมีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง ทำให้เกิดวิถีชีวิตแห่งสายน้ำ และมีประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีโยนบัว ไหลเรือไฟ

1.2 พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยเป็นเวลานาน คนไทยได้นำหลักคำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต มีประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า พิธีอุปสมบท พิธีแต่งงาน

1.3 ค่านิยม คือแบบอย่างพฤติกรรมของคนในสังคมที่มีความแตกต่างกัน ค่านิยมบางอย่างกลายเป็นแกนหลักของวัฒนธรรมที่คนไทยยึดถือและปฏิบัติ เช่น ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งคนไทยให้ความเคารพและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก

1.4 การเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติ คนไทยส่วนใหญ่ในประเทศไทย รับวัฒนธรรมจากจีน และอินเดียเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มาจากชาติตะวันตก จะเห็นได้ชัดเจน ในเรื่องของการแต่งกายตามแบบสากล การสร้างบ้านเรือนรูปทรงต่างๆ (ไพศาล ภูโพบูลย์, อังคณา ตติรัตน์ และปนัดดา มีสมบัติงาม, 2550, น. 123)

2. ภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง เรื่องของความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ รวมถึงศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับทุกอาชีพ ภูมิปัญญาไทยหมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลงานของคน ที่เกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้าน ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนาปรับปรุง และ

ผ่านการเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ซึ่งสามารถแก้ไขปัญห และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยแต่ละสังคมได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536, น. 3-4) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาไทยไว้ 4 ประการดังนี้

2.1 ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญา ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาในเอง แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาข้อมูลจะต้องดูว่าชาวบ้าน รู้ในเรื่องเดียวไม่เพียงพอ ต้องศึกษาว่าชาวบ้านเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ องค์ความรู้เหล่านั้นอย่างไร

2.2 การสั่งสมและการกระจายความรู้ภูมิปัญญา ความรู้ที่มีอยู่ไม่ใช่จะปล่อยไว้แต่จะต้องนำมาให้บริการให้กับบุคคลอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ที่สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการในการสั่งสมความรู้ ควรที่จะศึกษาว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร

2.3 การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไม่ได้มีสถาบันที่จะจัดการนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดความรู้ หากมีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน หากจะต้องนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดผู้ถ่ายทอดจะต้องทำความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

2.4 การสร้างสรรค์และปรับปรุงความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่จะถูกปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง จึงควรที่จะศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างไร

3. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

องค์ประกอบของภูมิปัญญามีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญามีคุณค่า มีความภาคภูมิใจ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการ จากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้อาจเกิดจากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ซึ่งความเชื่อถือเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีในเรื่องของบาป บุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้อง ค่านิยมที่คนในสังคมให้การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลานความคิดเห็นที่เกิดจากการพิจารณา ความรอบคอบจากชุมชนจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถที่เกิดจากพรสวรรค์หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้ ด้วยความฉลาด ไหวพริบในการแก้ไขเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ สามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้ดีมีประสิทธิภาพ ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาเป็นลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษย์

3.2 ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3.3 ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคน

3.4 ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

3.5 ภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ

3.6 ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

3.7 ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในให้มีพัฒนาการทางสังคม (ประภาศิริ กลางพอน, 1993, น. 79)

สรุปภูมิปัญญาไทยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ที่นำมาพัฒนา เลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป และเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสม สืบทอดและพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดเพื่อนำไปสู่การสืบทอดภูมิปัญญาไทยซึ่งสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ในเรื่องของอาชีพแต่ละหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนมีการปฏิบัติสืบต่อกัน

2) การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว ในเรื่องความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ งานช่างฝีมือ ความรู้ด้านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ความรู้เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติเท่านั้น ซึ่งความรู้บางเรื่องจะหวงแหนไว้เป็นความลับในตระกูลไม่เปิดเผยให้กับคนภายนอกได้เรียนรู้

3) การฝึกฝนจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะเรื่อง เป็นการถ่ายทอดจากผู้รู้ซึ่งอาจจะเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรือเป็นบุคคลที่อยู่นอกชุมชน ที่เข้ามาให้ความรู้แก่คนในชุมชน เช่น ช่างบายศรี ช่างลายไทย ช่างแกะสลัก ร้อยมาลัย ช่างงานเครื่องหอมของชารวัย และงานหัตถกรรม เป็นต้น

4) การฝึกฝนและค้นคว้า ดัดแปลงด้วยตนเอง นำไปพัฒนาขึ้น แล้วนำไปถ่ายทอดความรู้ ขบวนการ วิธีการให้กับลูกหลาน

5) ความรู้ และความชำนาญ ที่เกิดขึ้นโดยความบังเอิญหรือสิ่งที่มองไม่เห็น

4. ความหมายของภูมิปัญญา

การศึกษาเอกสารในเรื่องภูมิปัญญา พบว่า นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้ดังนี้

ปรีชา อยู่ตระกูล (อ้างถึงใน กุลจิตรา ภักคานนท์, 2531, น. 27) ให้ความหมาย คำว่า “ภูมิปัญญา” เป็นเรื่องที่มีการสั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านทางจารีตประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตในรูปของประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อทำให้เกิดความสมดุล เกิดความสุข ในส่วนที่เป็นชุมชน แต่ในส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านหากเกิดปัญหาความไม่สมดุล จะก่อให้เกิดปัญหาและก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในชุมชนและหมู่บ้าน

ธวัช ปุณโณทก (2531, น. 40-42) ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา รู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย และการนำไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้สอยในการสานกระบุง ตะกร้า กระจาด กระดัง นำมาใช้ในชีวิตประจำวันถือเป็นภูมิปัญญาทั้งสิ้น

ชลธิชา สัตยาวัฒนา (2534, น. 14) ให้ความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญา” เป็นผลึกของความรู้ที่เกิดจากกระบวนการสั่งสมสืบทอด กลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลาย โดยการนำมาประสมประสานกันจนเกิดเป็นองค์ความรู้ ซึ่งความรู้ อาจไม่ได้เป็นเอกภาพ แต่ภูมิปัญญาจัดได้ว่าเป็น

เอกลักษณ์ ในอีกแนวคิดหนึ่ง คำว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความสามารถ วิชาการ ผลงานที่ คั้นคว่ำรวบรวม จัดเก็บไว้เป็นความรู้ โดยการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนเกิดผลผลิต ที่งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือเป็นความรู้หรือ ระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบ หรือคิดค้นขึ้น เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง และปลอดภัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, น. 4) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้น แล้วนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาใช้ สติปัญญา ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในทางกว้าง ทางลึก ที่ชาวบ้านคิดขึ้นเอง ลงมือทำเองโดยอาศัย ความสามารถที่มีอยู่ในตนเองในการแก้ไขปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุค สมัย

ประเวศ วะสี (2530, น. 16) ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นการสะสม จากประสบการณ์ชีวิต สังคม และในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งมีการสืบทอดต่อกันมาจนเป็น วัฒนธรรม โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ประการที่สอง มีการบูรณาการให้เข้ากับสิ่งต่างๆ ประการที่สาม มีการนำไปเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ ลึกซึ้ง

ทรงคุณ จันทจร (2549, น. 6) ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” หมายถึง องค์ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข ที่ได้รับมาโดยการถ่ายทอด สัมผัสกันมาจากสถาบันของชุมชนรวมทั้งประสบการณ์โดยตรงของคนในท้องถิ่น

รุ่ง แก้วแดง (2543, น. 204) ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญาไทย” หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยให้ สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

วันเพ็ญ พวงพันธุ์บุตร (2542, น. 108) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคำว่า “ภูมิปัญญาไทย” หมายถึง องค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบทอดกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้น ปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีความเป็น เอกลักษณ์ของตนเอง

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนิน ชีวิตให้เกิดความสุข โดยการถ่ายทอดสัมผัสกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยซึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสืบสาน สืบทอดจากประสบการณ์จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่น เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลายาวนาน หากถูกละเลย ขาดการยอมรับ และถูกทำลายลงก็จะ สูญหายไป ไร้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเอง ภูมิปัญญาไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตของคนไทย ให้มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

5. การถ่ายทอดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดความรู้จากประสบการณ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่าง ต่อเนื่องและเป็นไปตามธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่มีการสืบทอดกัน เป็นลักษณะ ความสัมพันธ์โดยชาวบ้าน ซึ่งภูมิปัญญาไทยนี้จึงนับว่าเป็นความคิดทางสังคม (Social Thought) ที่

สำคัญอย่างหนึ่งทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นปรัชญาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี หัตถกรรมและสิ่งอื่นๆ สังคมใดที่มีการดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาที่ส่งต่อผ่านลูกหลานรุ่นต่อรุ่นทุกสังคมซึ่งมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ ความรู้และระบบความรู้ การสั่งสมและการเข้าถึงตัวความรู้ การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ รวมทั้งการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่เกิดจากการสั่งสมระบบความรู้ของชาวบ้านสะท้อนออกมาในลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันดังนี้

5.1 ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ สัตว์ และพืช

5.2 ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันอยู่ในสังคมหรือในชุมชน

5.3 ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ และสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ แบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

5.3.1 แบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่จะใช้จารึกหรือเขียนใส่ในใบลานหรือสมุดข่อย เพื่อใช้สำหรับการเล่าเรียนสืบค้นต่อกันมาเรื่อยๆ ซึ่งปัจจุบันนี้หาได้ยากมาก

5.3.2 แบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หัตถกรรม ศิลปะ การแสดง นิทาน คำกลอน ปัจจุบันนี้เป็นยุคของข่าวสารไร้พรมแดน เทคโนโลยีข่าวสารมีความก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว การถ่ายทอดภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดผ่านทางสื่อได้หลายทาง ไม่ว่าจะเป็นสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่ออื่นๆ ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาที่สะดวก รวดเร็วทันต่อผู้ที่ศึกษาเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นการสะสม ผลึกองค์ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ การแก้ไขปัญหาที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งมนุษย์ในสังคมใช้ภูมิปัญญาเป็นส่วนในการดำเนินชีวิตผ่านกระบวนการสั่งสม สืบทอด ปรับปรุงและประยุกต์ใช้ต่อเนื่องกันมา เป็นระบบคุณค่าที่สะท้อนออกมาให้เห็นในชีวิตประจำวันของบุคคลด้วยลักษณะต่างๆ และมีลักษณะเป็นองค์ ที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ภูมิปัญญาจึงมีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ในสังคมทุกระบบทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีความหลากหลาย ไม่หยุดนิ่ง (Dynamics) แตกต่างกันไปในแต่ละด้าน

จากแนวคิดภูมิปัญญาและการถ่ายทอดภูมิปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยการพัฒนาแบบบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทำให้ทราบที่มาของภูมิปัญญาการประดิษฐ์บายศรีว่ามีที่มาจากไหน รูปแบบ ขั้นตอนการทำบายศรีอย่างไรมีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้บายศรียังคงมีการใช้และการพัฒนาสืบเนื่องต่อกันมา และมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างไร

6. ประเพณี

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์กันภายในกลุ่มที่จะต้องมีการเปรียบเทียบแผนไว้ควบคุมพฤติกรรมของคนในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมคนในสังคมตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช

2485 ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียว ความก้าวหน้าของชาติ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชนที่ได้ทำในสิ่งที่ดีงามร่วมกันเพื่อความเจริญ และงอกงาม ดังนั้น วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรร ปรับปรุง แก้ไขและพัฒนา จนเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เหมาะกับสภาพแวดล้อม และใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาในสังคม มีการสืบทอดจนกลายเป็นมรดกทางสังคม แต่วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ หรือด้วยวิธีการใหม่ที่ใช้แก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดี ซึ่งคนในสังคมเกิดความนิยม จนเป็นที่ยอมรับ และอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิมไป ซึ่งการรักษาวัฒนธรรมเดิม ควรที่จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคแต่ละสมัย

ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มคนที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนโดยส่วนใหญ่ ในด้านความคิด ความเชื่อ และระเบียบแบบแผนอันเป็นสิ่งที่คนในสังคมปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพทางสังคม หากแบ่งประเพณีตามลักษณะของบุคคลของผู้ประกอบพิธี แบ่งได้ 3 ประเภทดังนี้

- 6.1 ประเพณีส่วนบุคคล หมายถึง ประเพณีที่ปฏิบัติเฉพาะบุคคลภายในครอบครัว
- 6.2 ประเพณีส่วนชุมชน หมายถึง ประเพณีที่ปฏิบัติของคนทั่วไปในชุมชน
- 6.3 ประเพณีส่วนของรัฐบาล หมายถึง ประเพณีที่ทางรัฐบาลจัดขึ้น เกี่ยวกับราชพิธีและรัฐพิธีต่างๆ

พิธีต่างๆ

7. ประเพณีการทำขวัญบายศรีภาคต่างๆ

ประเพณีการทำขวัญบายศรีภาคต่างๆ จะมีพิธีทำขวัญและการเรียกที่แตกต่างกันดังนี้

บายศรีของภาคกลาง ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) และมีหลายรูปแบบ เนื่องจาก ภาคกลางเป็นที่ตั้งของราชสำนัก ประกอบกับคนไทยมีฝีมือประดิษฐ์ช่างประติมากรรม จึงเชื่อมโยงบายศรีให้เข้ากับความเชื่อ ของประเพณีและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี บายศรีภาคกลางมี ภาษาหรือคำที่ใช้เรียกส่วนประกอบต่างๆ ดังนี้ คำเรียก "ตัว" หรือ "นิ้ว" หมายถึง การม้วนใบตองให้เป็นตัวหรือนิ้ว ด้วยการนำไม้กลัดใส่ตรงหัวของใบตอง เสียบปลายยอดด้วยดอกไม้จำพวก ดอกพุทธรักษา ดอกบานไม่รู้โรย ดอกมะลิ คำเรียก "ปั้น" หรือ "องค์" หมายถึง ตัวหรือนิ้วที่นำมาแต่งผ้า รวมกัน เช่น นำตัวหรือนิ้วมาแต่งผ้าเรียงกัน 3 นิ้ว 5 นิ้ว 7 นิ้ว 9 นิ้ว 16 นิ้ว เรียกว่า 1 ปั้น 1 องค์ คำเรียก "แม่" และ "ลูก" หมายถึง ตัวหรือนิ้วที่นำมาแต่งผ้ารวมเป็นปั้นหรือองค์ เรียกว่า แม่ หรือลูก ซึ่งตัวที่ประกอบเข้าไปตามหลักไม่ว่าจะเป็น 3 มุม หรือ 4 มุม เรียกว่า "แม่" ส่วนตัวที่แทรกระหว่างตัวใหญ่นั้น จะเรียกว่า "ลูก" เช่น แม่ 5 ลูก 3 ซึ่งตัวแม่ไม่น้อยกว่า 5 ตัวลูก 3 การทำตัวบายศรีจะสูงขึ้นไปตามลำดับ เช่น แม่ 7 ลูก 5 หรือ แม่ 9 ลูก (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2556, น. 1) บายศรีภาคกลางมีลักษณะเป็นบายศรีต้น แบ่งเป็นชั้นๆ ใช้ตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น ในแต่ละชั้นตกแต่งด้วยบายศรีและดอกไม้ ส่วนบนสุดของบายศรีจะแต่งด้วยพุ่มดอกไม้หรือบายศรีปากชาม บายศรีภาคกลางนอกจากจะมีบายศรีปากชาม บายศรีใหญ่หรือบายศรีต้นแล้ว ปัจจุบันมีการทำบายศรีขึ้นอีกหลายรูปแบบในแบบดั้งเดิม มีบายศรีปากชาม บายศรีเทพ บายศรีพรหม บายศรีต่อบายศรีหลัก ส่วนบายศรีแบบประยุกต์ จะทำตามจินตนาการของผู้ทำบายศรี โดยมีการประดิษฐ์แบบ

วิจิตรสวยงามสอดคล้องกับความเชื่อต่างๆ เช่น บายศรีกำเนิดพระแม่กวนอิม บายศรีพระแม่ธรณี บายศรีพรหมเปิดโลก บายศรีพระแม่โพสพ บายศรีธรรมจักร ฯลฯ

ภาคเหนือ เรียกว่าพิธี “ฮ้องขวัญ” หรือ “เสียดขวัญ” ก็คือพิธีเรียกขวัญ เกิดขึ้นในสมัยพระราชยาเจ้าดารารัศมี เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรงอนุรักษ์งานบายศรีตามแบบของเดิมไว้ และทรงจัดลำดับชั้นของบายศรีไว้ดังนี้บายศรี 9 ชั้น สำหรับทูลเกล้าฯถวายแด่พระมหากษัตริย์ และสมเด็จพระบรมราชินีบายศรี 7 ชั้น สำหรับเจ้านายชั้นสูง บายศรี 5 ชั้น สำหรับเจ้านายชั้นกลาง บายศรี 3 ชั้น สำหรับบุคคลทั่วไป (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, น. 217-219) ซึ่งภาคเหนือ นิยมทำบายศรีในขัน หรือที่เรียกว่า “สะหลุง” ทำด้วยเงินหรือเครื่องเงินและมีพานรองรับอีกชั้นหนึ่ง มีข้าวปุ้น กล้วย 1 ใบ ไข่ต้ม 1 ลูก และดอกไม้ธูปเทียน และด้ายขาวสำหรับผูกมือ การทำบายศรีนี้ นิยมใช้ในการทำบุญขึ้นเรือนใหม่ แต่งงานฯ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ บายศรีหลวงหรือบายศรีใหญ่ และบายศรีนมแมวหรือขันผูกข้อมือหรือขันมัดมือในการทำพิธีจะมีอาจารย์เป็นผู้กล่าว คำฮ้องขวัญ ด้วยสำนวนโวหารแบบโบราณที่เกจิอาจารย์ได้แต่งไว้อย่างคล้องจองและมีท่วงทำนองการอ่านอย่างน่าฟังเพื่อให้คนที่ได้รับการ “ฮ้องขวัญ” เกิดกำลังใจขึ้น โวหารในการ “ฮ้องขวัญ” อาจารย์จะผูกข้อมือให้ โดยผูกข้อมือข้างซ้ายก่อน มีความหมายว่ามัดมือซ้ายขวัญมา มัดมือขวาขวัญอยู่ ขอให้ขวัญจงกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว อย่าล่องลอยไปไหน และขอให้มีความร่มเย็นยาวตลอดไป พิธีดังกล่าวใช้รับขวัญคนป่วย รับแขกบ้านแขกเมือง สมโภชใช้ในพิธีบวชนาค พิธีแต่งงาน เครื่องสังเวยในบายศรี ประกอบด้วย ข้าวเหนียว ไข่ต้ม กล้วย ผลไม้อื่นๆ หมาก พลู เมี่ยง บุหรี่ น้ำบริสุทธิ์ น้ำมะพร้าวอ่อน เชิญขวัญมาเสวยอาหารในบายศรีและสวดมนต์ดอกไม้ขณะเดียวกันก็ผูกข้อมือไปด้วย พร้อมทั้งอวยชัยให้พร ซึ่งจะภาคเหนือ เรียกว่าตัวบายศรีว่า "กาบ" หรือ "ขา"

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน การผูกเสี่ยว หรือพิธีผูกเสี่ยวเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งได้ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานนับศตวรรษ สันนิษฐานว่ามีจากพิธีของพราหมณ์คำว่า “เสี่ยว” เป็นภาษาอีสานแท้ๆ หมายถึง มิตรแท้ เพื่อนแท้หรือเพื่อนตาย ซึ่งมีความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อกัน เป็นความผูกพันทางด้านจิตใจและเต็มใจ การมีเสี่ยว หมายถึง การมีเพื่อนตายที่มีความรัก ความจริงใจ ความเข้าใจ ต่อกัน นับตั้งแต่ตัวของเสี่ยวเอง ครอบครัวยุ่ครอบครัวยุ่หมู่บ้านต่อหมู่บ้าน หรือ อำเภอต่ออำเภอ และเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะ ญาติมิตร และบุคคลทั่วไป ผู้ได้มีโชคหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็นิดี (กรมศิลปากร, 2554) ประเพณีสู่ขวัญทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดีชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว พิธีสู่ขวัญนี้เป็นได้ทั้งการแสดงความรักชื่นชมยินดี เป็นประเพณีทำกันอย่างกว้างขวาง นิยมเรียกตัวบายศรีว่า "แม่" เช่น แม่ 16 แม่ 9

ภาคใต้ บายศรี หรือเรียกอีกอย่างว่า บุหงาซอรี หรือบุหงาซีเร๊ะ เรียกตัวบายศรีว่า "แม่" หรือ "ลูก" เช่น แม่ 16 ลูก 9 บายศรีนี้จะใช้ควบคู่กันในประเพณีแห่หนก ซึ่งใช้ในพิธีการต้อนรับอาคันตุกะ งานเทศกาลเฉลิมฉลอง งานมงคลทั่วไปสันนิษฐานกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินโดนีเซีย โดยสตรีจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมืองตามท้องถิ่นและพานบายศรีเข้าขบวนแห่ในงานเทศกาลแห่หนก พานที่ใส่บายศรี (อาเนาะกาซอ) จะใช้พานทองเหลืองสมัยก่อนใช้ต้นกล้วยทั้งต้นมาตัดให้มีขนาดประมาณ 3-4 คอกตั้งเอาทางปลายขึ้นเพื่อป้องกันการล้มจึงนำต้นกล้วยขนาด 1 คอก อีก 2-3 ท่อน ตรึงติดกับลำต้นกล้วยที่ใช้เป็นตัวบายศรีตัวบายศรีใช้ใบกล้วยพับเป็นตัวกระจังปลายแหลม

ตรงยอดติดประดับด้วยดอกไม้ต่างๆ เช่นดอกบานไม่รู้รุ่ย ชวนำไปติดเป็นชั้น 5-7 ชั้น โดยรอบต้นกล้วย บนยอดบายศรีมีถ้วยหรือกระถางบรรจุเครื่องเช่น เช่น ข้าว และขนม 12 สิ่ง (เขียว ขาว แดง) หุ้มพันทับใบตองนอกบายศรีอีกชั้นหนึ่ง รูปแบบบายศรีเป็นแบบง่ายๆ ตามชนบท ถ้าเป็นในตัวเมืองจะมีความวิจิตรสวยงามมากกว่า ปัจจุบันการทำบายศรีได้วิวัฒนาการไปมาก บางครั้งทำด้วยไม้แกะสลักกลดลายกลิ้งเหลาเลียนแบบใบตองแล้วทาสีต่างๆ อย่างสำเร็จรูป บางครั้งใช้สังกะสี พลาสติกเป็นบายศรีแบบมั่นคงถาวร ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ และวัสดุ เพื่อความสะดวกสบาย ประหยัด เศรษฐกิจเช่นเดียวกับในภาคกลาง

8. ความเชื่อและพิธีกรรม

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับ นับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีหลักฐานพอที่จะพิสูจน์ได้ซึ่งความเชื่อทางวัฒนธรรมเป็นความเชื่อตามความต้องการของมนุษย์และกลุ่มชนเพื่อตอบสนองความต้องการด้านร่างกายและจิตใจ และในเรื่องมายาศาสตร์เป็นความเชื่อและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของบุคคลแต่ละคนที่ไม่ผูกพันต่อชีวิตของสังคมแต่อย่างใด คนที่มาขอความช่วยเหลือจากมายาศาสตร์เปรียบเหมือนกับลูกค้าที่มาซื้อของ (อมรา พงศาพิชญ์, 2542, น. 4)

คติธรรม การประดิษฐ์บายศรี อาศัยความประณีต ความอดทน ผสมกับศาสตร์และศิลป์ของผู้ทำบายศรี ในขณะที่ทำต้องไม่กล่าวคำหยาบ หากเป็นบายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมทางพราหมณ์ การทำบายศรี จะต้องถือศีล 8 จึงจะทำให้บายศรีมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ประดิษฐ์บายศรี ต้องมีสติ มีสมาธิ ในการเตรียมใบตอง ฉีกใบตอง เช็ดใบตอง ม้วนนิ้วบายศรี การประกอบตัวบายศรี รวมถึงการแต่งตัวบายศรีด้วยดอกไม้มงคลนามต้องทำอย่างใจเย็น เบามือ เพื่อที่จะไม่ทำให้ใบตองไม่ฉ่ำและดำตลอดเวลาของการทำผู้ทำต้องมีความตั้งใจ มีสมาธิจึงจะสำเร็จ ถือเป็นการกลุ่บายในการที่จะสั่งสอนบุตรหลานในการปลูกฝังธรรมะ ความอ่อนน้อม ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และจุดประสงค์อีกประการหนึ่งของการประดิษฐ์บายศรีขึ้นใช้ในพิธีกรรมก็เพื่อปิดเป่าเสนียดจัญไรและขอให้ชีวิตประสบแต่ความสุขความเจริญ

ความเชื่อของมนุษย์ ล้วนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแทบทั้งสิ้น ในสังคมไทยคนทั่วไปมักเชื่อในสิ่งที่ไม่มองไม่เห็น หรือเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ภูตผีปีศาจ เทวาอารักษ์ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยจึงเกิดการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ออกมาในลักษณะของพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ สืบทอดกันเป็นวัฒนธรรม

พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจ และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดของพิธีกรรมบางอย่าง มีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์หรือมีส่วนประกอบของหลายศาสนาผสมกันทั้งในระดับความเชื่อและการปฏิบัติ หรือการประสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน ความเชื่อเป็นความยึดถือของคน ในคำสั่งสอนหรือในบุคคล หรือในหลักการ หรือในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ อำนาจของดิน ฟ้า อากาศ ภัยจากธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่ทราบที่เกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับและเชื่อถือในอำนาจสิ่งนั้น บางครั้งการวิงวอนขอความช่วยเหลือของคนในแต่ละถิ่นจะแตกต่างกัน ความเชื่อก่อให้เกิดลัทธิการบูชาธรรมชาติ มีพระอาทิตย์ น้ำ ลม ไฟ ต่อมาลัทธิความเชื่อได้พัฒนามาเป็นศาสนามีการเชื่อและ

ยึดถือในเทพเจ้าต่างๆ ซึ่งเรียกว่ามีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถช่วยคนได้ มีพัฒนาการมาเรื่อยๆ ในยุคที่ความเจริญทางวิทยาการมากขึ้น ความเชื่อในสิ่งต่างๆ ค่อยลดลงและหันมาเชื่อในสิ่งที่มีเหตุผลมากขึ้น

ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เข้ามาผสมผสานกลมกลืนกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาฮินดูมีความเชื่อที่แตกต่างกันหลายอย่างโดยมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีและเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า เป็นการรวมเอาลัทธิวิญญาณนิยมและการทำทางไสยศาสตร์หลายอย่างเข้าไว้ด้วยกัน คนไทยรับวิธีการทางไสยศาสตร์แบบใหม่ของฮินดูเข้ามา ความเชื่อในลัทธิวิญญาณนิยมและไสยศาสตร์ก็ยังคงอยู่กับคนไทยโดยทั่วไปไม่ได้สูญหายไปไหน มีการผสมปนเปกับศาสนาพุทธ ดังนั้น พฤติกรรมทางศาสนาของคนไทยจึงมิได้เป็นไปตามแนวปรัชญาของศาสนาพุทธอย่างเดี่ยวแต่เป็นไปตามความเชื่อและวิธีปฏิบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนชาวพุทธมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบและสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของประชาชนได้ในระดับสังคมความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์ซึ่งเน้นทางด้านพิธีกรรม ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีและทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การติดต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติทำได้โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่นการใช้เวทมนตร์คาถา โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ หมอผี คนทรงหรือจ้ำ แล้วแต่กรณี ซึ่งเน้นพิธีกรรมและพยายามดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นส่วนบุคคล อันเป็นข้อแตกต่างจากศาสนา การปฏิบัติทางไสยศาสตร์มีมานานแล้ว เป็นการยากที่จะแยกลัทธิวิญญาณนิยมออกจากไสยศาสตร์ เพราะการทำไสยศาสตร์ ต้องมีความเชื่อเบื้องต้นว่า มีวิญญาณหรือผีชนิดต่างๆ ที่มีอำนาจหรือฤทธิ์เดชเหนือมนุษย์คอยกระทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งนอกเหนืออำนาจมนุษย์ที่จะทำให้เป็นไปได้ ความเชื่อในเรื่องวิญญาณและทางไสยศาสตร์ของคนไทยเป็นวิธีการแก้ปัญหาและเผชิญกับวิกฤติต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์มาแต่โบราณ ศาสนาฮินดูน่าจะเป็นศาสนาแรกที่แผ่เข้ามาในเมืองไทย ซึ่งมีเทพเจ้าหลายองค์และมีฤทธิ์ พิธีกรรมทางศาสนาฮินดูมีอยู่มาก (นานาสาระเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และฮินดู – วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557, เว็บไซต์)

ความเชื่อและพิธีกรรมในแง่ของพุทธศาสนา มีความแตกต่างกันออกไป ตามวัน เวลา สถานที่นั้นๆ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในพิธีกรรมหรือความเชื่อดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับพระรัตนตรัย ศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อความรู้สึคนึกคิด เชื่อกันว่าสังคมมนุษย์ต้องมีศาสนา ถ้าปราศจากศาสนาแล้วจะทำให้สังคมป่าเถื่อน คนไม่รู้ดีรู้ชั่วไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาป บ้านเมืองจะมีแต่ความวุ่นวายและวิบัติ ความเชื่อในพุทธศาสนาได้ถูกผสมผสานเข้ากับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และความเชื่อเรื่องวิญญาณและภูตผีปีศาจการทำบุญในพุทธศาสนาจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์ ได้ไปเกิดในสวรรค์

2) ความเชื่อในเรื่องของพระศรีอารียเมตตรัย ซึ่งเป็นความเชื่อในพุทธศาสนามีความเชื่อกัน พ.ศ. 5000 โลกจะมีแต่ความเลวร้าย บ้านเมืองจะระส่ำระสาย ขณะเดียวกันก็จะมีผู้มีบุญมาปราบ ยุคเชษฐ คือพระศรีอารีย หลักจากยุคเชษฐผ่านไป ในโลกก็จะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์

ยุพา กาฬเนตร และคณะ (2544, น. 149) กล่าวถึง ความหมาย พิธีกรรมว่า เป็นการปฏิบัติ ที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ใช้ในโอกาสต่างๆ หรือพฤติกรรมทางสังคมที่กำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย หรือระเบียบทางสังคม ที่แสดงออกถึง

สัญลักษณ์ของค่านิยมหรือความเชื่อ กิจกรรมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสนา และการใช้สัญลักษณ์แสดงถึงความสำคัญของวัฒนธรรม เพื่อคนรุ่นหลังมีความสำนึกหรือเคารพนับถือ

ปิยะ สุติสฺสดี (2545, น. 107) กล่าวถึง พิธีกรรมว่า เป็นวิธีการหนึ่งที่มนุษย์ คิดขึ้นเพื่อให้ถึงเป้าหมาย โดยใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเป็นวิธีทำให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ มนุษย์เผชิญภัยอันตรายต่างๆ ความหวาดกลัวที่เกิดจากสิ่งที่มองเห็นกับมองไม่เห็น เป็นทั้งภัยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอาจเกิดขึ้นในอนาคตก็เป็นได้ รวมถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง ทำให้ต้องคิดหาวิธีเพื่อป้องกัน หลีกเสี่ยงหรือกำจัดภัยต่างๆ ด้วยการจัดพิธีกรรมขึ้นเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นออกไปเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ และความสบายใจหลังจากผ่านพิธีกรรมที่จัดขึ้น

สรุป ผลความเชื่อเป็นพื้นฐานของการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระรัตนตรัยได้รับการเคารพเชิดชูไว้ในระดับสูง ไม่นำมาร่วมในกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรม แต่มีบางที่มีความเชื่อถือว่า มีอำนาจลึกลับที่จะทำให้นมนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษ และเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ จึงเกิดมีพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นเพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้มนุษย์ ดังนั้นความเชื่อจึงเกิดจากการที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่ามีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่ามูลเหตุเกิดมาจากความกลัว แล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมายในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาเหตุผล รวมถึงพิธีกรรมที่การทำพิธีต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ให้เกิดความสบายใจ

3. การอนุรักษ์

การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมความสำคัญของการอนุรักษ์ ประเทศไทยเป็นสังคมเกษตร ชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย และดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพไม่มีภัยธรรมชาติที่รุนแรง ผู้คนมีชีวิตที่สุขสบายตามอัตภาพ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม คนในสังคมไทยเปิดกว้างยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอก มีการผสมผสานอย่างหลากหลายแต่ก็ลงตัวกันดีระหว่างศาสนาและวัฒนธรรม เมื่อเวลาผ่านไปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทย มีมากขึ้น วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคม และยังเป็นเครื่องวัดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม จากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้ เจริญก้าวหน้าขึ้น สังคมต้องมีดุลยภาพ จากการพัฒนาด้านสังคมจึงมีผลปรากฏดังนี้ (วิชัย ภูโยธิน และคณะ, 2552, น. 23)

มรดกทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้คนจะต้องดูแลรักษา คำจำกัดความที่มากมายในทางวิชาการมรดกทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่เห็นและจับต้องได้ อย่างเช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อีกประเภทหนึ่งเป็นนามธรรมคือเรื่องของวิถีชีวิต ประเพณีความเชื่อต่างๆ (อเนก สีหามาตย์, 2548, น. 21)

การอนุรักษ์วัฒนธรรม วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ดึกดำบรรพ์และยึดถือปฏิบัติกันมานานแล้ว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนไทยทุกคน

เพื่อมาให้อะไรที่ล้ำค่าสูญหายไป เหมือนกับบรรพบุรุษได้รักษากันเอาไว้เป็นเวลานานนับหลายร้อยปี โดยการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยมีวิธีการ ดังต่อไปนี้

1) ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อให้ทราบความหมาย และความสำคัญของวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่าทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

2) ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ช่วยกันรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและความมั่นใจ ในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นอย่างเหมาะสม

3) รมรณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตระหนักในสำคัญของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุนประสานงาน การบริการความรู้วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

4) ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในประเทศและระหว่างประเทศโดยการใช้ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน

5) สร้างทัศนคติความรู้และความเข้าใจ ทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้างฟื้นฟูและการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติ และมีผลโดยตรงของความ เป็นอยู่ของทุกคน

6) จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงาน ให้ประชาชนเข้าใจและสามารถเลือกสรรตัดสินใจ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต ทั้งนี้สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุน

สรุปได้ว่าการอนุรักษ์ คือ วิธีการประดิษฐ์เพื่อรักษารูปแบบงานบายศรีให้คงสภาพเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิมมากที่สุด เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมยังคงอยู่ด้วยการสืบสาน การสืบทอด และกระบวนการใช้ประโยชน์จากงานบายศรีของไทยที่ใช้ในประเพณีอย่างคุ่มค่า รูปแบบบายศรีจะต้องมีความคงทน คงความหมายที่เป็นมงคลนาม ผลงานมีความสวยงาม ใช้วัสดุทดแทนตามความเหมาะสม โดยจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสร้างอาชีพที่หลากหลายให้กับคนในสังคมไทย

4. การพัฒนา

การพัฒนา คือ การปรับปรุง ฟื้นฟู และจัดรูปแบบทางวัฒนธรรมใหม่ไม่ให้เลือนหาย และเพื่อให้มีการสืบทอดไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง โดยใช้มรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นประโยชน์และสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่น หากไม่พัฒนาแล้ววัฒนธรรมอาจจะเสื่อมสูญไป ดังนั้น การอนุรักษ์จึงมีความหมายควบคู่กับการพัฒนา หากดำเนินการเพียงอย่างเดียวอาจจะทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะทำให้อนุชนรุ่นต่อไป (อุดม เชยถิวงค์ และคณะ, 2548, น. 38-42) ในการพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทยในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยการพัฒนาจากใบไม้ดอกไม้สดที่ใช้ในปัจจุบัน มาใช้วัสดุที่เลียนแบบธรรมชาติซึ่งเป็นการนำผ้าชนิดต่างๆ และ ดินไทยมาประดิษฐ์ โดยใช้เทคนิค วิธีการการย้อมสี การลงเย็นลิ้ เพื่อให้ผ้าคงรูปร่าง รูปทรง

และยึดอายุการใช้งานของบายศรีให้ใช้ได้มากกว่า 10 ครั้งขึ้นไป เมื่อพัฒนาแล้วได้รูปแบบบายศรีในรูปแบบที่อนุรักษ์และ ส่งเสริมภูมิปัญญาไทย และสร้างรายได้ในเชิงพาณิชย์ โดยมีประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) ความคงทน รูปแบบบายศรีแต่ละประเภทมีความคงทนด้วยวัสดุที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์บายศรีแทนใบตอง ใบไม้ ที่มีสีสรรสวยงาม

2) คงความหมาย องค์ประกอบของบายศรี ต้องมีส่วนประกอบครบ รวมถึงดอกไม้ ใบไม้ที่นำมาประดิษฐ์ต้องมีชื่อ และความหมายที่เป็นมงคล

3) ใช้วัสดุทดแทน ซึ่งในการประดิษฐ์บายศรีในแต่ละประเภท ใช้วัสดุอื่นๆ แทนดอกไม้ ใบตองสด เช่น ผ้าชนิดต่างๆ ผ้าลายไทย ดินไทย ดอกไม้ตกแต่งใช้กระดาษทิชชู แทน

4) ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม วัสดุที่นำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบบายศรีจะเน้นวัสดุที่เป็นวัสดุย่อยสลายได้ง่ายไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5) สร้างอาชีพหลักและอาชีพรอง ซึ่งในการพัฒนารูปแบบงานบายศรี สามารถสร้างอาชีพให้กับผู้ประกอบการ ร้านขายวัสดุอุปกรณ์ ผ้าชนิดต่างๆ ผ้าลายไทย ดินไทย ดอกไม้ตกแต่งใช้กระดาษทิชชู รวมถึงช่างบายศรีได้รูปแบบบายศรีที่ทำจากวัสดุของแท้ สร้างอาชีพหลักและอาชีพเสริมให้กับครอบครัว

ศรีศักร วัลลิโภดม (2536, น. 6) แสดงทรรศนะในการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า การอนุรักษ์และพัฒนาเป็นเรื่องของบุคคลที่เป็นเจ้าของ ย่อมรู้ว่าอะไรควรอนุรักษ์และพัฒนามากกว่าคนภายนอก ด้วยเหตุนี้เวลาที่มีการพัฒนาและอนุรักษ์จากหน่วยราชการ ที่มาจากส่วนกลาง คนในสังคม ท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของจึงไม่เข้าใจ และเลียดนี้ว่าเป็นเรื่องของทางราชการ และเป็นของรัฐบาลชาติบ้านเมืองไป ผลที่ตามมาจึงทำให้สิ่งที่มีการอนุรักษ์และพัฒนาเหล่านี้ กลายเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อการรื้อฟื้น และการท่องเที่ยวไป เพราะฉะนั้นการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่รุนแรงจนเกิดการเสียดุล ในการดำรงชีวิตทางสังคม และวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมขณะนี้ จำเป็นต้องพยายามให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องความเป็นท้องถิ่นให้ได้ โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องจัดการให้แต่ละท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ไม่มีวัฒนธรรมจากท้องถิ่นใดดีกว่ากันเพราะวัฒนธรรมที่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับว่าทำให้สังคมท้องถิ่นเป็นเจ้าของ มีความมั่นคงสงบราบรื่นไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่คนในสังคม

พัทยา สายหู (2541, น. 70-72) ได้แสดงทรรศนะในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่ใช่การมองแต่ที่สมบัติเสมือนวัตถุสิ่งของ แต่ต้องคำนึงถึงบุคคลภายในที่เป็นเจ้าของสมบัติเหล่านั้น และบุคคลภายนอกที่สนใจและอ้างสิทธิในสมบัติเหล่านั้น แต่ต้องไม่ลืมว่าสุดท้ายแล้ววัฒนธรรมเป็นเครื่องมือและอุปกรณ์การดำเนินชีวิต ซึ่งความหมายที่แท้จริงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้มีและใช้วัฒนธรรมนั้น ซึ่งคนภายนอกเป็นเพียงผู้ชมเท่านั้น เนื่องจากมีประเภทของบุคคลที่สนใจในวัฒนธรรมพื้นบ้านได้หลายกลุ่มด้วยเหตุผลต่างๆ กัน การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน จะสำเร็จได้ผลยิ่งหากผลประโยชน์ของบุคคลหลายฝ่ายซึ่งต่างกัน สามารถประสานเสนอสนองกันได้ ความขัดแย้งในความคิดเห็นและมาตรการดำเนินการย่อมเกิดมิได้ เพราะความสนใจและผลประโยชน์ ที่คาดหวังต่างกัน แต่สิ่งที่ไม่ควรลืม คือผลประโยชน์สุดท้ายควรตกแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั่นเอง

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2541, น. 32-37) ได้แสดงทรรศนะในการอนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเน้นความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว สรุปได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านควรมุ่งส่งเสริมทั้งตัววัฒนธรรมและผู้สร้างงานวัฒนธรรมที่มีฝีมือ หรือมีความชำนาญพิเศษ การส่งเสริมและการเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านรองรับการท่องเที่ยวควรพัฒนาไปในรูปแบบที่เหมาะสมจึงจำเป็นจะต้องมีการประยุกต์การพัฒนารูปแบบและเนื้อหาเพื่อปลูกเร้าให้เกิดความสนใจและตระหนักในความสำคัญมากขึ้น โดยมีการวางแผนและประสานงานกันอย่างรอบคอบ

สรุป การอนุรักษ์ พัฒนา และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านมีความสำคัญยิ่ง และมีทรรศนะหลากหลายที่ควรแก่การตระหนักและดำเนินการเพื่อการรักษาและพัฒนารูปแบบบายศรีที่ใช้ในแต่ละพิธีกรรม ให้เหมาะสมกับการยุคสมัยในกรุงเทพและปริมณฑลที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ต้องคงไว้ซึ่งความเอกลักษณ์ความเป็นไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์ เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยอยู่คู่กับสังคมอีสานตลอดไป

การพัฒนารูปแบบบายศรี

การพัฒนารูปแบบบายศรี เป็นงานสร้างสรรค์ที่มีพัฒนาการเช่นเดียวกับงานประเภทอื่นๆ แต่การพัฒนารูปแบบบายศรีเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนดูเหมือนจะไม่ได้พัฒนา แต่ด้วยงานบายศรีเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย จนไม่รู้สึกรู้สึถึงเปลี่ยนแปลง และสาเหตุที่รูปแบบบายศรี มีพัฒนาการไปอย่างช้าๆ เพราะกระบวนการสร้างสรรค์งานบายศรีตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีความข้อจำกัดในหลายๆ ด้านข้อมูล ด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านวัสดุ ซึ่งข้อจำกัดด้านวัสดุได้ส่งผลเชื่อมโยงไปถึงการกำหนดรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และขั้นตอนการประดิษฐ์ นอกจากนี้ ขนบประเพณี ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนคตินิยมของท้องถิ่นยังเป็นตัวกำหนดพัฒนาการงานบายศรี เป็นไปคตินิยม ความเชื่อของคนใน ในงานวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบงานบายศรีโดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบบายศรีอย่างถูกต้อง การพัฒนารูปแบบบายศรีมีทั้งข้อดีและข้อเสีย วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2542, น. 42) ได้กล่าวถึงผลกระทบของการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ไว้ดังนี้ ในการพัฒนางานหัตถกรรมจักสานตามอทธิพลทางสังคมจะเป็นผลดีทางด้านเศรษฐกิจของชาวชนบทที่ผลิตผลิตภัณฑ์ มีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำเป็นอาชีพรอง หรือทำเป็นอาชีพหลักได้ ในขณะเดียวกัน ถ้าการพัฒนาไม่ถูกวิธี ก็จะทำให้เกิดผลเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าของผลงาน ซึ่งในการพัฒนาจะต้องพัฒนาให้อย่างถูกต้อง เหมาะสมทั้งในด้านรูปแบบ วัสดุที่นำมาใช้งาน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2542, น. 132) ดังนั้นการพัฒนารูปแบบบายศรีให้เหมาะสมและถูกต้องตามความเชื่อของคนในสังคม ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ ดังนี้

2. ด้านวัสดุ ควรใช้วัสดุถาวร อย่างคุ้มค่าที่สุด โดยคำนวณ ขนาด สัดส่วน ของขนาดที่จะม้วน ยอดตัวแม่ ตัวลูกให้พอดีไม่เหลือส่วนที่ทิ้งไป จะช่วยให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการประดิษฐ์ ผลงานที่ได้สวยงาม และยังเป็นการประหยัดตัววัสดุ

3. ด้านหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย การพัฒนารูปแบบบายศรี ต้องระวังในการที่จะเปลี่ยนหน้าที่ของงานบายศรี ตามความต้องการของตลาด เพราะการประยุกต์ประโยชน์ใช้สอยให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดอาจมีผลกระทบต่อการสร้างรูปแบบ ลวดลายเมื่อมีการพัฒนารูปแบบตามความ

ต้องการของตลาด แต่ขาดการศึกษาในเรื่องรูปทรง ลวดลาย โครงสร้างพื้นบ้านดั้งเดิมก็จะเป็นการทำลายคุณค่าด้วยการเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยอันเป็นผลจากการพัฒนาที่ไร้คุณภาพได้

4. ด้านเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Characteristics) เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะมักจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอย่างไม่ถูกวิธีมี โดยการนำรูปแบบของงานบายศรีภาคหนึ่ง ไปพัฒนาอีกภาคหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เท่ากับเป็นการทำลายเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ในการพัฒนารูปแบบบายศรีจากภูมิปัญญาไทย ควรศึกษาวิเคราะห์ ทั้งด้านวัสดุ ประโยชน์ใช้สอย และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เพื่อหาแนวทางที่เป็นผลดีและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงในการพัฒนา

5. หลักศิลปะที่ใช้ในการออกแบบ

การพัฒนารูปแบบบายศรี สิ่งที่สำคัญที่จะต้องคำนึงถึงคือการออกแบบ เพราะการออกแบบจะต้องวางแผนไปถึงขั้นตอนการประดิษฐ์บายศรี จำเป็นต้องอาศัยการออกแบบที่มีความเหมาะสมและง่ายต่อประดิษฐ์บายศรี ซึ่งจะทำให้ได้ผลงานตรงตามวัตถุประสงค์ ดังนั้นในการออกแบบจึงต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ทุกขั้นตอนเช่น การประดิษฐ์ผลงานชนิดใดชนิดหนึ่ง ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์หลักในการจัดดอกไม้ ซึ่งจะต้องพิจารณาในเรื่อง รูปทรง รูปทรง สัดส่วน ตามขนาดของภาชนะ และวัสดุที่นำมาใช้ ออกแบบโดยการสร้างสรรค์บายศรี ตามจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายทางด้านสุนทรียภาพหรือด้านความงามของผลงานเพิ่มขึ้น โดยการทำตามแบบหรือออกแบบใหม่ การใช้วัสดุ การเตรียมวัสดุ ผ้าอแกนซ่า ผ้าโพลียอย ผ้าลายไทย ดิน รวมถึงขั้นตอนการเตรียมผ้า เพื่อให้พร้อมและง่ายต่อการประดิษฐ์บายศรี การออกแบบเป็นเรื่องจำเป็นในการหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการประดิษฐ์บายศรี ซึ่งการประดิษฐ์บายศรี โดยทั่วไปใช้ใบตองดอกไม้สดเป็นวัสดุหลัก ในการออกแบบต้องยึดหลักการที่สำคัญคือ วัตถุประสงค์ของการประดิษฐ์รูปทรง สัดส่วน การใช้สีที่ใกล้เคียงธรรมชาติ

การออกแบบภาพร่างบายศรีเป็นการให้คุณค่าต่อผลงาน ผู้ออกแบบจะต้องตระหนักถึงองค์ประกอบโดยรวมงานออกแบบการประดิษฐ์บายศรีดังกล่าวที่ดีจึงต้องคำนึงถึงคุณค่า ความคุ้มค่า ความเหมาะสม ควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอย ความคงทนและความสวยงาม การประดิษฐ์บายศรีส่วนใหญ่อาศัยดอกไม้จากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นชิ้นงาน จุดมุ่งหมายหลักของการประดิษฐ์บายศรีเพื่อที่จะรักษาความงามของธรรมชาติให้คงอยู่ในการประดิษฐ์บายศรี จึงเน้นในการที่เลียนแบบให้เหมือนกับการใช้วัสดุจากธรรมชาติมากที่สุด และสามารถใช้งานได้จริง บางครั้งเมื่อจุดมุ่งหมายของการนำไปใช้เปลี่ยนไป การประดิษฐ์บายศรี จึงมีการออกแบบที่ผิดไปจากธรรมชาติและเป็นไปในแนวสร้างสรรค์แทนการออกแบบโดยส่วนใหญ่มีที่มาจากแบบธรรมชาติและแบบสร้างสรรค์ มี 2 แบบซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) แบบธรรมชาติ การออกแบบตามธรรมชาติ เป็นการนำแม่แบบที่มีอยู่นำมาออกแบบให้สวยงาม แต่ยังคงเอกลักษณ์ของธรรมชาติให้คงอยู่ โดยที่ผู้ออกแบบจะต้องรู้จักที่จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับวัสดุที่จะนำมาสร้างผลงาน

2) แบบสร้างสรรค์ เป็นการออกแบบที่เกิดจากแนวความคิดของผู้ประดิษฐ์คิดขึ้นจากจินตนาการ ซึ่งจะทำให้ได้รูปแบบของบายศรี ที่ประดิษฐ์แตกต่างไปจากธรรมชาติบ้าง มีการเน้นใน

เรื่องของธรรมชาติให้โดดเด่นหรือเป็นการเลียนแบบธรรมชาติที่ต่างไปจากธรรมชาติ โดยที่ต้องใช้ความคิดและจินตนาการสร้างรูปแบบงานบายศรีใหม่ ออกมาให้หนีห่างออกจากธรรมชาติ การประดิษฐ์บายศรี ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบบายศรี มีหลายวัสดุที่เลือกให้มีลักษณะเหมือนธรรมชาติ แต่มีการสร้างสรรค์ในเรื่องรายละเอียดของการประดิษฐ์ สี สัน และการแต่งเติมเทคนิคพิเศษ (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2542, น. 35) การประดิษฐ์บายศรีจำเป็นต้องมีการออกแบบ และกำหนดส่วนประกอบต่างๆ ของผลงาน ว่ามีลักษณะอย่างไร รวมถึงสีของผลงานทั้ง 3 วัสดุ กำหนดส่วนต่างๆ ของผลงาน การเข้าตัวบายศรี จากนั้นจึงกำหนดวัสดุ ขั้นตอนการประดิษฐ์บายศรีจนสำเร็จเป็นชิ้นงาน การประดิษฐ์บายศรี จะสวยงามเพียงใด ผู้ประดิษฐ์บายศรี จะต้องรู้จักนำหลักศิลปะมาประยุกต์ใช้ใน เรื่องของรูปแบบ รูปทรง และสี ตัวอย่างหรือรูปแบบสามารถหาได้โดยทั่วๆ ไปทั้งที่มีในธรรมชาติและสิ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งในการออกแบบมีวิธีการออกแบบได้หลายวิธี ซึ่งประกอบด้วย

2.1) การออกแบบที่เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นการเขียนรูปแบบบายศรี ด้วยลายเส้นเพื่อออกแบบการประดิษฐ์บายศรีตามแบบจากธรรมชาติ เพียงแต่นำธรรมชาติมาจัดให้สวยงาม ใช้สีวัสดุ เป็นสีที่ใกล้เคียงธรรมชาติ

2.2) การออกแบบที่ใช้เส้นรอบนอก คือ การออกแบบที่มุ่งเพื่อการตกแต่งให้เกิดความสวยงามเป็นการออกแบบรูปแบบบายศรีในตามแนวความคิดสร้างสรรค์ โดยสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่จากการใช้เส้นต่างๆ และนำเอาธรรมชาติมาประกอบในการออกแบบ

2.3) การออกแบบโดยอาศัยรูปเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม รูปวงกลม มาใช้ประกอบเป็นการประดิษฐ์บายศรีแบบสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ให้เป็นรูปแบบสวยงามต่างไปจากเดิม โดยการผสมผสานระหว่างรูปทรงต่าง ๆ และการนำหลักศิลปะในเรื่องของสีทำให้ได้ดอกไม้สวยงามและโดดเด่น

2.4) การออกแบบที่ไม่แสดงเนื้อหา การออกแบบที่มุ่งแต่ความสวยงาม โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงธรรมชาติ มองดูได้หลายมุมแล้วแต่ความรู้สึกของคนดู จะอยู่ในลักษณะการออกแบบบายศรีแบบสร้างสรรค์ตามจินตนาการ

2.5) แบบผสม เป็นการออกแบบแบบใดแบบหนึ่ง หรือใช้แบบผสมโดยนำเอาหลายแบบมารวมกัน สร้างรูปแบบบายศรีให้แตกต่างไปจากเดิม ที่เกิดจากศิลปะ

2.6) การออกแบบโดยใช้ลวดลายกระจาย การออกแบบในลักษณะนี้ใช้ลวดลายกระจายตามใจชอบอาจจะมีลายซ้ำและไม่ซ้ำกันก็ได้ เช่น ดอกทิวที่เกสรตรงกลางดอกเป็นจุดกึ่งกลาง กลีบรอบๆ เกสรออกแบบเป็นเส้นแผ่กระจายออกไปและในการออกแบบต้องเน้นช่องไฟให้กลีบดอกไม้เข้าดอกซ้อนกันให้มีช่องไฟที่สวยงาม

2.7) การออกแบบที่ใช้ลวดลายซ้ำกันให้ลายซ้ำเรียงสลับกันและเว้นจังหวะช่องไฟให้เท่ากัน

1. ความหมายของการออกแบบ

ความเข้าใจ ในเรื่องความหมายของการออกแบบที่ใช้ในการประดิษฐ์บายศรี การออกแบบ (Design) เป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมีผู้ให้ความหมายของการออกแบบไว้ดังนี้

มานิช กงกะนันท์ (2538, น. 27) กล่าวว่า การออกแบบ คือกระบวนการสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งของมนุษย์ โดยมีทัศนธาตุและลักษณะของทัศนธาตุเป็นองค์ประกอบใช้ทฤษฎีต่างๆ เป็น

แนวทางและใช้วัสดุนานาชนิดเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์โดยที่นักออกแบบจะต้องมีขั้นตอนในการปฏิบัติงานหลายขั้นตอนในกระบวนการสร้างสรรค์งาน

วิรุณ ตั้งเจริญ (2546, น. 19) กล่าวว่า การออกแบบ คือ การวางแผนสร้างสรรค์รูปแบบโดยวางแผนจัดส่วนประกอบของการออกแบบให้สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยวัสดุและการผลิตของสิ่งที่ต้องการออกแบบ

สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล (2529, น. 5) กล่าวว่า การออกแบบเป็นกิจกรรมอันสำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีอยู่ในความนึกคิด อันอาจจะเป็นโครงการหรือรูปแบบที่นักออกแบบกำหนดขึ้นด้วยการจัด ทำทาง ถ้อยคำ เส้น สี แสง เสียง รูปแบบและวัสดุต่างๆ โดยมีกฎเกณฑ์ทางความงาม

จากแนวคิดข้างต้นพอสรุปได้ว่า การออกแบบ หมายถึง การจัดระบบความคิดของมนุษย์โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผสมผสานกับองค์ประกอบของการออกแบบโดยการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบที่เหมาะสมและสวยงาม

สำหรับการออกแบบการประดิษฐ์บายศรี หมายถึง การคิดวางแผน ออกแบบบายศรี การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ รูปแบบของการประดิษฐ์บายศรีให้ตรงตามวัตถุประสงค์

2. หลักการออกแบบ

หลักเกณฑ์ในการออกแบบ เป็นหลักเกณฑ์สำหรับใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์หลักของการออกแบบซึ่งไม่ได้มีกฎเกณฑ์ตายตัว เป็นเพียงแนวทางของความคิดสำหรับผู้ออกแบบ เพื่อสร้างศิลปะการประดิษฐ์บายศรีให้มีรูปแบบตามที่จินตนาการไว้ การออกแบบโดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการสนองความต้องการของมนุษย์ บายศรีที่ประดิษฐ์จะต้องมาจากความมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งหน้าที่ใช้สอยของศิลปะงานบายศรีจึงเป็นจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้และจะต้องจัดให้มีความสัมพันธ์กับงานศิลปะโดยเฉพาะ การออกแบบงานบายศรีแบบสร้างสรรค์จะต้องออกแบบให้มีความงามประสานกับการใช้สอยอย่างมีเหตุผล ฉะนั้น การออกแบบจึงมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะหน้าที่ใช้สอยของการประดิษฐ์บายศรีแต่ละแบบ จุดมุ่งหมายของการนำบายศรีไปใช้ย่อมแตกต่างกันตามหน้าที่ใช้สอยในแต่ละโอกาส ฉะนั้นในการออกแบบจึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการประดิษฐ์ดอกไม้เทียมแต่ละชนิด จากนั้นจึงใช้ความคิดพิจารณาออกแบบและแก้ปัญหาให้เหมาะสม กับการนำไปใช้ประโยชน์ ลักษณะของการออกแบบบายศรีที่จะเย็บแบบที่ดีจึงควรจะต้องมีหลักการออกแบบดังต่อไปนี้

2.1 ความเป็นเอกภาพในการออกแบบ หมายถึง ความเป็นเอกภาพของบายศรีโดยรวมทั้งหมดให้มีความสัมพันธ์ของสีมีความประสานกลมกลืนกัน รูปทรงของสีของวัสดุมีสัมพันธ์กัน ลักษณะของพื้นผิวของบายศรี ที่นำมาจัดรวมกันอย่างงดงาม

2.2 คุณค่าของรูปแบบ หมายถึง คุณค่าทางความงามของการออกแบบ เช่น ความงามของสี ความงามของวัสดุ ความงามในการจัดตกแต่ง อาจจะเป็นความงามในรูปแบบเก่า เช่น การออกแบบตกแต่งในภาชนะที่เป็นพานต่างๆ เช่น พานทอง โถกไม้ ตะลุ่มมุก กะไหล่ทอง หรือเป็นความงามในรูปแบบสร้างสรรค์ เพราะรูปแบบเก่าหรือรูปแบบใหม่ย่อมออกแบบตกแต่งให้โดดเด่นและสวยงามได้ทั้งสิ้น

2.3 คุณค่าทางหน้าที่ใช้สอย เป็นคุณค่าที่พิจารณาว่าการออกแบบบายศรีที่จะประดิษฐ์ที่มีความเหมาะสมกับหน้าที่ใช้สอยในแต่ละงาน ตัวอย่างเช่นการประดิษฐ์บายศรีเพื่อใช้ในพิธีบวงสรวงมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด บายศรีควรมีรูปแบบใด

2.4 ความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ การออกแบบมิใช่เป็นแค่เพียงแค่การออกแบบชิ้นงานให้ได้งานบายศรีที่ดีและสวยงาม แต่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบัน เพราะถ้าออกแบบบายศรีที่หรูหราเกินความจำเป็น อาจจะทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจขึ้นเท่านั้นยังไม่พอยังเกิดปัญหาในเรื่องของการดูรักษามากด้วย และความหรูหราฟุ่มเฟือยก็จะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมไทยยุคปัจจุบันเสมอไป

2.5 ความสอดคล้องกับรสนิยมของผู้เป็นเจ้าของภาพ รสนิยม เป็นความต้องการ หรือความชอบทางด้านความสวยงามและสิ่งที่ดึงดูดใจในชีวิตประจำวัน การออกแบบ จำเป็นจะต้องศึกษาถึงรสนิยมของผู้บริโภคเป็นสิ่งแรก นอกจากรสนิยมทางด้านความสวยงามแล้ว ควรจะต้องสอดคล้องกับความต้องการในการนำไปใช้ในแต่ละโอกาส ซึ่งรวมไปถึงคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบการประดิษฐ์บายศรี ที่จะใช้ในงานประเพณีและในชีวิตประจำวัน หลักของการออกแบบ จึงเป็นการจัดองค์ประกอบของ เส้น รูปร่าง รูปทรง มวล ค่าของแสงและเงา ช่องว่างและสี ให้ถูกหลักการออกแบบที่ดี คือ มีดุลยภาพ (Balance) สัดส่วน (Proportion) ช่วงจังหวะ (Rhythm) ความกลมกลืน (Harmony) ความแตกต่าง (Contrast) และเน้นให้เกิดจุดเด่น (Emphasis) เพื่อเป็นการตอบสนองตามจุดมุ่งหมายของหลักการออกแบบการประดิษฐ์บายศรี มีหลักในการพิจารณาต่อไปนี้

2.5.1 ความหมายของธรรมชาติ โดยเน้นในเรื่องของความเหมือนธรรมชาติในการสร้างแบบจะต้องศึกษาธรรมชาติของวัสดุ ที่ใช้เป็นแบบอย่างละเอียดถี่ถ้วน มีการนำฝ้ามาย้อมสีเลียนแบบสีกลีบดอกไม้จริงมาเย็บแบบกลับบัวให้มีรูปลักษณะที่ต่างกันอย่างออกไป

2.5.2 ความสวยงาม การเน้นในเรื่องความสวยงามในการสร้างแบบ จะมุ่งไปถึงส่วนที่เป็นความสวยงามของบายศรีจากธรรมชาติเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงของบายศรี

2.5.3 ประโยชน์ใช้สอย การออกแบบที่เน้นในเรื่องของประโยชน์ใช้สอย เช่น การประดิษฐ์บายศรีปากชามเพื่อใช้บูชาพระในวันพระ หลังจากบายศรีเหี่ยวเฉาไปแล้ว ก็ยังนำชามบายศรีกลับมาใช้งานได้

2.5.4 รูปทรงและสัดส่วน การสร้างแบบจะต้องคำนึงถึงรูปทรงและสัดส่วนของรูปแบบบายศรีที่จะประดิษฐ์โดยยึดวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้เป็นหลัก

2.5.5 การใช้เส้น ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแบบเพราะเส้นชนิดต่างๆ เมื่อนำมาประกอบกันจะทำให้รูปร่างรูปทรง การใช้เส้นในการประดิษฐ์และการจัดบายศรีจะช่วยให้งานดูมีชีวิตชีวา

2.5.6 การเลือกใช้วัสดุ หลักการออกแบบมีความสัมพันธ์กับการใช้วัสดุในการประดิษฐ์บายศรี ซึ่งถ้าผู้ประดิษฐ์ไม่คำนึงถึงวัสดุที่จะใช้อาจจะทำให้บายศรีที่ประดิษฐ์ได้ไม่สวยเหมือนธรรมชาติ

2.5.7 การใช้สี หลักการออกแบบจะต้องคำนึงถึงสีที่จะใช้ในการประดิษฐ์บายศรี ซึ่งการประดิษฐ์บายศรีบางอย่างอาจใช้วัสดุได้ตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องนำฝ้ามาย้อมสีใหม่ เช่น ฝ้าสีเขียวที่ใช้เย็บคอผ้า โดยไม่ต้องนำฝ้ามาย้อมสีใหม่

2.5.8 หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งหลักศิลปะที่ใช้ในการประดิษฐ์บายศรี เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ ในการประดิษฐ์ผลงานให้มีคุณภาพ และสวยงามตามลักษณะตามธรรมชาติ ซึ่งผู้ประดิษฐ์ จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจถึงหลักการนำหลักศิลปะมาใช้ที่ถูกต้อง และเหมาะสม ต่อการจัดบายศรีให้มีความสวยงามและมีความประณีต ผู้จัดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถนำความรู้ในด้านศิลปะมาประยุกต์ใช้ ในงานบายศรีได้เป็นอย่างดีซึ่งองค์ประกอบทางศิลปะถือเป็นความรู้พื้นฐานที่จะต้องรู้ในเรื่อง เส้น สี แสงและเงา รูปร่าง รูปทรง สี ลักษณะผิวมาจัดเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความงาม ซึ่งแนวทางในการนำองค์ประกอบต่างๆ มาจัดรวมกันนั้น โดยคำนึงถึงเนื้อหา เรื่องราว หรือสาระของผลงานที่ต้องการแสดงออกให้ผู้ชมได้รับรู้ ประกอบด้วย ช่วงจังหวะ สัดส่วน ความสมดุล เอกภาพ ความกลมกลืน จุดเด่นและการเน้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญโดยมีรายละเอียดดังนี้

3. รูปร่างและรูปทรง (Shape and Form)

รูปร่างและรูปทรง เป็นสิ่งที่เกิดจากการใช้เส้นในรูปแบบต่างๆ ให้เกิดภาพที่มีแต่ความกว้าง ความยาว เรียกรูปที่เกิดขึ้นว่า รูปร่าง แต่เมื่อเพิ่มเติมเส้นให้เกิดเป็นรูปทรง หรือมีความหนาเกิดขึ้น เรียกว่า รูปทรง รูปร่างจึงมีลักษณะเป็น 2 มิติ ส่วนรูปทรงเป็น 3 มิติ นักประดิษฐ์บายศรีจะต้องเข้าใจในเรื่องของรูปร่าง รูปทรง เพื่อจะใช้ในการออกแบบการประดิษฐ์และการจัดตกแต่งบายศรีได้อย่างเหมาะสม รูปร่างและรูปทรงจะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกในด้านต่างๆ รูปร่าง รูปทรงที่หลากหลายนำมาจัดวางเข้าด้วยกันในการออกแบบ ผู้ประดิษฐ์และการจัดตกแต่งบายศรีจะต้องรู้จักแก้ปัญหาในเรื่องขนาดและสัดส่วนของรูปร่าง รูปทรงให้ได้แบบตามที่ต้องการ

4. ความสมดุล (Balance)

ความสมดุลหรือดุลยภาพคือความสมดุลของส่วนประกอบต่างๆ ในการจัดองค์ประกอบทางศิลปะการประดิษฐ์บายศรีที่ขาดความสมดุลจะทำให้ดูขัดตาและขาดความสัมพันธ์กัน ตัวอย่างเช่น การจัดองค์ประกอบโดยจัดรูปร่างที่สะกดตาให้รวมกลุ่มกันอยู่ข้างหนึ่ง อาจทำให้น้ำหนักของงานไม่สมดุล จะต้องใช้สีของวัสดุถ่วงดุลน้ำหนักเอาไว้ทำให้งานบายศรีมีความเหมาะสม การจัดวางหรือเลือกตำแหน่งที่ได้ดุลยภาพ รวมทั้งความเข้มของสีการจัดแบ่งเนื้อที่เพื่อจัดวางจุดเด่นจุดด้อยเหล่านี้ช่วยให้เกิดความสมดุลของงานบายศรี อย่างไรก็ตามลักษณะความสมดุลไม่จำเป็นต้องมีลักษณะซ้าย-ขวา เท่ากันตลอดไป อาจจะต้องประกอบความสมดุลแบบ ซ้าย-ขวา ไม่เท่ากันก็ยอมได้ และสมดุลอีกลักษณะหนึ่ง คือ ความสมดุลแบบตรีมิของวงกลม

5. ความกลมกลืน (Harmony)

ความกลมกลืน หมายถึง วิธีการนำส่วนประกอบศิลปะผสมผสานกันในลักษณะที่คล้ายคลึง สอดคล้อง และเชื่อมโยงทุกส่วนให้มาเป็นส่วนเดียวกันโดยหลีกเลี่ยงการจัดภาพแบบขัดแย้งหรือตัดกัน ตัวอย่างเช่น การจัดวางโครงสีในภาพ โดยใช้สีใกล้เคียงกันในวงจรสี หรือการสร้างภาพที่มีรูปร่างรูปทรงเหมือนๆ กัน ความกลมกลืนในการประดิษฐ์บายศรีจะเกี่ยวข้องกับวัสดุ และภาชนะที่ใช้ในการจัดบายศรีควรมีความเหมาะสม และกลมกลืนกับลักษณะของการนำไปใช้ประโยชน์ของแต่ละท้องถิ่น บายศรีในแต่ละภูมิภาคจะใช้ภาชนะในการจัดที่แตกต่างกัน เช่น การจัดตกแต่งบายศรีของภาคเหนือ มักนิยมใช้โตกไม้ในการตกแต่ง ส่วนในภาคกลางใช้เครื่องทองเหลืองในการจัดตกแต่ง

6. ความหลากหลาย (Variety)

ความหลากหลาย คือ การนำเอาส่วนประกอบของศิลปะมาสร้างงานบายศรีโดยไม่จำเป็นต้องให้เกิดความประสานกลมกลืน แต่กลับทำให้ภาพมีความสลับซับซ้อนในการจัดวาง การสร้างความขัดแย้งขึ้นลายดอกไม้ด้วย เส้น รูปร่าง รูปทรง สี ขนาด และพื้นผิว เป็นต้น ความหลากหลายทำให้การออกแบบงานประดิษฐ์บายศรีเกิดความน่าสนใจและสวยงาม

7. จังหวะ (Rhythm)

จังหวะ คือ การซ้ำกันของส่วนประกอบศิลปะ เช่น การซ้ำในเรื่องของเส้น รูปร่าง รูปทรง สี โดยให้การซ้ำกันอย่างมีทิศทางไปในทางเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกถึงเคลื่อนไหวของบายศรี เป็นวิธีการที่นักออกแบบประดิษฐ์ และจัดดอกไม้นิยมใช้เมื่อต้องการให้งานดอกไม้มีจังหวะที่ผสมผสานกันในการออกแบบของงานประดิษฐ์บายศรีและการจัดตกแต่งบายศรี

8. สัดส่วน (Proportion)

สัดส่วน ในหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงคณิตศาสตร์ของส่วนต่างๆ ที่มีต่อการออกแบบการประดิษฐ์บายศรี ให้งานมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของรูปร่างและรูปทรง ในเชิงเรขาคณิตของส่วนต่างๆ ของการประดิษฐ์และการจัดตกแต่ง การออกแบบมีอัตราส่วนของการออกแบบให้มีสัดส่วนที่มีความสมดุล ให้มีขนาดและสัดส่วนที่สมดุลกับภาชนะ หากพานมีขนาดเล็ก หุ่น หรือโคมที่ใช้จะต้องมีขนาดไม่ใหญ่เกินไป และเมื่อจัดตกแต่งบายศรีในพานชนะให้พอดีไม่ให้ใหญ่เกินภาชนะ เพราะจะทำให้พานที่จัดดูไม่ได้สัดส่วน ซึ่งเป็นความเหมาะสมพอดี สัดส่วนแบ่งเป็นสองลักษณะคือ สัดส่วนมาตรฐาน คือสัดส่วนตามธรรมชาติ ของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือจากรูปลักษณะการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่กำหนดไว้เป็นแบบแผนชัดเจน ซึ่งสัดส่วนต่างๆ เหล่านี้เป็นสัดส่วนที่นำไปใช้จริง เช่น การออกแบบบายศรีจะต้องคำนึงถึงสัดส่วนของขนาดภาชนะที่ใช้ในการประกอบบายศรี สัดส่วนจากความรู้สึก เป็นสัดส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อความงามของรูปทรงและการแสดงออก เนื้อหาหรือเรื่องราวตามจุดมุ่งหมายของงาน เช่น การสร้างบายศรีขึ้นใช้ในงานบวช นิยมสร้างในส่วนฐานบายศรีให้มีความแข็งแรงเพื่อแก้ปัญหาในการต่อชั้นของบายศรีแต่ละชั้นให้มีความมั่นคงและสมสัดส่วนมากขึ้น

9. การซ้ำ (Repetition)

การซ้ำและจังหวะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน การซ้ำสามารถนำมาใช้ในงานจัดดอกไม้ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตได้หลายประเภท เพราะการซ้ำทำให้เกิดความสอดคล้องของการออกแบบการจัดดอกไม้ การซ้ำอาจนำมาใช้ในการเชื่อมสายตา ซึ่งการซ้ำจะทำให้การจัดดอกไม้ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตสอดคล้อง หรือต่อเนื่อง แต่ก็ไม่ควรใช้ในปริมาณที่มากเพราะจะทำให้ดูสับสน

10. การเน้น (Emphasis)

การเน้น คือ ศิลปะของการเน้น ที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์บายศรี โดยใช้การเน้นด้วยสี ซึ่งเป็นการเน้นด้วยสีอ่อน สีกลาง สีแก่ ได้แก่ การประดิษฐ์บายศรีไล่สีตองอ่อน และนำมาจัดภายในภาชนะให้สวยงาม สีสักแต่งที่กลมกลืน หรือโดดเด่น เพื่อให้สะดุดตาหรือสดชื่นสบายตา ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัด

สำหรับการประดิษฐ์บายศรี จะต้องรู้จักนำหลักศิลปะมาประยุกต์ใช้ในเรื่องของรูปแบบรูปทรง และสีตัวอย่างหรือรูปแบบสามารถหาได้โดยทั่วไปทั้งที่มีในธรรมชาติและสิ่งที่เกิดขึ้นจากการ

สร้างสรรค์ของมนุษย์ ในการออกแบบการประดิษฐ์บายศรี หมายถึง การวางแผน ออกแบบบายศรี การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ รูปแบบของการประดิษฐ์บายศรีให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการใช้งาน การประดิษฐ์บายศรี ให้มีความสวยงามและมีความประณีต ผู้ประดิษฐ์จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถนำความรู้ในด้านศิลปะมาประยุกต์ใช้ในงานได้เป็นอย่างดี ซึ่งองค์ประกอบทางศิลปะถือเป็นความรู้พื้นฐานที่จะต้องรู้ในเรื่อง เส้น รูปร่าง รูปทรง สีลักษณะผิว ช่วงจังหวะ สัดส่วน ความสมดุล เอกภาพความกลมกลืน การตัดกันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนั้นการออกแบบเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างสรรค์การออกแบบบายศรีจะต้องให้มีความงามประสานกับการใช้สอยอย่างมีเหตุผล ฉะนั้นการออกแบบจึงมีลักษณะแตกต่างไปตามลักษณะหน้าที่ใช้สอยของการประดิษฐ์บายศรีแต่ละแบบโดยมีหลักการที่จะต้องพิจารณาในความเป็นเอกภาพของการออกแบบ คุณค่าทางรูปแบบ คุณค่าทางหน้าที่ใช้สอย ความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และความสอดคล้องกับรสนิยมของผู้เป็นเจ้าของภาพซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ

6. องค์ความรู้เกี่ยวกับบายศรี

การพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทย ได้ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับบายศรี ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของงานบายศรี

ความเป็นมาของงานบายศรีพบในจารึกสมัยสุโขทัย เป็นการพนมหมากหรือสันนิษฐานว่าเป็นการทำขันหมากอย่างหนึ่ง ในจารึกพบคำว่า ขันหมากเงิน ขันหมากทอง โดยนำไปใช้ถวายในงานพิธีทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่นอกจากนี้ พบว่า เป็นการจัดอาหารสมโภชต่างๆ โดยจัดข้าวปลาอาหารเป็นชั้น ๆ ปรากฏชัดเจนในสมัยอยุธยา พบว่า นำอาหารมาใช้สมโภชบวงสรวง และมีระเบียบแบบแผนขึ้น การใช้ตัวเลขในบายศรี ได้แก่ 3, 5, 7, 9, 11 ซึ่งมีความหมายต่างๆ สันนิษฐานได้ว่า เลขมงคลสูงสุดน่าจะเป็นเลข 7 จากหลักฐานการเวียนเทียน 7 รอบ ฉัตร 7 ชั้น ในศิลปกรรมต่างๆ ซึ่งตรงกับความหมายของวงเขาสัตตบริภัณฑ์ และการประสูติขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพระบาท 7 ก้าวไปทางทิศเหนือซึ่งหมายถึงการขึ้นสู่ยอดสูงสุดของจักรวาล เปรียบได้กับจักรวาลที่มีภพภูมิเรียงกันขึ้นไปทางแนวตั้ง

ยอดบายศรีใช้ไข่ต้ม กล้วยต้ม หรือดอกบัว หรือใช้รูปทรงของดอกไม้ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ใช้เป็นตัวแทนของภาชนะบรรจุจักรวาล ไข่ถือเป็นต้นกำเนิดชีวิต เปรียบเสมือนเป็นพระพรหมผู้สร้างโลก ซึ่งพระองค์กำเนิดมาจากพระนาถิของพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ โดยมีดอกบัวผุดขึ้นมาประดับไข่ ในบายศรีปากชามจึงเป็นตัวแทนของ พระพรหม และมีเขาพระสุเมรุรองรับหรือค้ำไว้ นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของพระอินทร์หรือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพระปรางค์ ในงานสถาปัตยกรรมไทย เช่น พระปรางค์วัดอรุณ ซึ่งใช้พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเป็นสัญลักษณ์ ไข่นมยอติวิหารของฮินดู เรียกว่า อามลกะหรือกลศ แสดงถึงสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์หรือหมอน้ำทิพย์ สถิตอยู่ยอดเขาพระสุเมรุ ซึ่งยังพบว่า กษัตริย์ของอาณาจักรเขมรเป็นตัวแทนของพระอาทิตย์ และดอกบัวนอกจากนี้การตั้งอยู่ของบายศรีต้นและบายศรีปากชามบนยอดบายศรี คือ แกนไม้ เป็นตัวเชื่อมต่อ

ระหว่างชั้นต่างๆ ของบายศรี กรวยข้าวและไข่ต้ม ซึ่งแกนไม่เป็นสัญลักษณ์ของก้านดอกบัว หรือ เขา พระสุเมรุ หากเปรียบเทียบกับภาพสลักในศิลปกรรมเขมรจะพบว่าก้านดอกบัวของภาพสลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือภาพการกวน เกษียรสมุทรซึ่งใช้เขามันตระหรือเขาพระสุเมรุ จะสลักเพียงเป็นแกนเสาเท่านั้น ในทางพระพุทธศาสนาสัญลักษณ์ขอแกนกลางหมายถึงหมุดของพระอินทร์หรืออินทรีละแสดงถึงความมั่นคงถาวร ความคุ้มครอง กรวยข้าวในบายศรีปากชาม ตรงกับคำว่า พุ่มข้าวบิณฑ์ หรือรูปทรงบาตรพระที่เปี่ยมไปด้วยข้าวสุก ซึ่งคำว่า บาย ก็แปลว่า ข้าวสุก โดยพบหลักฐาน การบูชาพระศิวะใช้ก้อนข้าวสุกถวายเป็นเครื่องสังเวยตามลักษณะของอินเดียโบราณ ตัวของบายศรีปากชามจะใช้ 3 ตัว ซึ่งตรงกับเขาตรีภูมิบรรพตหรือเขาสามเส้าที่รองรับเขาพระสุเมรุ ส่วนเมงดาใช้แทนตัวเต่าหรือปลาที่หนุนเขาพระสุเมรุ นอกจากนี้ตัวเลขที่ใช้ในบายศรีปากชาม จะต้องใช้ ตัวบายศรี 3 เมงดา 3 และกรวย 1 ตรงกับจักรวาลทัศน์ของคัมภีร์ปุราณะของพราหมณ์ ซึ่งแบ่งจักรวาลเป็น 6 ทวีป ต่างจากไตรภูมิมี 4 ทวีป ซึ่งแปลสัญลักษณ์ของบายศรีปากชามตามคำภีร์ปุราณะ คือ กรวยข้าวตรงกับชมพูทวีป ตัวบายศรีและเมงดาตรงกับทวีปต่างๆ คือ ปลังกา ศาลมลิ เกราณูจ ศัก ปุชกร โดยมีเขาพระสุเมรุอยู่บนใจกลางชมพูทวีป ซึ่งในที่นี้คือ ไข่ต้ม หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ จำ นวนทิศทั้ง 7 ทิศของชาวอินเดียโบราณ เชื่อว่า พระอินทร์ ทรงสร้างดินแดนทั้ง 6 ทิศ สัญลักษณ์ของหมุด 6 ตัว จะหมายถึงตัวบายศรีและเมงดา โลกคือกรวยข้าว ที่กว้างใหญ่และมีภพสวรรค์สูงเด่นขึ้น ไม้ขนบายศรี เปรียบเสมือนเป็นบันไดขึ้นเขาพระสุเมรุโดยมีพุ่มหรือบายศรีปากชามบนยอดบายศรีต้น เป็นเสมือนวิมานของพระอินทร์ ซึ่งบันไดเงิน บันไดทอง บันไดแก้ว ในพุทธ-ประวัติ พระอินทร์ทรงเนรมิตขึ้นเพื่ออัญเชิญพระพุทธองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555, น. 65)

2. ความหมายของบายศรี

“บายศรี” สันนิษฐานว่า ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์ ซึ่งเข้ามาทางเขมร เพราะคำว่า “บาย” ในภาษาเขมร แปลว่า ข้าวสุก ภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า จับต้อง สัมผัส ส่วนคำว่า “ศรี” มาจากภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า “สิริ” แปลว่า มิ่งขวัญ ดังนั้น คำว่า “บายศรี” จึงแปลว่าข้าวขวัญ หรือ สิ่งที่น่าสัมผัส กับความดีงาม ส่วนราชบัณฑิตยสถานให้คำจำกัดความคำว่า “บายศรี” หมายถึง การเชิญขวัญ หรือเครื่องรับขวัญ ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทงเป็นชั้นๆ 3, 5, 7 หรือ 9 ชั้น มีเสاپักตรงกลาง พร้อมเครื่องสังเวย และมีไข่ขวัญเสียบอยู่บนยอดบายศรี คำว่าบายศรีเกิดจากการรวมของคำสองคำ คือ คำว่า “บาย” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ข้าว” และคำว่า “ศรี” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า “มิ่งขวัญ สิริมงคล” เมื่อรวมความแล้วคำว่า “บายศรี” จึงหมายถึงข้าวขวัญ หรือข้าวที่มีความเป็นสิริมงคล เพราะฉะนั้นตัวบายศรีจึงมีข้าวเป็นส่วนประกอบ มีใบตองเป็นภาชนะ เพราะใบตองถือว่าเป็นของสะอาดบริสุทธิ์ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, น. 2) สมัยโบราณเรียกพิธี สู่ขวัญว่า “บาศรี” สืบเนื่องมาจากเป็นพิธีสำหรับบุคคล ขึ้นเจ้านาย เพราะคำว่า “บา” เป็นภาษาโบราณของอีสาน ใช้เป็นคำนำหน้า เรียกเจ้านาย ส่วนคำว่า “ศรี” หมายถึงผู้หญิงและสิ่งที่เป็นสิริมงคล เพราะฉะนั้น “บาศรี” จึงหมายถึง การทำพิธีที่เป็นสิริมงคล แต่ในปัจจุบันนี้ คำว่า บาศรี ไม่นิยมเรียก มักนิยมเรียกว่า “บายศรี” มีลักษณะนามเรียกเป็น “องค์” แบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น บายศรีปากชาม บายศรีเทพ บายศรีพรหม บายศรีตอ บายศรีชั้น

เป็นต้น ส่วนต่างๆ ที่ประกอบเป็นบายศรี มีความหมายในทางดี เช่น กรวยข้าว หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ใบชัยพฤกษ์หรือใบคูณ หมายถึงอายุยืนยาว ดอกดาวเรือง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง ดอกรัก หมายถึงความรักที่มั่นคง บานไม่รู้โรย หมายถึงความรักที่ไม่จืดจาง ดอกพุท คือ พระพุทธรักษา

บายศรีเป็นคำที่มาจากภาษาเขมร “บาย” หมายถึงข้าว “ศรี” คือสิริมงคล รวมความแล้วหมายถึง ข้าวอันเป็นมงคล บางครั้งเรียกกันว่า “ข้าวขวัญ” ส่วนอีกความหมายหนึ่ง ใช้เรียกภาชนะใส่เครื่องสังเวยในพิธีทำขวัญ ตามคติความเชื่อสืบเชื้อแต่โบราณกาล การตั้งเครื่องสังเวยบูชาด้วยบายศรี เพื่ออัญเชิญปฐมบรมครูคือ พระพุทธเจ้าบรมศาสดา บิดา มารดา ครูอุปฌาย์อาจารย์ ตลอดจน ท้าวมหาพรหม มหาเทพทั้งหลาย อีกทั้งเทพแห่งศิลปศาสตร์ อาทิ พระตรีมูรติ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพิฆเนศวร พระแม่อุมา ปาวารตี พระแม่ลักษมี พระแม่สุรัสวดี พ่อแก่ (ปู่ซี) พระประคนธรรพ์ ปญฺจสิงขร พระพิภพ และวิฆณุกรรม มาประสาทพรประสิทธิ์ชัย ให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “บายศรี” ว่าหมายถึงเครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตองรูปคล้ายกระทงเป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอดขึ้นไปตามลำดับ เป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยอยู่ในบายศรีและมีไขวขวัญเสียบอยู่บนยอดบายศรี คำว่า “บายศรี” เกิดจากคำสองคำรวมกันคือ “บาย” เป็นภาษาเขมรแปลว่า “ข้าว” และคำว่า “ศรี” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า “มิ่งขวัญสิริมงคล” รวมความแล้ว “บายศรี” ก็คือ ข้าวขวัญหรือข้าวที่มีสิริมงคล เราจึงพบว่า ตัวบายศรีมักมีข้าวสุกเป็นส่วนประกอบและมักขาดไม่ได้ แต่โดยทั่วไปเราจะหมายถึง ภาชนะที่จัดตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษด้วยใบตองทำเป็นกระทง หรือใช้พานเงินพานทองตกแต่งด้วยดอกไม้เพื่อเป็นสำหรับใส่อาหารคาวหวานในพิธีสังเวยบูชาและพิธีทำขวัญต่างๆ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ความหมายของบายศรีไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “บายศรี” หมายถึงเครื่องเชิญขวัญ หรือรับขวัญ รูปทรงคล้ายกระทง ทำด้วยใบตอง เป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอดขึ้นไปตามลำดับ เป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้นหรือ 9 ชั้น มีเสาปักเป็นแกน ตรงกลาง มี “ไขวขวัญ” เสียบอยู่บนยอดเป็นเครื่องสังเวย ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ในเกือบทุกภาคของไทย เช่น การทำขวัญคน, การทำขวัญข้าว, การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์, การไหว้ครูนาฏศิลป์ และพิธีสมโภชพระพุทธรูป คำว่า “บายศรี” เกิดจากคำ 2 คำรวมกัน คือ “บาย” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ข้าว” บายภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า จับต้องสัมผัส และ คำว่า “ศรี” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า “มิ่งขวัญ สิริมงคล” รวมความแล้ว “บายศรี” ก็คือ ข้าวขวัญ หรือข้าวที่เป็นสิริมงคล เราจึงพบว่า ตัวบายศรีจะมีข้าวสุกเป็นส่วนประกอบขาดไม่ได้ แต่โดยทั่วไปหมายถึง ภาชนะที่จัดตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษโดยทำด้วยใบตองเป็นกระทง หรือจะใช้พานเงิน พานทอง ตกแต่งด้วยดอกไม้ก็ได้ เพื่อเป็นสำหรับใส่อาหารคาวหวานเป็นเครื่องสังเวยในพิธีบูชา หรือพิธีทำขวัญต่างๆ แต่เดิมพิธีสังเวยบูชามาจากความเชื่อของพราหมณ์

พระยาอนุนานราชชน กล่าวไว้ว่า บายศรี เป็นคำเขมร บาย แปลว่า ข้าวสุก ศรีเป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า สิริ แปลว่า มิ่งขวัญ รวมความว่าบายศรี คือ ข้าวขวัญ ซึ่งคำว่า ศรีหรือสิริเป็นสิ่งที่มิอยู่ในร่างกายคน ทำให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญได้รับโชคลาภ มีความอุดมสมบูรณ์เป็นสิริมงคล ซึ่งพระบาลีว่า สิริโลกคานมาสโย แปล ตามพยานะว่า ศรี (คือมิ่งขวัญ) เป็นที่มาแห่งโชค ซึ่งคำว่า สิริเป็นที่เกิดของสมบัติ หากศรีหรือสิริหนีออกจากร่างกายของใครไป ถือว่าผู้นั้นจะไม่มีโชค

ลาภจะได้รับความเดือดร้อน ศรีหรือสิริสามารถย้ายตำแหน่งที่อยู่ในร่างกายได้เสมอ ในเวลาเช้าเมื่อตื่นนอน ศรีอยู่ที่ดวงหน้าจะต้องล้างหน้าทำความสะอาดให้สะอาด เพราะศรีไม่ชอบสิ่งสกปรก ศรีจึงจะไม่หนีไป เวลาอื่นศรีจะย้ายไปอยู่ที่ต่าง ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์ธรรมบท เปรียบศรีกับขวัญจะมีความคล้ายคลึงกันจึงได้ ดังนั้นคำว่า บายศรีจึงหมายถึง ข้าวขวัญ เพื่อให้ตรงกับความรู้สึกของคนไทย แต่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พายัพ) เรียกบายศรีว่า ไบศรีหรือขันศรี

พลศรี ศรีสมบูรณ์ (2545, น. 52) ให้ความหมายว่า พานบายศรี คือ เครื่องเชิญขวัญทำด้วยกระต๊อบเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับชั้น ตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น สำหรับภาคอีสานมักมีข้าว ขนม วางอยู่ในพานบายศรี และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ เส้นด้าย (ฝ้าย) สำหรับผูกแขนรับขวัญ หรือสู่ขวัญอาจจะเพิ่มให้มีเทียน (วัดรอบศรีชะ) ผ้าผืนแพรวา น้ำอบ น้ำหอม หวี กระจก ฯลฯ สำหรับผู้ที่รับการบายศรีสู่ขวัญ

มณีรัตน์ จันทนะผะลิน (2529, น. 26) ให้ความหมายว่า “บายศรี คือ ภาชนะที่จัดตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษด้วยใบตองและดอกไม้เพื่อเป็นสำรับใส่อาหารคาวหวาน ในพิธีสังเวทบูชาและพิธีทำขวัญต่างๆ ทั้งของพระราชพิธีและของราษฎร”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนตอนหนึ่งว่า

“...บายศรีตองก็เป็นกระต๊อบสำหรับบรรจุอาหาร แต่เป็นการออกหน้า

ประชุมคนพร้อมๆ กันก็คิดตกแต่งให้งดงามมากมาย ชะรอยบายศรีแต่เดิมจะใช้

โตะกับข้าว โตะหนึ่งจานเรียงซ้อนๆ กันขึ้นไปจนสูงๆ เหมือนแขกเขาเลี้ยงที่

เมืองกลันตัน ภายหลังเห็นว่าไม่เป็นของที่แน่นหนา และยังไม่สุใหญ่โตสม

ปรารถนา จึงเอาพานซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้น เอาของตั้งวางบนปากพาน

ที่เป็น คนวานสาน้อยไม่มีโตะ ไม่มีพานก็เย็บกระต๊อบตั้งซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น

ห้าชั้น เจ็ด ชั้น ก็เจิมปากให้เป็นกระต๊อบเจิม ให้เป็นการงดงาม...”

กล่าวโดยสรุป บายศรี หมายถึง เครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตองเป็นรูปคล้ายกระต๊อบซ้อนต่อเป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่ เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับ สามชั้น ห้าชั้น เจ็ดชั้น หรือเก้าชั้น มีเสาไม้ปักเป็นแกนตรงกลาง มีเครื่องสังเวยและของมงคลวางอยู่รอบในบายศรี และมีไขวขวัญปักอยู่บนยอดกรวยบายศรี ตกแต่งด้วยใบตองและดอกไม้ ให้เกิดความสวยงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ

3. ประเภทของบายศรี

บายศรีเป็นของสูงและถือว่ามีครูแรง เป็นสิ่งที่มีค่าสำหรับคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนไทยจะมีการนำบายศรีมาใช้ตั้งแต่แรกเกิด จนเติบโตใหญ่จะจัดบายศรีขึ้นใช้ในพิธีสังเวทบูชา และทำขวัญในวาระโอกาสต่างๆ ซึ่ง มณีรัตน์ จันทนะผะลิน (2531, น. 487) ได้แบ่งบายศรีไว้ 2 ประเภท คือ บายศรีของหลวง ได้แก่ บายศรีที่ใช้ในพิธีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือราชสำนัก และบายศรีที่ใช้ในพิธีของราษฎร ซึ่งใช้ในพิธีกรรมของสามัญชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 บายศรีของหลวง เป็นบายศรีสู่ขวัญที่ใช้ในการประกอบพิธีหลวง คือ บายศรีของพระมหากษัตริย์ ซึ่งมักจะแยกเป็นองค์บายศรีและพระราชพิธีบายศรีในสมัยโบราณกษัตริย์ทุกพระองค์จะทรงใช้บายศรีเป็นส่วนประกอบสำคัญในพระราชพิธีต่างๆ เพื่อใช้เป็นสื่อกลาง เช่น พระ

ราชพิธีสมโภช พระราชพิธีรับขวัญ พระราชพิธีสักการบวงสรวงพระพุทธรูป และเทพดาประจำเมือง และพระราชพิธีสำคัญๆ ต่างๆ อีกมากมาย เพื่อใช้เช่นไหว้เทพดาอารักษ์แผ่บารมีให้ประเทศชาติ และพสกนิกรได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข โดยทั่วไปบายศรีของหลวงมี 3 ชนิด ดังนี้

3.1.1 บายศรีสำหรับเล็ก มีชั้นบายศรีแก้ว มีลักษณะเป็นพานแก้ว 3 ชั้น บายศรีทอง มีลักษณะเป็นพานทอง 3 ชั้น และบายศรีเงิน มีลักษณะเป็นพานเงินซ้อนกัน 3 มี ขนาดเล็กตั้งบายศรี แก้วไว้ตรงกลาง บายศรีทองอยู่ทางขวา บายศรีเงินอยู่ทางซ้ายของผู้รับทำขวัญ ซึ่งในแต่ละชั้นจะจัดวางสำหรับคาวหวาน ประดับประดาด้วยดอกไม้มงคลใช้ในพิธีการทำขวัญเล็กๆ เท่านั้นทั้งนี้เพื่อความประหยัดในการทำพิธีกรรม

3.1.2 บายศรีสำหรับใหญ่ มีลักษณะเหมือนบายศรีสำหรับเล็ก แต่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีชุดละ 5 ชั้น เป็นขนาดเล็ก ตั้งบายศรีแก้วไว้กลาง บายศรีทองอยู่ข้างขวา บายศรีเงินอยู่ข้างซ้ายของเจ้าของขวัญ สำหรับทำขวัญในงานพิธีใหญ่ ใช้สมโภชในการอย่างใหญ่ นิยมใช้ในงานพิธีใหญ่เท่านั้น

3.1.3 บายศรีตองรองทองขาว เป็นบายศรีใหญ่ ที่ใช้แป้นไม้แกนไม้เป็นทองคำขาวสูง 7 ชั้น องค์บายศรีจะตกแต่งด้วยใบตองจัดอย่างสวยงามใช้เฉพาะในพระราชพิธีสมโภชขนาดใหญ่

ภาพที่ 2.2 บายศรีแก้ว ทอง เงิน

ที่มา: สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2019, น. 3

บายศรีที่ใช้ในพระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งพระราชพิธีที่จัดขึ้นเป็นประจำ และพระราชพิธีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้น หรือในโอกาสพิเศษ ซึ่งบายศรีที่ใช้ในงานพิธีที่รัฐบาลหรือราชการกำหนด โดยกราบบังคมทูลเชิญเสด็จฯ มาทรงเป็นประธาน หรือโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จฯ แทนพระองค์

ภาพที่ 2.3 พระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช
ที่มา: สมหมาย จันทรเรือง, 2562, น. 2

3.2 บายศรีที่ใช้ในพิธีของราษฎร

บายศรีที่ใช้ในพิธีของราษฎร แบ่งตามลักษณะองค์บายศรีได้ 2 ประเภท คือบายศรีพิธีราษฎรชุดเล็กได้แก่ บายศรีปากชาม และบายศรีตอ และบายศรีพิธีราษฎรชุดใหญ่ได้แก่ บายศรีต้น บายศรีตั้ง หรือบายศรีชั้น บายศรีใหญ่ ได้แก่ บายศรีเทพ และบายศรีพรหม ซึ่งจะได้อธิบาย ดังต่อไปนี้

3.2.1 บายศรีพิธีราษฎรชุดเล็ก ประกอบด้วยบายศรีปากชามและบายศรีตอ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) **บายศรีปากชาม** จะเป็นบายศรีขนาดเล็กนำไปตอมาม้วนเป็นรูปกรวยใส่ข้าวสุกข้างใน ตั้งกรวยคว่ำไว้กลางชามขนาดใหญ่ ให้อยอดแหลมของกรวยอยู่ข้างบนและบนยอดให้ใช้ไม้เสียบไข่ต้มสุกปักเปลือกที่เรียกว่า “ไข่ขวัญ” ปักไว้โดยมีดอกไม้เสียบต่อขึ้นไปอีกที การจัดทำบายศรีเพื่อประกอบพิธีกรรมตอนเช้ามักจะมีเครื่องประกอบบายศรีเป็นอาหารง่ายๆ เช่น ข้าว ไข่ กล้วย และแตงกวา แต่ถ้าหลังเที่ยงไปแล้วไม่นิยมใส่ข้าว ไข่ แต่จะใช้ดอกบัวเสียบบนยอดกรวยแทนและใช้ดอกไม้ตกแต่งแทนกล้วยและแตงกวา

ภาพที่ 2.4 บายศรีปากชาม
ที่มา: มณีรัตน์ จันทนะผะลิน, 2531, น. 507

2) บายศรีตอ จะมีลักษณะกรวยแกนกลางเป็นหยวกกล้วยสูงประมาณ 1 ฟุตมีพานรองฐานตกแต่งนุ่งบายศรีด้วยใบตองพับจีบใบตอง ให้เป็นยอดแหลมเหมือนบายศรีต้น ไข่ม้อยเหลาแหลมเสียบปักตัวบายศรีที่ยอดดอกกล้วยที่ตัดไว้และดอกไม้มงคลเป็นทรงบัวคว่ำหรือบัวหงาย แต่โดยทั่วไปตัวองค์บายศรีจะมีชั้นเดียวแต่จะมีองค์ลูกเป็นชั้นๆ รอบองค์แม่ และจะนำผลไม้มาวางสังเวยไว้ในบริเวณช่องว่างระหว่างองค์แม่กับองค์ลูก ในกรวยใส่ข้าวสุกปากหม้อและนำไขเป็ดต้มสุกเสียบยอดกรวย เหมือนบายศรีปากชามหรือใช้ดอกไม้สดเสียบยอดกรวยแทนไขเป็ดต้ม

ภาพที่ 2.5 บายศรีตอ
ที่มา: kanchanapise, 2019, P. 1

3.2.2 บายศรีสู่ขวัญประกอบพิธีราษฎร์ชุดใหญ่ ประกอบด้วย บายศรีต้น บายศรีตั้ง หรือบายศรีชั้น บายศรีใหญ่ บายศรีเทพ และบายศรีพรหม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) บายศรีต้น บายศรีตั้ง หรือบายศรีชั้น เป็นบายศรีที่ใช้ต้นกล้วยเป็นแกน ต่อมา มีการทำด้วยแกนไม้เกลากลิ้ง เพื่อให้มีความแข็งแรงมั่นคง ขนาดของชั้นมีตั้งแต่บายศรี 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น

ภาพที่ 2.6 บายศรีต้น 3 ชั้น

ที่มา: blogspo, 2019, P. 1

2) บายศรีใหญ่ เป็นบายศรีที่มีขนาดใหญ่กว่าบายศรีปากชาม แต่จะจัดใส่ในภาชนะที่มีขนาดใหญ่ขึ้น จำพวก พานทอง โตก หรือตะลุ่ม ประกอบด้วย บายศรีเทพพนม บายศรีพรหมสี่หน้า บายศรีอีสาน บายศรีเชียงใหม่ โดยใช้ภาชนะเป็นพานชั้นเดียว หรือใช้พานหลายใบซ้อนตั้งขึ้นซ้อนกัน ขึ้นอยู่กับขนาดของพิธีกรรมที่จัด

2.1) บายศรีเทพพนม เป็นบายศรีทรงสูงรองฐานด้วยพาน แบ่งองค์บายศรีออกเป็น 3 หน้า โดยแบ่งตามสัดส่วนของฐานเท่าๆ กัน การนุ่งองค์ขึ้นอยู่กับชั้นขององค์แม่และองค์ลูก แต่จะห่างช่วงกันเท่าๆ กัน เช่น 9 ชั้นใช้คู่กับ 7 ชั้น 7 ชั้นใช้กับ 5 ชั้น หรือ 5 ชั้นใช้กับ 3 ชั้น และบริเวณช่องว่างระหว่างองค์แม่และองค์ลูก จะใส่อาหารกับข้าวตอก ดอกไม้ไว้เหมือนกับบายศรีปากชาม วิธีการทำ พับใบตองเป็นยอดแหลมยาวทำเป็น 9 พับซึ่งช่างทำบายศรีชอบเรียกกันว่า 9 หมุม พับทับกันแล้วสูงถึงเก้านิ้วยอดแหลมปักดอกมะลิห้าชูดวางในวงกลมพานเป็นรูปบัวหงายใช้ใบตองทำเป็นกรวยแหลม (ไม่ต้องใส่ข้าวสุกปากหม้อ) ยอดกรวยแหลมเสียบด้วยมาลัยดُمหรือดอกบัวฉัตร บายศรีเทพใช้ในงานบายศรีสู่ขวัญ

ภาพที่ 2.7 บายศรีเทพ

ที่มา: มณีรัตน์ จันทนะผะลิน, 2531, น. 559

2.2) บายศรีพรหมสี่หน้า มีลักษณะคล้ายบายศรีเทพแต่จะมี 9 หน้า นิยมให้จำนวนชั้นขององค์แม่เป็น 16 องค์ ลูกเป็น 11 ซึ่งว่ากันว่าเป็นรูปแบบที่สวยงามมากวิธีการทำบายศรีสู่ขวัญพับใบตองเป็นยอดแหลมยาวเหมือนบายศรีเทพพนมที่พับซ้อนกัน ปลายยอดแหลมปักดอกมะลิ ดอกพุท ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง ทำเป็นสี่ซดวางรอบในพาน ทั้งตั้งขึ้น (ที่ทำเป็นสี่ซดคงจะหมายถึงพรหมสี่หน้า) ตรงกลางพานใช้ใบตองม้วนกรวยแหลม ไม่ต้องใส่ข้าวสุกปากหม้อปักดอกไม้ที่ยอดกรวย

ภาพที่ 2.8 บายศรีพรหม

ที่มา: พรยพรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2560, น. 39

4. การนับชั้นบายศรี

การนับชั้นบายศรีมีวิธีการนับชั้นดังนี้

4.1 การนับเฉพาะตัวรอง หรือนมสาว ซึ่งบางคนเรียกตัวลูกหรือนมสาว

4.2 การนับรวมกับตัวยอดหรือตัวแม่

เพื่อให้ได้นิ้วบายศรีเป็นจำนวนเลขคี่ 3 5 7 9 ยอดถือว่าเป็นเลขมงคล ส่วนการนับชั้นบายศรี ไม่ได้มีการกำหนดไว้ตายตัว เป็นเพียงผู้ที่ประดิษฐ์จะมีความเชื่อ ศรัทธา ต่อสิ่งใดแล้ว ก็มักจะน้อมนำคำสอนหรือความเชื่อต่างๆ มาแปลความหมายตามนัยที่ตนประสงค์ต่อที่สิ่งศรัทธาซึ่งมีตัวอย่างดังนี้

4.2.1 การประดิษฐ์บายศรี 3 ชั้น เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หรือเทพเจ้า 3 พระองค์ ในศาสนาฮินดู ได้แก่ พระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม

4.2.2 การประดิษฐ์บายศรี 5 ชั้น เพื่อระลึกถึง ชั้นทั้ง 5 หรือเรียกว่าเบญจขันธ์ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ

4.2.3 การประดิษฐ์บายศรี 7 ชั้น เพื่อระลึกถึง โขขณงค์ 7 ซึ่งเป็นธรรมแห่งการ ตรัสรู้ ได้แก่ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา (พระธรรมปิฎก, 2549, น. 239)

4.2.4 การประดิษฐ์บายศรี 9 ชั้น เชื่อว่าเป็นมงคลสูงสุดในการดำเนินชีวิต เพื่อระลึกถึง พุทธคุณ 9 หรือคุณของพระพุทธเจ้า 9 ประการ หรือ นวาททิกคุณ (พระธรรมปิฎก, 2549, น. 262 – 263)

ภาพที่ 2.9 บายศรี 7 ชั้น

ที่มา: พรยพรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2560, น. 39

5. รูปแบบบายศรีที่ใช้ในปัจจุบัน

รูปแบบบายศรีแบ่งออกตามลักษณะการใช้งาน การสักการบูชา ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

5.1 บายศรีปากชาม ลักษณะบายศรี รองด้วยชามที่มีขนาดเหมาะสม ตัวแม่มี 5 ลูก จำนวน 3 ด้าน และมีลูก 3 ลูก แซมทั้ง 3 ด้าน หรือใช้แมงดา 3 ตัว แม่บายศรี 3 ตัว ตรงกลาง จะม้วน กรวยด้วยใบ ทองตานี ใส่ข้าวสวยไว้ภายใน ยอดบายศรี จะใช้ไข่ต้มเสียบ ส่วนรอบๆ จะมีการประดับไปด้วยดอกไม้มงคลต่างๆ บายศรีปากชาม เป็นบายศรี ที่ใช้ในการ สักการบูชา เทพยดา ครูบาอาจารย์ในการ บวงสรวง เทพยดาในทุกๆ พิธีกรรม จะขาดบายศรีปากชามไม่ได้ การใช้บายศรีปากชามมีดังนี้

5.1.1 บายศรีปากชาม 7 ยอด ใช้ในพิธีตั้งศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ ยอดกรวยเสียบด้วย ไข่ประกอบด้วยตัวบายศรีตัวแม่ 7 ชั้น ตัวลูก 5 ชั้น

5.1.2 บายศรีปากชาม 7 ยอด (เล็ก) เป็นบายศรีขนาดเล็กที่มีความศักดิ์สิทธิ์และ สำคัญมากใช้ในงานพิธีตั้งศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ งานโกนจุก ตัวบายศรีจะประกอบด้วยบายศรีตัวแม่ 7 ชั้น ตัวลูก 5 ชั้น ยอดกรวยเสียบด้วยไข่หรือดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล

5.1.3 บายศรีปากชาม 7 ยอด ใช้ในพิธีทำขวัญเด็กเกิดใหม่ โกนผมไฟ โกนจุก ทำขวัญนาค สร้างบ้านทำขวัญเสาเอก ตั้งศาลพระภูมิประจำบ้าน งานไหว้ครูประจำปี ประกอบด้วย ตัวบายศรีตัวแม่ 7 ชั้น ตัว ลูก 5 ชั้น

5.1.4 บายศรีปากชาม 9 ยอด ใช้ในงานพระราชพิธีใหญ่ๆ บวงสรวงเทพยดา เพื่อ สักการบูชา ครูบาอาจารย์ ประกอบด้วยบายศรีตัวแม่ 9 ชั้น รอบพานประดับด้วย ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ประดับยอดด้วยดอกดาวเรือง

5.2 บายศรีเทพพนม เป็นบายศรีทรงสูงรองฐานด้วยพาน แบ่งองค์บายศรีออกเป็น 3 หน้า โดยแบ่งตามสัดส่วนของฐานเท่าๆ กัน การนุ่งองค์ขึ้นอยู่กับชั้นขององค์แม่ และองค์ลูก แต่จะห่างช่วงกัน เท่ากัน เช่นตัวแม่ 9 ชั้น ตัวลูกต้องเป็น 7 ชั้น ตัวแม่ 7 ชั้น ตัวลูกเป็น 5 ชั้น หรือตัวแม่เป็น 5 ชั้น ตัวลูก ต้องเป็น 3 ชั้น และช่องว่างระหว่างองค์แม่ และองค์ลูก จะตกแต่งด้วยดอกไม้ สีสันสวยงามจำพวกดอก ดาวเรือง ดอกเย็บีรา ดอกคาร์เนชั่น จะไม่ใช้กล้วย แต่งกว่า ไข่ต้ม เหมือนกับบายศรีปากชาม ยอด กรวยแหลมเสียบด้วยดอก บัวฉัตร บายศรีเทพใช้ในงานบายศรีสู่ขวัญ ปัจจุบันจะมีลักษณะ ตัวแม่ 9 ลูก ตัวลูก 5 ลูก ปัจจุบันใช้สักการบูชาเทพยดา พิธีไหว้ครูดนตรีนาฏศิลป์

5.3 บายศรีพรหมสี่หน้า มีลักษณะคล้ายบายศรีเทพแต่จะมี 4 หน้า นิยมให้จำนวนชั้นของ องค์แม่เป็น 16 องค์ลูกเป็น 11 ตั้งตัวบายศรีขึ้นด้านบน ปลายยอดแหลมของนี้บายศรีแต่งด้วยดอกกรัก ดอกพุด แทรกช่องว่างด้วยดอกดาวเรือง ดอกเย็บีรา ดอกคาร์เนชั่น ปักดอกไม้ที่ยอดกรวย ปัจจุบันจะ ใช้ตัวแม่ 16 ลูก ตัวลูก 9 ลูก ภายในกรวยที่อยู่ตรงกลาง จะบรรจุด้วย หล้าแพรก ใบโพธิ์ใบขนุน ดอก เข็ม ด้านนอก จะใช้หมาก – พลุ บุหรี่ ดอกไม้มงคล ประดับใช้ในพิธีกรรมการ บวงสรวง พระพรหม เช่น การตั้งศาล หรือพิธีกรรม บวงสรวง ในงานไหว้ครู นอกจากนี้บายศรีพรหมที่ทำขายในตลาดยังมี บายศรี พรหมประกาศิต ที่ใช้ในด้านการบวงสรวง จะมีตัวลูก เรียงกัน 16 ลูก ทั้ง 2 ด้าน รวม 32 ลูก มองดูเป็นรูป ใบพายใช้ 4 ด้าน ใน 1 พาน ตรงกลางจะมีใบไม้มงคล เหมือนบายศรีพรหมทั่วไปซึ่งบรรจุ อยู่ตรงกลางกรวย

5.4 บายศรีหลัก ใช้บายศรีสลับกันไป เช่น ชั้นแรก 32 ลูก หรือ 16 ลูก ชั้นต่อไป ก็ลดลงตามแต่ผู้สั่งจะสั่งทำ บายศรีหลัก มี 9 ชั้น หรือ 7 ชั้น หรือ 5 ชั้น ซึ่งส่วนใหญ่ จะใช้ในพิธีกรรม ไหว้ครู ซึ่งให้ความหมาย “ด้านการตั้งตัว มีหลักมีฐานที่มั่นคง”

5.5 บายศรีต้น บายศรีตั้ง หรือบายศรีชั้น ถือเป็นบายศรีขนาดใหญ่กว่าบายศรีปากชาม นิยมทำเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น และ 7 ชั้น หรือบางทีก็ทำถึง 9 ชั้น ด้วยเหตุน่าคติเรื่องฉัตรมาเกี่ยวข้อง ซึ่งแท้จริงแล้วการทำบายศรีชั้นนี้ไม่มีการกำหนดชั้นตายตัว สุดแต่ผู้ทำจะเห็นว่าสวยงาม ถ้าทำชั้นมากก็ถือว่าเป็นเกียรติมากและในแต่ละชั้นของบายศรีมักใส่อาหาร ขนม ดอกไม้ ธูปเทียน ลงไปด้วย ปัจจุบันทั้งบายศรีปากชาม บายศรีชั้น และบายศรีใหญ่ อาจจะใช้วัสดุอื่นๆ แทนใบตองซึ่งหาได้ยากขึ้น เช่น ใช้ผ้า กระดาษหรือวัสดุเทียมอื่นๆ ที่คล้ายใบตองมาตกแต่ง แต่รูปแบบโดยทั่วไป ก็ยังคงลักษณะบายศรี ใช้ต้นกล้วยเป็นแกน แต่ในปัจจุบันมีการทำแกนไม้ให้มีความมั่นคงถาวรยิ่งขึ้นโดยนำไม้เนื้อแข็งมากลึงให้เป็นต้นมี 3 - 5 - 7 และ 9 ชั้น ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีการประดิษฐ์รูปแบบที่แตกต่างกัน ในการปักกล้วยสัดตบงกช กลีบผกา กลีบหน้านาค กลีบหน้าช้าง จัดวางลงกรวย บายศรีปากชาม พุ่มดอกไม้ในฐานรอง มีขนาดลดหลั่นกันไป มีรูปแบบเป็นทรงต้นสน ทรงฉัตร และทรงตรง ซึ่งได้กำหนดการใช้บายศรีไว้ดังนี้

5.5.1 บายศรีต้น 3 ชั้น ใช้เป็นเครื่องสมโภช สังเวย ในพิธีมงคลต่างๆ หรือสู่ขวัญในพิธีสมรสของเจ้านายฝ่ายเหนือชั้นหลาน

5.5.2 บายศรีต้น 5 ชั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บายศรีต้องรองทองขาว” ใช้สำหรับเจ้านายที่ดำรงยศทรงกรมหรือเสนาบดี ซึ่งแต่ละชั้นของบายศรีจะบรรจุด้วยขนมหวาน หรือดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล

5.5.3 บายศรีต้น 7 ชั้น เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บายศรีต้นกลีบหน้านาค ใช้สำหรับเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและพระราชอาคันตุกะชั้นประธานาธิบดี แต่ละชั้นจะประดับตกแต่งด้วยดอกบัวใช้ในพิธีสมโภชพระพุทธรูป

5.5.4 บายศรีต้น 9 ชั้น ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในการพระราชพิธีหลวง

5.6 บายศรีตอ ตำราโบราณ จะใช้ต้นกล้วย เป็นแกนกลาง ใช้รัดด้วยบายศรี เป็นชั้นหนึ่งหรือสองชั้นก็มีชั้นแรก ด้านบนจะใช้บายศรี แม่ตั้งขึ้น 5 ลูก แล้วลง 5 ลูก เป็น 3 ด้าน ช่วงตรงกลางของช่องว่างจะคั่นด้วยตัว ลูกขึ้น 3 ลูก ลง 3 ลูก บนยอดจะใส่กระทง หมาก - พลู บุหรี่ ของหวาน เช่น เม็ดขนุน ทองยอด แล้วปิดด้วยกรวย เป็นบายศรีซึ่งใช้ในทางความหมาย ในทางขอขมาต่อเทพยดาครูบาอาจารย์

5.7 บายศรีบัลลังก์ ซึ่งมีทั้ง บัลลังก์บรมครู บัลลังก์ศิวะ บัลลังก์นารายณ์ (ส่วนใหญ่จะทำเป็นรูปพระยานาค มี 5 - 7 เศียร) บางครั้งทำบัลลังก์เป็นรูปพระยาครุฑ บัลลังก์ธรรมจักร บัลลังก์พิฆเนศ บัลลังก์จุฬามณี แล้วแต่เจ้าพิธีต่างๆ จะสั่งทำให้เพื่ให้เกิดผลด้านความมั่นคง และอุดมสมบูรณ์

สรุปได้ว่า บายศรีที่ใช้ในปัจจุบัน ประกอบด้วยบายศรีปากชาม บายศรีเทพพนม บายศรีพรหมสี่หน้า บายศรีต้น บายศรีตั้ง หรือบายศรีชั้น บายศรีตอและบายศรีบัลลังก์ ใช้ในพิธีกรรมตั้งศาลบวงสรวง ไนงานไหว้ครู พิธีสมโภชต่างๆ

6. ส่วนประกอบบายศรี

การจัดตกแต่งบายศรีแต่ละประเภท จะต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญ ซึ่งบายศรีปากชามกับบายศรีใหญ่จะมีข้อแตกต่างกันดังนี้

6.1 ส่วนประกอบของบายศรีปากชาม

บายศรีปากชามในปัจจุบันมีการใช้อยู่ 2 ลักษณะ คือ บายศรีปากชามที่ในช่วงเวลาตั้งแต่ 6.00 น. - 12.00 น. จะใช้บายศรีที่ใส่ กล้วย แต่งกวา ข้าวสุก ไข่ต้ม แต่หากทำพิธีในช่วงบ่าย มักจะใช้บายศรีปากชามที่ตกแต่งเฉพาะดอกไม้เท่านั้น

ภาพที่ 2.10 บายศรีปากชาม

ที่มา: มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2531, น. 507

ภาพที่ 2.11 บายศรีดอกไม้

ที่มา: พรยูพรรณ พรสุขสวัสดิ์, 2560, น. 45

บายศรีปากชามเป็นบายศรีขนาดเล็ก ขึ้นอยู่กับขนาดของภาชนะของพิธีตามฐานะของเจ้าภาพ ซึ่งในการประดิษฐ์บายศรีปากชามจะต้องรองด้วยขามที่มีขนาดเหมาะสม ขนาด 5.5 นิ้ว-6 นิ้ว ซึ่งส่วนประกอบของบายศรีปากชามมีดังนี้

1) ตัวบายศรี คือ ใช้ใบตองพับซ้อนกัน รูปทรงคล้ายกลีบบัว มีข้อขึ้น ยอดแหลม ตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น วาง 3 ตัว รอบปากชาม อุปมาดั่งยอดเขาสัตตบริพันธ์ ที่ดาวดึงส์เทวโลก เป็นที่สถิตของพระอินทร์ เทวดา อินทร์ พรหม พระอิศวร พระนารายณ์ เมื่ออัญเชิญมาในพิธีก็จะสถิตอยู่ตามยอด ของตัวบายศรี

2) กรวยข้าว คือ การนำใบตองม้วนเป็นกรวย สำหรับใส่ข้าวสุกปากหม้อ ยอดกรวยปักด้วยไข่ต้มหรือมาลัยดอมน้ำ และดอกไม้วางกลางใบศรี เปรียบเหมือนยอดเขาพระสุเมรุที่เป็นแกนกลางของกลุ่มเขาสัตตบริพันธ์ เป็นที่ประทับของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นครูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ที่แวดล้อมลดหลั่นตามฐานะ กรวยข้าวมีทั้งแบบเรียบง่ายและแบบที่ตกแต่งด้วยกลีบประดับ

3) ตัวแมงดา ที่ใช้มี 2 แบบคือ ตัดใบตองเป็นรูปแมงดา กับแบบที่ใช้พับกลีบติดแบบรูปร่างคล้ายแมงดา วางสลับหว่างกับตัวบายศรี 3 ตัว รอบชาม เพื่อแทนแมงดาจริง ซึ่งถือว่าเป็นอาหารชั้นเลิศ หายาก และในแง่ของความสวยงาม ช่องว่างเปรียบเหมือนยอดเขาเชิงเตี้ยๆ ที่อยู่ระหว่างยอดเขาสูงๆ ในกลุ่มเขาสัตตบริพันธ์

4) ดอกไม้ประดับ โดยส่วนใหญ่ดอกไม้ที่ใช้ตกแต่งบายศรีปากชามมักเป็นดอกไม้ที่มีขนาดเล็ก ประดับตามยอด ช่อ รอยพับระหว่างตัวบายศรี จำพวก ดอกพุท ดอกกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง

5) เครื่องสังเวย หรือเครื่องเสวย ประกอบด้วย ข้าวสุกปากหม้อ ไข่ต้ม แดงกวา ก้อยน้ำไท หรือก้อยน้ำว่า และตัวแมงดา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1) ไข่ต้ม หรือ ไข่ขวัญ ไข่ยอด ซึ่งใช้ไข่ไก่ หรือไข่เป็ด ขึ้นอยู่กับความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ไข่ขวัญจะอยู่ส่วนบนสุดของบายศรี จะหมายถึงความเป็นสิริมงคล เสริมพิธีผู้รับขวัญจะนำไปรับประทาน เพราะเชื่อว่าจะสุกกาย สุขใจ

5.2) ตัวแมงดา คือ ส่วนที่ว่างสับหว่างกับตัวบายศรี จำนวน 3 ตัว

5.3) แดงกวา และก้อย ใช้ก้อยน้ำไทหรือก้อยน้ำว่า ซึ่งเป็นอาหารที่จัดในชามบายศรี โดยนำแดงกวา ก้อยอย่างละ 1 ผล ผ่าซีกตามยาวแบ่งเป็น 3 ส่วนโดยไม่ต้องปอกเปลือก วางประนมเข้ากับกรวย ตรงกับตัวแมงดา

5.4) กรวยข้าว เป็นกรวยใบตองที่บรรจุข้าวสุกปากหม้อ วัดความสูงของกรวยให้สูงกว่าตัวบายศรีขึ้นไป 2 นิ้ว ปากกรวยกว้างพอดีที่จะวางตัวบายศรี 3 ตัว นำข้าวสุกใส่กรวยกดให้แน่น เมื่อเสียบไข่จะได้ไม่โคลนล้ม ตัดใบตองเป็นวงกลมปิดปากกรวย

5.5) ดอกไม้สด ที่นำมาใช้ในการจัดตกแต่งบายศรี นิยมใช้ดอกกรัก ดอกพุท ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง เลือกใช้ตามความเหมาะสม

6.2 ส่วนประกอบของบายศรีใหญ่

ภาพที่ 2.12 บายศรีใหญ่ 3 ชั้น

ที่มา: มณีรัตน์ จันทนะผะลิน, 2531, น. 556

บายศรีใหญ่ เป็นบายศรีที่มีขนาดใหญ่ มีทั้งที่ใช้ภาชนะ จำพวก พานโตก ตะลุ่ม และแบบที่ใช้ต้นกล้วยแทนภาชนะ และแกนไม้ที่เป็นชั้นๆ 3 5 7 9 ชั้น แต่มีบางแบบที่ใช้ภาชนะชั้นเดียว วางบน

ดอกไม้สูงเพียงตา เรียกว่า หลักบายศรี รูปแบบกลีบประดับที่ใช้เป็นแบบของแต่ละภาค หรือจัดแบบผสมผสานกันในแต่ละแบบ ซึ่งส่วนประกอบของบายศรีใหญ่มิรายละเอียดดังนี้

6.2.1 ภาชนะหรือหลักบายศรี ใช้โตก ตะลุ่ม ตันกล้วย ไม้กลึงมีฐานและแป้นเป็นชั้น ตั้งแต่ 3 5 7 ชั้น และ 9 ชั้น หากใช้ภาชนะใช้ใบเดียวหรือใช้ 3 5 7 ใบและ 9 ใบวางซ้อนกัน

6.2.2 ตัวบายศรี พักกลีบใบต้องเป็นกลีบแหลม ติดในแต่ละชั้นตามขนาดของภาชนะ ตั้งแต่ 3 5 7 9 ยอดหรือ 16 ยอด

6.2.3 ยอดบายศรี ใช้พานพุ่มดอกไม้ทรงพุ่มดอกไม้หรือทรงพุ่มดอกบัวหรือใช้บายศรีปากชามตั้งบนยอดบนสุดของบายศรี

6.2.4 ไม้ขนาน ใช้ไม้ไผ่สีสุกผ่าซีกพันด้วยผ้าขาว ขนาบรอบด้านข้างผูกด้วยด้าย 3 เปลาะ เพื่อให้มั่นคงไม่เอนเอียง การเลือกใช้ไม้ไผ่สีสุกเนื่องจากชื่อเป็นมงคล แต่หากการจัดตกแต่งบายศรีที่มีฐานมั่นคงแข็งแรงก็ไม่จำเป็นต้องใช้ไม้ขนาน

6.2.5 ผ้าห่อขวัญ สมัยก่อนใช้ใบตองอ่อน 3 ทางหุ้มบายศรี แล้วใช้ผ้าสวยามคลุม ซึ่งเป็นประเพณีของชาวภาคกลาง ถึงเวลาทำพิธีจะเปิดบายศรีนำผ้าห่อขวัญให้เจ้าของขวัญถือ หลังจากเสร็จพิธีเวียนเทียนจึงนำไปเก็บไว้กับที่นอน 3 วัน หากเป็นประเพณีของภาคอีสานและภาคเหนือจำใช้ด้ายขวัญผูกข้อมือ หรือนำเสื้อ ผ่าสไบในบายศรี เมื่อเสร็จพิธีให้เจ้าของขวัญนำมาสวมใส่

6.2.6 ดอกไม้ประดับ นิยมใช้ดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล ที่มีขนาดเล็กเช่น ดอกพุท ดอกรัก ดอกมะลิ ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง ดอกเข็ม ดอกพุดชาด

6.2.7 อาหาร-ขนมและผลไม้ นิยมที่มีชื่อเป็นมงคล จัดใส่แต่ละชั้นของบายศรีหรือจัดใส่ภาชนะจัดวางรอบบายศรี (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2552, น. 12)

ภาพที่ 2.13 จิตรกรรมฝาผนังวัดอรุณราชวราราม
ที่มา: ไทยเปฟเวอร์, 2561, น. 6

จากภาพที่ 2.13 เป็นภาพบายศรีต้น ยอดเป็นพุ่มดอกไม้ชั้นนอกห่อด้วยผ้าตาด ชั้นในใช้ใบตองห่อ เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดอรุณราชวรารามเรื่อง มโหสถชาดกตอนมโหสถสร้างอุโมงค์ใต้ดินแล้วทูลเชิญพระเจ้าเทวราชมาประทับ เมื่อพราหมณ์ทำพิธีจะเปิดผ้าคลุมบายศรีออก นำผ้าและใบตองออก

แล้วส่งให้ผู้รับขวัญไปถือไว้ ดังหลักฐานที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาบาราปรปักษ์ (2545, น. 42)

สรุป บายศรีเกิดจากความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์จากเอกสารและหลักฐานที่ปรากฏ ซึ่งการทำบายศรีในปัจจุบันถูกสร้างขึ้นใหม่และยังคงรูปแบบโครงสร้างตามเชื่อของภูมิปัญญาที่ถูกและเหมาะสมตามลักษณะของบายศรีแต่ละประเภทจะต้องใช้บายศรีกี่ยอด ในบายศรีปากชามต้องใช้แมงดาด้วยเหตุใด ลักษณะรูปทรงหรือความหมายขององค์ประกอบที่นำมาใช้ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลพื้นฐานทางหลักวิชาการเป็นหลักฐานอ้างอิงในการพัฒนารูปแบบ

7. เครื่องแต่งตัวบายศรี

เครื่องแต่งตัวบายศรีจะมีรูปแบบมากมายหลายแบบไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนขึ้นอยู่กับลักษณะของพิธีการของแต่ละพิธีการ ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอเครื่องแต่งตัวที่ใช้ในบายศรีไว้หลายแบบสามารถนำมาเลือกใช้ได้เหมาะสมกับบายศรีแต่ละแบบ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

7.1 ดอกตูมประดิษฐ์ เป็นการนำกลีบดอกไม้หรือ ดอกไม้ที่มีขนาดเล็กมาประดิษฐ์ให้มีลักษณะเป็นตูม ซึ่งอาจจะประดิษฐ์เพียงชั้นเดียวหรือหลายชั้นก็ได้

7.2 อุบะ เป็นการนำดอกไม้มาร้อยเรียงเป็นสายตามความยาวที่ต้องการ อุบะแต่ละเส้นเรียกว่าขา ซึ่งแต่ละขาจะมีดอกตูม กลีบเลี้ยง ดอกสวมน ตามลำดับ

7.3 เฟื่อง คือดอกไม้ที่ร้อยเรียงกันเป็นสายยาวจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง ผูกซ้อนตามกันเป็นชั้นมีระดับจะห่างกันตามความสวยงาม หรือดอกไม้ที่นำมาเย็บประกอบกัน ในแบบใบตองที่มีความยาวเชื่อมโยงจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งได้

7.4 ตาข่าย คือการนำดอกไม้ที่มีลักษณะความเหมาะสมสำหรับการร้อยตาข่าย คือมีช่องสำหรับร้อยและมีความยาวของดอกไม้ เช่น ดอกกรัก ดอกพุด ดอกมะลิ

7.5 มาลัย คือการนำดอกไม้มาเด็ดแยกกลีบและพับ นำมาร้อยใส่เข็ม หรือสิ่งที่เล็กแหลมตามลวดลายต่างๆ

7.6 ทัดหู คือดอกไม้สดแบบธรรมชาติ หรือแบบประดิษฐ์ที่มีการนำกลีบดอกไม้ต่างๆ มาพับมาเย็บให้เป็นรูปร่างดังที่ต้องการ อาจจะสับสีเพื่อเสริมลวดลาย รูปร่างสี่กลีบหรือประจายามรูปร่างห้ากลีบ หรือดาวรูปร่างหกกลีบ

7.7 แบบ คือการนำกลีบดอกไม้มาตัดแต่งรูปร่าง พับเปลี่ยนแปลงรูปทรงแล้วนำมาเย็บติดกับแบบใบตองรูปร่างต่างๆ เช่น รูปร่างกลีบบัว รูปร่างนก อาจจะเย็บเติมแบบสีเดียวหรือหลายสีขึ้นอยู่กับแบบที่ออกแบบไว้ หรือเย็บที่ริมแบบเพื่อให้เกิดสีสันและประหยัดเวลาในการทำงาน

8. คุณค่าของงานบายศรี

บายศรีเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ใช้ประกอบในพิธีบายศรีสู่ขวัญซึ่งเป็นพิธีที่สร้างขวัญและกำลังใจ ให้แก่ บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ถือเป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ด้วยการนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ให้เป็นรูปร่างรูปทรง ที่ประณีต สวยงาม ที่อนุชนรุ่นหลังควร ช่วยกันรักษาไว้ไม่ให้สูญสลายไป ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำบายศรี มีดังนี้

8.1 รู้จักวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น

- 8.2 รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์
- 8.3 รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
- 8.4 มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย
- 8.5 รู้จักทำงานอย่างเป็นกระบวนการ และรักการทำงาน
- 8.6 มีความอดทนในการทำงาน จนเกิดผลสำเร็จ
- 8.7 เกิดสมาธิในการทำงาน
- 8.8 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ปรับปรุงผลงานอยู่เสมอ
- 8.9 ให้เป็นพื้นฐานใน การสร้างงานประดิษฐ์วัสดุธรรมชาติ

9. บายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญๆ ของไทย

การจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ มักนำบายศรีหลายชนิดมาใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของสังคมไทย ด้วยความเชื่อ ศรัทธา การจัดพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล ทำให้การดำรงชีวิตมีแต่ความสุขตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญมีดังนี้

9.1 ทำขวัญแรกเกิด เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อรับขวัญเด็กแรกเกิด อายุ 3-5 วัน หรือ 7 วัน เพื่อแสดงความยินดี ปิดเป่าสิ่งอัปมงคลให้มาแพ้วพานให้มีสุขภาพแข็งแรง เป็นการทำพิธีเฉพาะคนในครอบครัว โดยจะจัดทำบายศรีปากชามขนาดเล็ก 3-5 ชั้น

9.2 ทำขวัญวัน เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อรับขวัญเด็กเมื่ออายุครบ 1-3 เดือน จัดขึ้นในเครือญาติ ต่างมาแสดงความยินดี ให้พรกับเด็กโดยจะจัดทำบายศรีปากชามขนาดย่อม 5-7 ชั้น หากเป็นงานพระราชพิธีจะใช้บายศรีของหลวง

9.3 ทำขวัญตัดจุก โขนจุก เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อเด็กที่อายุย่างเข้าสู่วัยรุ่น เด็กหญิงอายุ 11-13 ปี เด็กชายอายุ 13-15 ปี ซึ่งจะจัดในช่วงใดก็ได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของครอบครัว ซึ่งพิธีในครั้งนี้สำคัญ เพราะเป็นช่วงที่เด็กจะต้องรู้หน้าที่ ความประพฤติที่เปลี่ยนไปเมื่อพ้นวัยเด็กโดยจะจัดทำบายศรีปากชามขนาดย่อม 5-7 ชั้น

9.4 ทำขวัญบวชนเณร และบวชพระ เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อให้เกิดบุญกุศลแก่บิดามารดา คำขวัญที่หมอเรียกขวัญเรียกขวัญเป็นเรื่องหน้าที่ ความรักความผูกพันของบิดามารดาที่มีต่อลูกและเพื่อให้ลูกเกิดความซาบซึ้งตั้งใจที่จะศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจะใช้บายศรีปากชามขนาด 5-7-9 ชั้น หรือใช้บายศรีใหญ่

9.5 ทำขวัญคู่บ่าวสาว เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเนื่องในพิธีแต่งงานของคู่บ่าวสาว หากเป็นภาคอีสาน เรียกพิธีสู่ขวัญกินดอง ส่วนในภาคเหนือเรียกว่า พิธีมัดมือ ซึ่งเป็นพิธีที่จัดเพื่อรวมชีวิตของหนุ่มสาวให้เป็นหนึ่งเดียว ผูกจิตใจไว้ด้วยกัน ฟังโอวาทการครองเรือนจากบพู่ขวัญที่หมอขวัญทำพิธี และการให้พรจากญาติผู้ใหญ่ในขณะที่ผูกข้อมือ ซึ่งจะใช้บายศรีใหญ่ที่มีจำนวนตัวบายศรีเป็นเลขคู่ใช้จำนวน 4-6 ตัว

9.6 สู่ขวัญรับขวัญและสู่ขวัญส่งขวัญ

9.6.1 สู่ขวัญรับขวัญ เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดในงานเลี้ยงต้อนรับผู้มารับตำแหน่งใหม่ การเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง หรือเมื่อกลับบ้าน กลับจากการไปรบ กลับจากการไปศึกษาต่อ เพื่อรับขวัญ เรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว

9.6.2 สู้ขวัญส่งขวัญ เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดสำหรับผู้ที่จะจากไปศึกษาต่อ ไปรับราชการต่างถิ่น เพื่อเป็นการส่งขวัญให้เป็นอยู่กับตัว และเพื่อเป็นการเตือนสติไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ทำอะไรขอให้มึสติ ไม่หลงผิดกับสิ่งรอบตัว

9.7 ทำขวัญเมื่อเจ็บป่วย เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อเป็นกำลังใจให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น โดยเฉพาะผู้ป่วยที่เกิดจากอุบัติเหตุจะต้องทำพิธีเชิญขวัญหรือตักขวัญ ในที่เกิดเหตุใส่ภาชนะกลับมาใส่ชามบายศรี ซึ่งเมื่อเรียกขวัญเสร็จแล้วให้นำถ้วยขวัญในบายศรีผูกข้อมือให้กับผู้ป่วย

9.8 ทำขวัญเมื่อหายป่วย เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อให้ญาติพี่น้องร่วมให้กำลังใจผู้หายป่วยและเป็นการขอบคุณสิ่งศักดิ์ โดยทำบายศรีสังเวยเทวดา และทำกระทงเช่นผีไปวางในที่เหมาะสม

9.9 ทำขวัญช้าง ทำขวัญกระบือ

9.9.1 ทำขวัญช้าง ทุกครั้งที่เข้าป่าไปคล้องช้างจะต้องทำพิธีเช่นสังเวยเทวดา ผีบ้าน ผีเรือน อวยชัยให้พรเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจเมื่อถึงป่าก่อนลงมือคล้องช้างจะต้องเช่นไหว้ผีป่า เทวาอารักษ์ขอให้พบช้างและคล้องช้างได้โดยง่าย และเมื่อกลับถึงบ้านก็จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญช้าง เพื่อให้ช้างเชื่องไม่หนีเข้าป่า เกิดความรัก เชื่อง ต่อควานช้าง

9.9.2 ทำขวัญโคแลพกระบือ เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดขึ้นตอนแม่กระบือออกลูกใหม่ เพื่อให้ลูกแข็งแรง จะได้มีแรงช่วยทำงานได้

9.10 ทำขวัญนา เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อสังเวยบูชาแม่โพสพเมื่อข้าวเริ่มออกรวงสมบูรณ์

9.11 ทำขวัญข้าว เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อเชิญขวัญแม่โพสพมาอยู่ในยุ้งฉางที่ใส่ข้าวให้ซื้อขายได้ราคา ช่วยให้เจ้าของมีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งในพิธีจะจัดบายศรีต้น 5 ต้น พร้อมเครื่องสังเวยเพื่ออัญเชิญเทพยตามาสถิต ณ สถานที่นั้นตลอดจนพระพรหม แม่ธรณี พระคงคา ท้าวนาดิน เจ้าป่าเจ้าเขา

9.12 สมโภชพระพุทธรูป เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญที่จัดเพื่อฉลองพระพุทธรูปใหม่ที่มีผู้นำมาถวายเป็นพระประธาน เพื่อขอพรให้คุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขซึ่งในพิธีจะจัดบายศรีใหญ่ใส่โตกทองเหลืองหรือโกไม้สานตามสะดวกของแต่ละท้องถิ่น

9.13 สังเวยพระภูมิเจ้าที่ บายศรีที่ใช้ในพิธีตั้งศาลพระภูมิหรือสังเวยประจำจะใช้บายศรีปากชาม หรือบายศรีใหญ่ อาจเป็นบายศรีพรหมสี่หน้าหรือบายศรีเทพพนม จำนวน 1 คู่ หรือ 2 คู่ ขึ้นอยู่ที่พิธีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก หากพิธีเล็กจะตั้งบายศรีเพียง 1 ชาม ก็ได้

9.14 ยกเสาเอก ในพิธีวางศิลาฤกษ์ในการยกเสาเอกในการสร้างบ้าน สำนักงาน โรงพยาบาล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี ในการขุดหลุมเสาแรกต้องทำบัตรพลีบูชาพญานาคก่อน เมื่อยกเสาหลุมต้องทำพิธีเช่นกรูงพาลีไหว้พระภูมิเจ้าที่ พระธรณี โดยการปลุกศาลเพียงตาตั้งบายศรี สังเวยพระภูมิเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง ตลอดจนผีนางไม้ที่เกี่ยวข้องข้องกับเสาซึ่งถือว่าเป็นต้นไม้ใหญ่

9.15 ทำขวัญเรือน เมื่อสร้างบ้านเรือนเสร็จแล้ว เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขจึงมีการจัดพิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นการทำขวัญเรือน โดยการจัดบายศรีสังเวยบูชาในพิธี

9.16 พิธีไหว้ครูดนตรี นาฏศิลป์ การทำพิธีบูชาครูประจำปี จะต้องมีเครื่องสังเวยบูชา อัญเชิญครู อาจารย์มาให้พร เริ่มจากปฐมบรมครู คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปิตามารดาครู อาจารย์ที่อบรมสั่งสอนให้วิชาความรู้และเทพดาทุกองค์ บายศรีที่ใช้เป็นบายศรีปากชาม 7-9 ชั้น จำนวน 3 คู่ วางเป็นคู่ที่ตั้งเครื่องสังเวย 3 สำหรับ หากพิธีใหญ่จะจัดทำบายศรีใหญ่เพิ่มขึ้น

9.17 พิธีบวงสรวงสังเวยเทวาอารักษ์ ในการลงมือทำงานสำคัญ คนไทยจะเชื่อในเรื่องของความเป็นสิริมงคลมักจะตั้งพิธีบวงสรวงสังเวยเทวาอารักษ์เพื่อขอความเมตตาให้กิจการสำเร็จ ซึ่งนิยมใช้บายศรีปากชาม 9 ชั้น ขึ้นไป เดิมในศาสนาพราหมณ์จะใช้บายศรี 5 ชั้น 7 ชั้น แต่ในพิธีมีการอัญเชิญเทพเทวาชั้นสูงจนถึงชั้นพรหมก็ควรจัดทำบายศรีใหญ่ 9 ชั้น 16 ชั้น อย่างบายศรีพรหมสี่หน้า (มณีรัตน์ จันทนะพะลิน, 2552, น. 18)

สรุป บายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญๆของไทย มักจัดในโอกาสพิเศษ ที่นำมาใช้ในพิธีที่แตกต่างกันตามขนาดของพิธี ความสามารถของช่างบายศรี ซึ่งพิธีบายศรีสู่ขวัญจัดทุกภาคของประเทศไทย แต่มีรายละเอียดที่ต่างกันไป แต่ข้อสำคัญของการจัดพิธีบายศรีเพื่อแสดงความยินดีและเป็นการปลอบขวัญ ถือเป็นประเพณีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการออกแบบร่างบายศรีที่ยังคง อนุรักษ์รูปแบบตามความเชื่อของภูมิปัญญาไทย

10. วัสดุที่ใช้ประดิษฐ์บายศรีดอกไม้สด

ดอกไม้ใบไม้ที่ใช้ใน ประดิษฐ์บายศรี ควรเลือกดอกไม้และใบไม้ที่มีความสดใหม่ ไม่มีตำหนิ ไม่ช้ำ และไม่มีรอยฉีกขาด ที่สำคัญควรเลือกดอกไม้ที่มีชื่อ และที่มีความหมายเป็นมงคล นอกจากนี้การเลือกดอกไม้ใบไม้ที่มีตามฤดูกาลหรือที่มีอยู่แต่ละท้องถิ่นจะช่วยประหยัดงบประมาณและค่าใช้จ่าย ดอกไม้ ใบไม้แต่ละชนิดมีวิธีการเลือกแตกต่างกันดังนี้

การพัฒนาบายศรี เชิงพาณิชย์จำเป็นต้องใช้วัสดุทั้งดอกไม้มงคลและใบไม้มงคลต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

10.1 ดอกไม้มงคล

ดอกไม้ที่ใช้ในการตกแต่งบายศรีที่สำคัญมีดังนี้

10.1.1 ดอกดาวเรือง

การเลือกซื้อดอกดาวเรือง ควรเลือกดอกที่มีกลีบดอกสด ไม่บอบช้ำ ไม่เหี่ยวเฉาก้านดอกแข็งแรงและมีสีเขียวสดดอกดาวเรือง ความหมาย ของ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง

10.1.2 ดอกบานไม่รู้โรย

การเลือกซื้อดอกบานไม่รู้โรย ควรเลือกดอกที่สดใหม่ โดยดูจากดอกที่มีกลีบแข็ง สีสด ก้านดอกเป็นสีเขียวสด เลือกใช้ดอกที่มีขนาดกลาง ไม่ควรเลือกอ่อนหรือดอกแก่จนเกินไป ซึ่งสังเกตจากลักษณะของดอกถ้าดอกอ่อนหน้าดอกจะแบน มีจำนวนกลีบน้อยชิ้น กลีบดอกอ่อนทำให้ดอกเหี่ยวเฉาได้เร็ว ส่วนดอกที่แก่จัด จะมีจำนวนกลีบดอกมากขึ้น กลีบดอกแข็ง และกลีบดอกชั้นนอกจะซีดขาวไม่สดใส

10.1.3 ดอกบัว

การเลือกดอกบัวควรเลือกดอกตูม ยอดแหลม กลีบดอกแข็ง ปลายกลีบดอกไม่ช้ำ ไม่ดำ ไม่มีรอยบุบบี้ สีดอกสดใส ไม่ซีด ก้านดอกใหม่อวบแข็งแรงและมีกลีบเลี้ยงเล็กๆ ติดอยู่ที่

โคนดอกบัว บัวที่นำมาใช้คือบัวที่พ้นจากผิวน้ำจะชูก้านและดอกพร้อมที่จะขยายกลีบบานเมื่อพระอาทิตย์ส่องแสงในวันรุ่งขึ้น ความหมาย ของดอกบัว คือการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

10.1.4 ดอกพุท

การเลือกใช้ดอกพุท ควรเลือกดอกสดใหม่ ลักษณะดอกตูมเล็กสีขาว เลือกดอกขนาดที่เท่ากัน ก้านดอกแข็งสีเขียวอ่อน ไม่ควรเลือกก้านดอกสีเขียวอมเหลืองเพราะจะทำให้ผลงานที่จัดเหี่ยวเฉาได้เร็ว ความหมาย ของดอกพุท คือ พระพุทธรักษา

10.1.5 ดอกมะลิลา

การเลือกซื้อดอกมะลิควรเลือกดอกตูมเล็กยาวจะสวยกว่าดอกที่มีลักษณะกลม มีสีขาวอมสีเขียว ยังมีขั้วกลีบเลี้ยงติดอยู่กับตัวดอก และไม่ควรเลือกดอกมะลิที่แช่น้ำแข็งหรือมีการค้างคืน ซึ่งดอกจะมีลักษณะอมน้ำ และช้ำ ความหมาย ของดอกมะลิ คือความบริสุทธิ์

10.1.6 ดอกกรัก

การเลือกซื้อดอกกรักควรเลือกซื้อดอกกรักที่จะเก็บไว้ใช้งานในวันรุ่งขึ้นได้ด้วย โดยเลือกดอกที่สดใหม่ ยังอยู่ในช่อและมีกลีบเลี้ยง โดยที่เปลือกและกลีบเลี้ยงแข็ง สีดอกสดตามธรรมชาติ ก้านช่อและก้านดอกแข็งแรงสดใหม่ ความหมาย ของดอกกรัก เพื่อให้ความรักมั่นคง

10.2 ใบไม้มงคล

ใบไม้มงคลต่างๆ เป็นพืชที่มีชื่อเป็นมงคลนามใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่มีความสำคัญในการทำน้มนต์และการประดิษฐ์บายศรี ซึ่งการนำใบไม้มงคลมาประกอบพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความสุข ความเจริญรุ่งเรืองกับผู้เป็นเจ้าของขวัญใบไม้ที่ใช้ในการตกแต่งบายศรีที่สำคัญมีดังนี้

10.2.1 ใบแก้ว

การเลือกใบแก้วควรเลือกใช้ใบแก้วที่มีอายุขนาดกลางใบไม้อ่อนหรือแก่จนเกินไป ถ้าใบอ่อนจะเหี่ยวได้ง่าย แต่ถ้าใบแก่จะแข็งและกรอบเวลาพับกลีบจะแตกได้ง่าย ในการเลือกใบแก้วให้เลือกใบสดใหม่ ไม่มีตำหนิหรือรอยหนอนเจาะกิน

10.2.2 ใบเงิน

การเลือกใบเงิน ควรเลือกใช้ใบเงินที่มีอายุขนาดกลาง ใบสดและแข็ง สีของใบสด ไม่เหี่ยวเฉา ไม่มีรอยหนอนกัดกิน ใบไม่มีรอยไหม้ ช้ำและฉีกขาด

10.2.3 ใบทอง

การเลือกใบทอง ควรเลือกใช้ใบทองตานีเนื่องจาก มีความเหนียว ไม่ฉีกขาดง่าย เหมาะที่จะนำมาประดิษฐ์เป็นผลงานหรือตัดเป็นแบบโดยเลือกช่วงอายุของใบทองตานีขนาดกลาง และมีสีเขียวเข้มเสมอกันช่วงใบทองกว้างและยาว ไม่มีตำหนิหรือรอยช้ำ

10.2.4 ใบทอง

การเลือกใบทอง ควรเลือกใช้ใบทองที่มีอายุขนาดกลาง ใบไม้อ่อนไม่แก่จนเกินไป ใบสดและใหม่ก้านใบแข็งแรง ปลายใบไม่มีช้ำและรอยไหม้สีน้ำตาล

10.2.5 ไบนาค

การเลือกไบนาค ควรเลือกไบนาคที่มีช่วงอายุขนาดกลาง ใบสด ก้านใบแข็ง สีใบสดไม่เหี่ยวเฉา ไม่มีรอยขีดและฉีกขาด ซึ่งไบนาค ใบเงินใบทอง ใบแก้ว มีความหมายเพื่อให้มีเงินทองสารพัดนึก

10.2.6 ไบมะยม

การเลือกไบมะยม ควรเลือกชนิดที่เป็นช่อใบมีก้านตช่วงอายุของไบมะยมที่เหมาะสมคือช่วงอายุขนาดกลางคือ ใบไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป ลักษณะใบสด ไม่เหี่ยวเฉา ใบไม่มีตำหนิหรือรอยฉีกขาด ซึ่งไม่ควรที่จะเลือกนำไปใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความนิยมชมชอบและการยอมรับ

10.2.7 ใบเตย

การเลือกใบเตย ควรเลือกใบที่มีสีเขียวเข้ม ไม่มีตำหนิ ไม่รอยไหม้ ใบเตย เป็นสัญลักษณ์แทนความสดชื่น รื่นรวย เพราะเป็นพืชที่มีกลิ่นหอม

10.2.8 ใบคูณ

ควรเลือกใบที่มีสีเขียวเข้ม ใบสมบูรณ์ ไม่ฉีกขาด ไม่มีรอยไหม้ ใบคูณเป็นสัญลักษณ์แทนความยั่งยืน คำคูณ คุ่มครองพลอดภัย

10.2.9 ใบบัว

ควรเลือกใบที่มีสีเขียวเข้ม ใบสมบูรณ์ ไม่ฉีกขาด ไม่รอยขีด รอยไหม้ใบบัว เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ไม่มีมลทิน และอุปสรรคในระหว่าง

10.3 เครื่องใช้ในการประกอบพิธี

การทำพิธีบายศรีต่างๆ นอกจากจะมี บายศรี ดอกไม้ใบไม้ที่ใช้ในพิธีแล้วยังต้องมีเครื่องใช้ในการประกอบพิธีที่สำคัญดังนี้

10.3.1 กล้ายสุก มีความหมาย เพื่อให้มีขนมและผลไม้รับประทานอุดมสมบูรณ์

10.3.2 ด้ายผูกข้อมือ มีความหมาย เพื่อผูกสดี ชีวิตจิตใจ ผูกความดีไว้กับตัว ไล่ความชั่วให้ห่างไกล

10.3.3 พลุ ยาเส้น มีความหมาย เพื่อให้มีผู้นำโชคลาภมาให้ ควรจะมีไว้ประจำบ้านสำหรับรับแขกที่มาเยือน

10.3.4 เทียนชัย หมายถึง แสงสว่างทางปัญญา

10.3.5 น้ำมะพร้าวอ่อน หมายถึง น้ำใจบริสุทธิ์

10.3.6 แว่นเทียน 3 อัน หมายถึง ภาพทั้ง 3 ได้แก่ กายภาพ รูปร่าง และอุปนิสัย

10.3.7 เทียน 9 เล่ม หมายถึง ไฟ 3 กอง คือ ไฟ คือ รากะ โทสะ โมหะ (เทียนที่ติดไว้กับแว่นเทียนอันละ 3 เล่ม)

10.3.8 ด้ายสายสิญจน์ หมายถึง ห่วงแห่งความผูกพัน

2.4.6 วัสดุที่ใช้ในงานประดิษฐ์

1) ผ้า

ผ้าที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์มีอยู่หลายชนิด ผู้ประดิษฐ์ผลงานจะต้องเลือกชนิดเนื้อผ้าให้เหมาะกับลักษณะของผลงานที่จะนำไปใช้งาน ซึ่งผ้าบางชนิดมีลักษณะเนื้อบาง บางชนิดเนื้อหนา เป็นชน ตัวอย่าง เช่น

- 1.1 ผ้าออร์แกนซ่า ผ้าป๊อปปิ้น ผ้าต่วน ผ้าแพรเยื่อไม้ ผ้าโพลีออย
- 1.2 ผ้าออร์แกนซ่า เป็นผ้าที่มีลักษณะเนื้อบาง นิ่ม หรือที่รู้จักโดยทั่วไปคือผ้าซับใน
- 1.3 โพลีออย เป็นผ้าที่มีสีเขียว มีความมันวาวใช้สำหรับทำใบไม้ต่างๆ
- 1.4 ผ้าป๊อปปิ้น เป็นผ้าทอแบบลายขัด เนื้อแน่น นุ่ม และมีความคงทน
- 1.5 ผ้าต่วน เป็นผ้าเนื้อเรียบลื่นมันเงาด้านเดียวลักษณะคล้ายแพรเงิน
- 1.6 ผ้าแพรเยื่อไม้ เป็นผ้าที่มีลักษณะบางเบา เนื้อบางเหมาะสำหรับการประดิษฐ์

ดอกไม้ที่มีกลีบบาง เช่น ดอกเฟื่องฟ้า ดอกผักบุ้ง (สมพร ยิ่งเจริญ, 2535, น. 9)

- 1.7 ผ้าลายไทย เป็นผ้า cotton ที่เนื้อแน่นไม่ลื่นมีลวดลายสีสันต่างๆ

ซึ่งผ้าเหล่านี้มีขายโดยทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มนักประดิษฐ์จะรู้จักแพร่หลาย ผ้าบางชนิดลงตลาดแล้ว แต่บางชนิดจะต้องนำมาลงตลาดเพื่อให้ผ้าแข็งและคงรูปทรง

2) เจลาติน

เจลาติน (อังกฤษ: gelatin) มาจากภาษาฝรั่งเศสว่า gélatine เป็นของแข็งโปร่งแสง ไม่มีสี เปราะ และแทบไม่มีรสชาติ ได้มาจากการแปรรูปคอลลาเจน (collagen) ที่มีอยู่ในผิวหนัง กระดูก รวมทั้งเนื้อเยื่อเกี่ยวพันของสัตว์ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่นิยมนำมาทำการผลิต เจลาตินจัดอยู่ในกลุ่มอาหาร มี E number คือ E441 มีการนำเจลาตินมาใช้ในการเป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์หลายชนิด เช่น เครื่องสำอาง ยา อาหาร และฟิล์มถ่ายรูปเจลาตินหลอมเหลวเมื่อได้รับความร้อนและแข็งตัวกลับเมื่อได้รับความเย็น เจลาตินสามารถกักน้ำได้ดีแบบกึ่งของแข็งร่วมกับน้ำ เมื่อนำไปละลายเจลาตินในน้ำจะได้สารละลายที่มีความหนืดสูงและเมื่อทำให้เย็น องค์ประกอบทางเคมีของเจลาตินแทบจะเหมือนคอลลาเจนเริ่มต้น เจลาตินเป็นสารประเภท Heterogenous polypeptide ที่ผสมกันระหว่าง α -Chain (one chain) β -Chain (two α -Chain covalent crosslink) และ γ -chain (three α -Chain covalent crosslink) ประกอบด้วยธาตุคาร์บอนร้อยละ 50 ออกซิเจนร้อยละ 25.2 ไนโตรเจนร้อยละ 17 ไฮโดรเจนร้อยละ 6.8 ซึ่งเกิดจากการสูญเสียสภาพตามธรรมชาติหรือสกัดจากคอลลาเจนที่สามารถหาได้จาก กระดูก หนังสัตว์ของ หมู วัว ปลา โดยการใช้กรดและความร้อนเพื่อทำให้คอลลาเจนเสียสภาพและมีโมเลกุลเล็กลงจนกลายเป็นเจลาติน ดังนั้นโครงสร้างของเจลาตินจึงมีความคล้ายกับคอลลาเจน (วิกิพีเดีย, 2557, น. 2) สำหรับงานประดิษฐ์นำมาใช้ในการลงผ้าที่ใช้ในงานประดิษฐ์ต่างๆ จะต้องนำผ้ามาลงเจลาตินก่อนเพื่อให้ผ้าแข็งและคงรูปทรงตัวได้ดี ผลงานออกมาสวยงาม

อัตราส่วน

เจลาติน 2 ช้อนโต๊ะต่อน้ำ 1 ลิตร สามารถลงผ้าได้ประมาณ 2 เมตร

วิธีลงผ้า

นำน้ำ 1 ลิตรใส่หม้อตั้งไฟใสเจลาลินลงไป ค่อยๆ คนไม่ให้เจลาลินติดกันหม้อรองจนผงเจลาลินละลายจนหมด ยกออกจากเตาแบ่งผ้าเป็นชั้น ชั้นละ 1 เมตร หรือให้พอดีกับขนาดของโต๊ะวางผ้าลงบนโต๊ะกระจก จากนั้นเทน้ำเจลาลินลงบนผ้าใช้มือหรือไม้ปาดให้ทั่วผืนผ้า เมื่อผ้าเริ่มแห้งนำไปผึ่งบนราว ใช้เช็ดกัลด์ไว้กับราวตากผ้ารองจนผ้าแห้ง นำผ้าที่แห้งแล้วมาตัดตามขนาดที่จะนำไปประดิษฐ์ชิ้นงาน

3) งานปั้น

งานปั้น คือ สิ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เกิดความสวยงามด้านศิลปะและความประณีตแฝงอยู่ การปั้นเป็นศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบัน และสามารถสร้างงานประดิษฐ์ได้หลายประเภท เช่น ประดิษฐ์เป็นของใช้ ของเล่น ดอกไม้ ผลิตภัณฑ์จิ๋ว และงานเลียนแบบเหมือนจริงต่างๆ เป็นต้น

การปั้น หมายถึง การนำเอาวัสดุที่มีเนื้ออ่อน เช่น ขี้ผึ้ง ดินเหนียว ดินน้ำมันที่สามารถเปลี่ยนรูปได้มาผ่านกระบวนการในการเพิ่มวัสดุให้เกิดรูปทรงตามต้องการ โดยใช้มือและวัสดุอุปกรณ์ชนิดต่างๆ ช่วยในการสร้างงานปั้น นอกจากนี้ยังเป็นงานศิลปะที่สามารถสัมผัสกับส่วนต้น ลึกหนา บาง ได้ตามความเป็นจริง (วิฑูรย์, 2554) ได้กล่าวถึงการปั้นพื้นฐานมี 3 วิธี ได้แก่

1.1 การปั้นแบบวิธีขด นำดินมาคลึงบนพื้นรองรับด้วยมือให้เป็นเส้นกลมๆ นำมาขดให้เป็นรูปทรงตามต้องการหรือตามที่ต้องการที่ออกแบบไว้

1.2 การปั้นแบบวิธีตัดเป็นแผ่น นำดินมาคลึงให้เป็นแผ่นเรียบแล้วตัดเป็นแผ่นเล็กๆ นำมาประกอบต่อกัน ให้เป็นรูปทรงตามต้องการหรือตามที่ต้องการที่ออกแบบไว้

1.3 การปั้นแบบบิสระ นำดินปั้นขึ้นรูปด้วยมือแบบบิสระแล้วใช้เครื่องมือช่วยตัดแต่ง ขูด ขีด คัดให้เป็นรูปตามต้องการ

วัสดุที่ใช้ในการปั้น

วัสดุที่ใช้ในการปั้นต้องมีความมีความเหนียวและนิ่ม สามารถยึดจับกันเป็นก้อนทรงตัวอยู่ได้ตลอดเวลาที่ปั้น มีความคงทนไม่แตกสลายได้ง่าย ทั้งในขณะกำลังปั้นและปั้นเสร็จแล้ว ซึ่งวัสดุเหล่านี้มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น วัสดุที่ใช้ในงานปั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1) วัสดุจากธรรมชาติ

ดินเหนียวเป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถเกาะตัวกันได้ดี หาได้ง่ายและประหยัด ซึ่งเมื่อได้ดินเหนียวมาแล้วต้องมีการเตรียมดิน โดยเก็บเศษวัสดุที่ติดมากับดินออกให้หมด และนวดดินให้นุ่มเป็นเนื้อเดียวกันเก็บใส่ถุงพลาสติก

2) วัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.1 ดินน้ำมัน เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับงานปั้นโดยเฉพาะ มีหลากหลายให้เลือกซึ่งดินน้ำมันมีคุณสมบัติที่ดีคือ หนืด เหนียว ไม่แข็งตัว ปั้นง่ายไม่ติดมือ สะดวกในการจัดเก็บ จึงเหมาะสำหรับงานปั้นชิ้นเล็ก

2.2 กระจาดผสมกาว เป็นวัสดุที่เกิดจากการนำเอาเศษกระจาดมาแช่น้ำจนเปื่อยยุ่ยและนำมาคลุกเคล้ากับกาวลาเท็กซ์หรือแป้งเปียกจนเข้ากัน แล้วค่อยนำมาปั้นเป็นรูปต่างๆ ตามต้องการ เมื่อปั้นเสร็จแล้วให้เอารูปปั้นไปฝังลงจนแห้ง

2.3 ขี้เลื่อยผสมกาว เป็นวัสดุที่เกิดจากการนำเอาเศษขี้เลื่อยจากการเหลาไม้ต่างๆ นำมากรองด้วยตระแกรงให้เหลือเป็นเศษผงเล็กๆ ผสมกับกาวต่างๆ ส่วนมากมักใช้กาวลาเท็กซ์ ใช้ปั้นขึ้นรูปสำหรับงานทรงใหญ่เก็บรายละเอียดได้ไม่มาก หรือใช้อัดใส่แม่พิมพ์ที่ทำเป็นแบบไว้ ต้องใช้เวลานานพอสมควรเพื่อให้เนื้อดินขี้เลื่อยแห้ง เมื่อผลงานแห้งจะแข็งเหมือนไม้

2.4 ดินเยื่อกระจาด เป็นดินที่ผลิตมาจากการนำเยื่อกระจาดที่บดละเอียดมาผสมแป้งหรือดินสอพอง และวัสดุที่ทำให้เกิดความเหนียว ผ่านกระบวนการนวดจนเป็นเนื้อเดียวกัน นำมาปั้นเป็นตุ๊กตาจิ้ง หรือดอกไม้เลียนแบบธรรมชาติได้ดี เพราะมีเนื้อละเอียดเนียน เมื่อแกะออกใช้แล้วต้องเก็บในภาชนะที่ปิดสนิทไม่ให้อากาศเข้าจะเก็บไว้ได้นาน

2.5 ขี้ผึ้ง เป็นวัสดุที่ผลิตขึ้นจากการนำเทียนร้อยเปอร์เซ็นต์ผสมกับชัน กวนให้เข้ากันจนกระทั่งเหนียวขึ้น ทิ้งไว้ให้เย็นจะแข็งเป็นก้อน เมื่อนำมาใช้ปั้นต้องนำขี้ผึ้งมาต้มให้ละลาย และเทใส่น้ำเย็นนวดให้นิ่มแล้วจึงนำมาปั้นในขณะที่ขี้ผึ้งอุ่นและนิ่ม จะปั้นง่าย หากทิ้งไว้ให้เย็นจะแข็งและปั้นยาก (กริทากร แสงสกุล, 2555)

2.6 ดินเรซิน คือดินผสมเรซินทำให้มีความแข็งแรงทนทานสูง มีคุณสมบัติหลายอย่าง บางยี่ห้อเมื่อแห้งมีความแข็งแรงทนทานเหมือนพลาสติก บางยี่ห้อมีความยืดหยุ่น สามารถจัดให้โค้งได้เหมาะสมสำหรับนำมาเป็นเครื่องประดับหรือโมเดล

2.7 ดินไทย เป็นดินธรรมชาตินำมากรองและปาดกรรมวิธีต่างๆ มีขายสำเร็จรูป วิธีการเลือกซื้อดินสำหรับประดิษฐ์อาหารจิ๋วนั้น ดินต้องมีความยืดหยุ่นในตัว ควรเลือกดินที่แห้งและมีความใส แต่ส่วนมากถ้าเป็นดินธรรมชาติจะมีความใสมากกว่าแป้ง และปัจจุบันมีผู้ผลิตดินขายมากมาย หากมีส่วนผสมที่เป็นดินจะมีลักษณะแตกต่างจากดินที่มีส่วนผสมเป็นแป้งซึ่งสังเกตได้จากดินไทยธรรมชาติจะมีความใสมากกว่าแป้ง ดมแล้วไม่มีกลิ่นสาบของแป้ง (กนกวรรณ ทันทะกัน, 2557) 2.8 ดินปั้นพอลิเมอร์ เป็นดินวิทยาศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีส่วนผสมระหว่างเซรามิกและพอลิเมอร์ โดยมีต้นแบบที่ประเทศเยอรมนี เมื่อนำดินปั้นพอลิเมอร์มาอบที่อุณหภูมิที่เหมาะสมประมาณ 110 องศาเซลเซียส นานประมาณ 30 นาทีหรือตามความเหมาะสมของชิ้นงาน จะเกิดการทรงตัวคงที่ ลวดลายและสีสันสดใสไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา กันน้ำ ทนความร้อน แผลงไม่กัดกินหรือทะลุ มีน้ำหนักเบา อย่างไรก็ตามเนื้อดินปั้นชนิดนี้จะค่อนข้างหยาบ จึงไม่เหมาะกับการนำมาใช้ประดิษฐ์งานศิลปะที่มีความละเอียด ประโยชน์ของดินปั้นชนิดนี้ คือสามารถปั้นขึ้นเป็นรูปทรงต่างๆ โดยเฉพาะเหมาะสำหรับรูปปั้นที่มีขนาดใหญ่ โดยไม่ต้องการความละเอียด ตัวอย่างเช่น ที่แขวนโทรศัพท์ พวงกุญแจ แก้วน้ำ แจกัน นาฬิกาแขวน เป็นต้น

2.9 ดินปั้นญี่ปุ่น เป็นดินปั้นที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย ซึ่งดินปั้นชนิดนี้เป็นดินที่ไม่อันตรายทำจากวัตถุดิบตามธรรมชาติ ไม่มีสารพิษเจือปน เนื้อดินละเอียด แผลงไม่กัดกิน มีคุณสมบัติพิเศษโดยผู้ปั้นจะสามารถสัมผัสความรู้สึกจากการปั้นดินชนิดนี้ได้ดี สามารถนำไปผสมกับสีอะคริลิกหรือสีน้ำมัน โดยเนื้อสีกับเนื้อดินจะผสมกลายเป็นเนื้อเดียวกันได้ อบความร้อนได้ขึ้นอยู่กับชิ้นงานที่จะทำ ชิ้นงานทนได้ทุกสภาพอากาศ เนื่องจากเนื้อดินมีความละเอียดอ่อน ใช้ปั้นตุ๊กตาหรือ

ปั้นชิ้นงานศิลปะที่มีความละเอียดได้ โดยชิ้นงานจะไม่มีรอยแตกเมื่อดินแห้ง ดินที่แห้งแล้วยังสามารถนำไปแกะสลักได้ตามต้องการ และถ้านำชิ้นงานไปเคลือบเงาจะได้ชิ้นงานศิลปะที่คล้ายกระเบื้องเคลือบ และสำหรับดินที่ยังไม่ได้ปั้นหรือใช้งานหากเกิดการแข็งตัวสามารถแช่น้ำให้อ่อนตัวและใช้งานต่อไปได้ ซึ่งดินที่ญี่ปุ่นนั้นมีคุณสมบัติที่ดีเหมาะกับการเลือกเป็นดินปั้นสำหรับชิ้นงานศิลปะจึงมีราคาค่อนข้างแพงเมื่อเทียบกับดินปั้นชนิดอื่นๆ อย่างไรก็ตามดินปั้นที่ญี่ปุ่นยังมีข้อจำกัดคือเมื่ออบและทำให้แห้ง ชิ้นงานจะมีการหดตัว ด้วยเหตุนี้เองจึงไม่สามารถนำดินญี่ปุ่นไปผลิตชิ้นงานศิลปะขนาดใหญ่ได้

2.10 ดินปั้นไทย เป็นดินสำเร็จรูป ใช้สำหรับปั้นดอกไม้ดินหรือของจิ๋ว ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสูตรดิน และความต้องการของผู้ปั้นชิ้นงาน ดินไทยส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1) ดินที่มีส่วนผสมหลักเป็นแป้งกับกาละเท็กซ์เหมือน กับดินญี่ปุ่น แต่เป็นสูตรที่คนไทยประยุกต์ขึ้น ดินแบบนี้ดินนี้จะมีลักษณะใสเมื่อขึ้นงานแห้ง เวลาปั้นจึงผสมสีชาลงไป ในดิน ตัวอย่างเช่น ดิน Vanda clay ดินไทยประเภทนี้เหมาะสำหรับการขึ้นรูปเป็นชิ้นงานศิลปะที่ต้องการตกแต่งลวดลายสวยงาม และมีความละเอียดเนื่องจากจะมีสีของเนื้อดินมารบกวนเวลาตกแต่ง ในงานศิลปะ ซึ่งนิยมนำไปปั้นเป็นต้นไม้ หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เช่น ดอกกล้วยไม้ ดอกกุหลาบ ดอกมะลิ เป็นต้น)

2) สูตรดิน ที่มีดินขาวเป็นส่วนผสมหลักแทนแป้ง เพื่อป้องกันแมลงมารบกวนชิ้นงานน้อยลงและไม่ขึ้นราง่าย ดินแบบนี้พอแห้งแล้วจะมีความขาวในตัว ไม่ต้องผสมสีชา เวลาทำ ดินแบบนี้ดินนี้ คือดินไทยเจ้าพระยา ซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะตัวมีความยืดหยุ่น ไม่เป็นเชื้อรา สามารถผสมสีเป็นเนื้อเดียวกับดินปั้นได้ เก็บไว้ได้นาน และมีราคาถูกโดยนิยมนำมาปั้นเป็นดอกไม้ กล้วย อาหารคาวหวาน ผัก ผลไม้ เป็นต้น

7. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบบายศรี เชิงพาณิชย์ เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยได้ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดมาประกอบการวิจัย เพื่อให้การวิจัยมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและขวัญ

Linton (2002, P. 49) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี อุบิสัย ตลอดจนพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์แสดงออกในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

Tyler (2016, P. 65) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม” คือ ผลรวมของบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสลับซับซ้อน ที่ประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี อุบิสัย ตลอดจนพฤติกรรมอื่นๆ ที่มนุษย์แสดงออกในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

สาร สารทัศนานันท์ (2532, น. 1-3) กล่าวถึงการสู่ขวัญ ว่าเป็นการทำพิธีเชิญหรือเรียกขวัญ เพื่อความเป็นสิริมงคล ในการทำพิธีสู่ขวัญ ต้องมีการจัดแต่งพาขวัญ พร้อมเครื่องรับขวัญต่างๆ ที่ใช้ในพิธี สำหรับการทำบายศรีจะทำพานเดียวกันได้ ตามความสะดวก เหมาะสม ความนิยมของแต่ละ

ท้องถิ่น และพาขวัญจะทำเป็นชั้นเดียว สามชั้น ห้าชั้น หรือเจ็ดชั้น ขึ้นอยู่กับความสะดวก ความเหมาะสม และความสามารถของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

มณีนีรัตน์ จันทนะผะลิน (2540, น. 489) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับขวัญไว้ว่า ถ้าขวัญอยู่กับร่างจิตใจก็มั่นคง แต่ถ้าตกใจหรือเสียใจขวัญจะออกจากร่าง ทำให้เกิดผลร้ายต่างๆ ทำให้ผู้นั้นมีความทุกข์หรืออาจถึงแก่ชีวิตได้ เพื่อให้ขวัญกับเนื้อกับตัวตามเดิม จึงได้มีพิธีสู่ขวัญหรือพิธีเรียกขวัญชาวอีสานให้ความสำคัญกับจิตใจหรือขวัญ ดังนั้น วิธีการดำเนินชีวิตทุกอย่างจึงมีการสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอ เพื่อเป็นการเรียก روحและระดมพลังทางใจ

2. แนวคิดเกี่ยวกับงานดอกไม้และบายศรี

อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548, น. 101-104) กล่าวถึง งานดอกไม้ใบตอง เป็นงานประดิษฐ์ที่มีความประณีตสวยงาม และมีคุณค่า ในด้านการใช้สอย ใบตองมีประโยชน์ต่อสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน อย่างมากมายหลายอย่าง เช่น นำทำเป็นภาชนะใส่อาหารทั้งคาวและหวาน ได้แก่ ห่อกระทัง หรือทำเป็นเครื่องบูชา เช่น พุ่มดอก ไม้บูชาพระ ดอกไม้หุ้มไตร บายศรี นอกจากนี้ในการประดิษฐ์ดอกไม้ใบตองอาจใช้วัสดุอื่นประกอบให้แข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น เช่น ใช้หยวกกล้วยทำเป็นขอบกระทัง ใช้ใบมะพร้าวทำเป็นเตี๋ยสำหรับคาคกลัดห่อขนม ปัจจุบันงานดอกไม้ใบตองเริ่มลดน้อยลง เพราะขาดคนมีฝีมือใช้เวลาและค่าแรงในการทำจากพลาสติกจึงมีให้เห็นมากขึ้น แต่คุณค่าของงานดอกไม้สดยังคงทำให้ความรู้สึกที่นุ่มนวลละเอียดย้อน

พลศรี ศรีสมบูรณ์ (2545, น. 148) กล่าวถึงพานบายศรีว่าเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญซึ่งเป็นวิธีสร้างขวัญและให้กำลังใจแก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอีสานที่ถือเป็นพิธีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษด้วยการนำพืชจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ให้เป็นรูปร่าง รูปทรงที่ประณีตและสวยงาม ที่อนุชนรุ่นหลังควรรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดและคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

พัทยา สายหู (2531, น. 14) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดและคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ แบบฉบับร่วมกันของชุมชน หรือสังคมชาวบ้าน ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความรู้ความเข้าใจ ความสามารถสร้างสรรค์ ความพอใจ ค่านิยม ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้รวมกันจึงเกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” เมื่อสิ่งทั้งหลายที่นำสร้างขึ้นมาร่วมกันสามารถสนองความต้องการ ความพอใจของกลุ่มคน ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน

แนวคิดนี้ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาคำตอบที่เกี่ยวกับการเกิดและการคงอยู่ของงานบายศรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

4. แนวคิดเกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรม

บุญยงค์ เกศเทศ (2536, น. 49) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมไว้ว่า ธรรมชาติของวัฒนธรรม ย่อมมีการสืบทอดกันอยู่เสมอโดย เฉพาะสังคมที่มีการคมนาคมติดต่อกันอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนและผสมผสานทางวัฒนธรรมไม่จำกัดเฉพาะในท้องถิ่น หรือภายในประเทศเท่านั้น หากยังขยายขอบเขตในต่างประเทศด้วย

แนวคิดนี้ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาคำตอบเกี่ยวกับการสืบทอด และการผสมผสานของรูปแบบงานบายศรี

5. แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบ

นิรัช สุดสังข์ (2548, น. 11) กล่าวว่า การออกแบบจะต้องมีความสัมพันธ์กับความต้องการของผู้บริโภค สอดคล้องกับวิถีชีวิตสถานะเศรษฐกิจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวทางการออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

แนวคิดนี้ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้ในการการสร้างงานต้นแบบดอกไม้แบบไทยในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้ใช้ออกไม้ในพื้นที่วิจัย เพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์ เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

8. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์จากภูมิปัญญาการทำบายศรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory)

ทฤษฎีการแพร่กระจาย ของคาล โครน (Karl Krohn) นักคติชนวิทยาชาวฟินแลนด์ และสติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) ได้สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีการแพร่กระจายคือนิทานน่าจะเกิดขึ้นจากที่ใดที่หนึ่งก่อนแล้ว ก็แพร่กระจายไปสู่แหล่งอื่นๆ ประเพณีการเล่นนิทานเป็นสิ่งที่ปรากฏในทุกสังคม แต่ละสังคมต่างก็มีวิธีการอนุรักษ์นิทาน บางสังคมอนุรักษ์นิทานด้วยการเล่าสืบทอดกันมา บางสังคมอนุรักษ์ด้วยการบันทึกเป็นลายลักษณ์ ในสังคมที่ถ่ายทอดการเล่านิทานสืบทอดกันมา หากปราศจากผู้รับช่วงสืบทอดกันมาและไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บไว้ นับวันที่นิทานจะค่อยๆ หดไปจากสังคมนั้นๆ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2530, น. 20)

จากทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายได้ว่าบายศรีเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในปัจจุบันนี้เป็นผลมาจากการแผ่กระจายทางวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยการหล่อหลอมของแรงงานจากถิ่นต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ร่วมกันในกรุงเทพมหานคร

2. ทฤษฎีการเรียนรู้

1. ความหมายและขอบข่ายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการ พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่เรียกว่าเป็นกระบวนการ เพราะการเรียนรู้ต้องอาศัยระยะเวลาในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ซึ่งคำว่าพฤติกรรม ไม่ใช่ หมายถึง การแสดงออกแต่เพียงอย่างเดียวแต่หมายถึง ศักยภาพ ทางความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในของแต่ละบุคคล ซึ่งบางครั้งอาจจะไม่แสดงออกมาให้เห็นเป็นพฤติกรรมที่ชัดเจนได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างอาจไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ นักจิตวิทยาส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องของประสบการณ์ เป็นสิ่งสำคัญในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ และได้อธิบายคำว่าประสบการณ์ หมายถึง เหตุการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแต่ละบุคคล เหตุการณ์

ดังกล่าวมักจะเน้นถึงเหตุการณ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น การเห็นภาพ การสัมผัส การได้ลงมือทำ ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนรู้จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเหตุการณ์ 2 อย่าง คือ

1.1 เหตุการณ์ที่เป็นสิ่งเร้า การศึกษาในเรื่องสิ่งเร้านี้ นักจิตวิทยาจะให้ความสำคัญกับเรื่องระดับความมาก - น้อย ของสิ่งเร้านั้น และระยะเวลา ของการเกิดสิ่งเร้า

1.2 การตอบสนอง (Response Events) การตอบสนองของพฤติกรรมเฉพาะอย่างที่สามารถสังเกตเห็นได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้น สรุปประเด็นสำคัญได้ 5 ประการ ดังนี้

1) การที่กำหนดว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้ จะต้องอยู่ในรูปของพฤติกรรม สังเกตได้หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้วผู้เรียนสามารถทำสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนการเรียนรู้นั้นได้

2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวร นั่นก็คือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจะไม่เป็นพฤติกรรมในช่วงสั้นหรือเพียงชั่วคราวและในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่พฤติกรรมที่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป

3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่จะเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำ สิ่งต่างๆ ต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพอาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ที่ยังไม่ได้แสดงออกมา เป็นพฤติกรรมอย่างทันทีทันใดก็ได้

4) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนจะเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้

5) ประสบการณ์การฝึกต้องเป็นการปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง หมายความว่าเพียงแต่ผู้เรียนได้ รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในแง่ที่ว่า รางวัล กับตัวเสริมแรง จะให้ความหมายเดียวกัน ต่างก็หมายถึงอะไรบางอย่างที่ร่างกาย ต้องการ

2. ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้

สภาพการเรียนรู้ต่างๆ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

2.1 ตัวผู้เรียน

2.2 เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า

2.3 การกระทำหรือการตอบสนอง

3. ลำดับชั้นในกระบวนการเรียนรู้

ลำดับชั้นในกระบวนการเรียนรู้มี 7 ชั้น ดังนี้

3.1 เกิดแรงจูงใจ เมื่อใดก็ตามที่เกิดความต้องการหรืออยู่ในภาวะที่ขาดสมดุลจะมีแรงขับ หรือแรงจูงใจ เกิดขึ้นผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเพื่อหา สิ่งที่ขาดไปนั้นมาให้ร่างกายที่อยู่ในภาวะที่พอดี แรงจูงใจมีผลให้แต่ละคนไวต่อการสัมผัสสิ่งเร้าแตกต่างกันเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมและเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นสำหรับการเรียนรู้

3.2 กำหนดเป้าประสงค์ เมื่อมีแรงจูงใจเกิดขึ้นแต่ละบุคคลก็จะกำหนดเป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ

3.3 เกิดความพร้อม คนแต่ละคนมีขีดความสามารถที่จะรับและความต้องการพื้นฐาน เพื่อที่จะแสวงหาความพอใจหรือหาสิ่งที่จะสนอง ความต้องการได้จำกัดและแตกต่างกันไปตาม สภาพความพร้อมของแต่ละบุคคล เช่น เด็กทารกซึ่งมีความเจริญ ทางสรีระ ยังไม่มากก็จะไม่พร้อมที่จะเรียนรู้วิธีการหาอาหารด้วยตนเองได้

3.4 มีอุปสรรค อุปสรรคจะเป็นสิ่งขวางกั้นระหว่างพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจกับ เป้าประสงค์ ถ้าหากไม่มีอุปสรรค หรือสิ่งกีดขวางเราก็จะไปถึงเป้าหมายได้โดยง่าย ซึ่งเราก็มองว่า สภาพการณ์เช่นนี้ ไม่ได้ช่วยให้เกิดความต้องการที่จะแก้ปัญหาและเรียนรู้ตรงกันข้ามการที่เราไม่สามารถไปถึงเป้าหมายได้จะก่อให้เกิดความเครียดและจะเกิดความพยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งจะทำให้เกิด การเรียนรู้ขึ้น

3.5 การตอบสนอง เมื่อบุคคลมีแรงจูงใจ มีเป้าหมาย เกิดความพร้อม และเผชิญกับ อุปสรรคเข้าก็จะมีพฤติกรรมต่างๆ เกิดขึ้น พฤติกรรมอาจเริ่มด้วยการตัดสินใจ เกิดอาการตอบสนองที่เหมาะสมทดลองทำแล้วปรับปรุงแก้ไขการตอบสนองนั้นให้แก้ปัญหาได้ดีที่สุดซึ่งแนวทางของการตอบสนองอาจมุ่งสู่เป้าหมายโดยตรงหรือโดยทางอ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง

3.6 การเสริมแรง หมายถึง การได้รางวัลหรือให้สิ่งเร้าที่ ก่อให้เกิดความพอใจ ซึ่งปกติ ผู้เรียนจะได้รับ หลังจากที่ตอบสนองแล้ว ตัวเสริมแรงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของหรือวัตถุที่มองเห็นได้เสมอไป เพราะความสำเร็จ ความรู้ ความก้าวหน้าก็เป็นตัวเสริมแรงได้เช่นเดียวกัน

3.7 การสรุปความเหมือน หลังจากที่สามารถตอบสนองหรือหาวิธีการที่จะมุ่งสู่เป้าหมายได้แล้ว เขาก็อาจจะประสงค์ใช้กับปัญหา หรือสถานการณ์ที่จะพบในอนาคตได้นั้นก็แสดงว่ากับปัญหาหรือสถานการณ์ที่เพิ่งจะพบใหม่ ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของพฤติกรรม การเรียนรู้ให้กว้างขวางออกไป

4. ชนิดของการเรียนรู้

กาเย่ (Gagne) ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 8 ประเภท นับตั้งแต่การเรียนรู้แบบพื้นฐานไปจนถึงการเรียนรู้ที่ซับซ้อน มีดังนี้

4.1 การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์

4.2 การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยง การตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งเร้าต่างๆ โดยตอบสนองอย่างถูกต้องที่จะได้รับรางวัล หรือตัวเสริมแรง การเรียนรู้แบบนี้ ต่างจากการเรียนรู้แบบแรกเพราะการตอบสนองการเรียนรู้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ ส่วนแบบแรกการตอบสนองเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ และการเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสมองที่สูงกว่า ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองจะค่อยๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อย การตอบสนองของผู้เรียนที่แสดงตอบโต้สิ่งเร้านั้นจะเป็นการตอบสนองที่ผู้เรียนมีความมั่นใจมากขึ้นตามโอกาสที่ได้กระทำซ้ำๆ การเรียนรู้แบบนี้ จะเป็นการเชื่อมโยงการตอบสนองบางอย่างต่อสิ่งเร้าเฉพาะอย่างสิ่งเร้าอื่นๆ จะไม่มีความหมายที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นเดียวกับที่ได้ตอบโต้สิ่งเร้าเฉพาะอย่าง รางวัลหรือตัวเสริมแรง รางวัลจะทำให้ผู้กระทำให้เกิดความพอใจ และเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นนั้นซ้ำอีก ในทางตรงข้ามจะไม่ให้รางวัลต่อการตอบสนองที่ไม่ต้องการ ซึ่งจะมีผลให้การตอบสนองที่ไม่ต้องการค่อยๆ ลดและยุติลงไปในที่สุด

4.3 การเรียนรู้ด้านทักษะหรือด้านกลไกหรือเป็นการเรียนรู้ทำนองเดียวกับแบบที่ 2 แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะประกอบด้วยความสัมพันธ์ และการตอบสนองตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป และเห็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าการตอบสนองในรูปของการใช้กลไกของกล้ามเนื้อ และทักษะ เช่น เด็กที่จะเรียนรู้การเปิดประตูก็จะมีลำดับของกิจกรรมต่อเนื่องเป็นสายโซ่

4.4 การเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับแบบที่ 3 แต่ต่างกันที่การตอบสนอง ต่อสิ่งเร้า ในแบบที่ 1 เป็นการใช้กลไกกล้ามเนื้อ ส่วนแบบที่ 4 เป็นเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้เป็น ความสำคัญของภาวะภายใน มากกว่าแบบที่ 3

4.5 การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่าง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นให้ถูกต้อง การเรียนรู้ที่จะมีเรื่องการจัดการสัมผัสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ

4.6 การเรียนรู้สังกัป เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียน จะจัดประเภทของสิ่งเร้าโดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่างๆ เกี่ยวกับสี รูปร่าง ขนาด จำนวน เป็นต้น ผู้เรียนต้องเรียนรู้สิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และแยกความแตกต่างของสิ่งเร้า มีข้อสังเกตว่าการเรียนรู้สังกัปนี้ การตอบสนองของผู้เรียนไม่ได้เป็นการเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพของสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง หากแต่ จะเป็นการเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางนามธรรมของสิ่งเร้านั้นๆ แกนเยื่อว่าการเรียนรู้แบบต่างๆ ที่กล่าวมาทั้ง 5 ประเภทข้างต้น จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ชนิดนี้

4.7 การเรียนรู้กฎหรือหลักการเป็นสายโซ่ของความสัมพันธ์ขอ สังกัปตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไปเช่น เมื่อเกิดสังกัปความยาวของเส้นตรง ความกว้างของสี่เหลี่ยมเราก็สามารถตั้งเป็นกฎของการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างความยาว และความกว้างได้

4.8 การเรียนรู้การแก้ปัญหา ในชีวิตของเรานั้นเราจะต้องคิดค้นสิ่งต่างๆ เพื่อตั้งเป็นกฎหรือหลักการเพื่อจะนำไปใช้ ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนำกฎง่ายๆ ที่มีอยู่นั้นมาสัมพันธ์กันเป็น กฎใหม่ที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งการรวมกันเป็นกฎใหม่นี้ดังกล่าวนับว่าจำเป็นมากที่จะใช้ในการแก้ปัญหาใหม่ (วิกิพีเดีย, 2552, ออนไลน์)

สรุปจากทฤษฎีการเรียนรู้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้ได้เพราะการทำบายศรีแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน โดยการเรียนรู้ของคนเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จะมีลำดับขั้นในกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจและมีเป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ

3. ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม

ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ของ แรต- คลิฟฟ์ บราวน์ (A.R. Radcliff Brown) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าระบบสังคมต่างๆ ประกอบด้วยระบบย่อย หลายระบบต่างมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยด้วยกัน หากระบบใดระบบหนึ่งไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนย่อมจะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่นๆ จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเข้าหากันเพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบสังคมที่จะสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปต้องทำหน้าที่สำคัญ 4 ประการคือ การมีวัตถุประสงค์และดำเนินการไปเพื่อวัตถุประสงค์ การบูรณาการรวมหน่วยหรือการประสมประสานการปรับตัว การจัดการกับความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมีสาระสำคัญได้คือ สังคมมนุษย์ประกอบด้วย โครงสร้างส่วนต่างๆ ของโครงสร้างสังคม ปฏิบัติหน้าที่อันเป็นประโยชน์แก่การดำรงอยู่ของสังคม ความมั่นคงของสังคมมนุษย์ขึ้นอยู่กับดุลยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนต่างๆ ในโครงสร้างสังคม ยิ่งโครงสร้างสังคมมีความแปลกแยกมากสังคมยิ่งมีความเจริญมาก สาเหตุที่ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอาจมาจากภายในสังคมหรือมาจากภายนอกสังคมก็ได้ สังคมสมัยใหม่มีลักษณะอารมณ เป็นกลาง ยึดหลักเชื้อสาย ความสัมพันธ์อย่างเฉพาะเจาะจง ยึดหลักสากล ในการประเมินค่าการกระทำของบุคคล ยึดความสำเร็จในความสัมพันธ์อย่างกว้าง การประเมินผลงานของบุคคลมุ่งกระทำ เพื่อประโยชน์ตน ในขณะที่สังคมแบบประเพณีจะมีลักษณะที่ใช้อารมณ์รักชอบใช้หลักตัวบุคคลในการ ประเมินค่าการกระทำของบุคคล ในการบรรจุแต่งตั้งเข้าสู่ตำแหน่งและบุคคลมักกระทำการเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2536, น. 34)

การวิจัยในครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงนำทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มาใช้เป็นแนวทางในการอธิบาย ความสัมพันธ์ของคนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในฐานะบายศรีเป็นหน่วยหนึ่งระบบสังคม การที่บายศรีในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้ทำหน้าที่หรือไม่ก็ตาม ย่อมจะมีผลกระทบต่อระบบ สังคม ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งตามโครงสร้างของสังคม

4. ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

ผู้นำทางทฤษฎีสุนทรียศาสตร์คือ เซนต์ โทมัส อควีนาส พยายามที่จะแยกคุณสมบัติที่ทำให้ เกิดความพึงพอใจออกมาซึ่ง ได้สรุปว่าเงื่อนไขของความงามนั้น มีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ ความ สมบูรณ์ หรือความไม่เสื่อมถอย (Perfection or Unimpairedness) สัดส่วนหรือความกลมกลืน (Proportion or Harmony) และความเจิดจ้าใสสว่างหรือความกระจ่างชัด (Brightness or Clarity สำหรับคำว่า Renaissance หมายถึง Rebirth เป็นการเกิดใหม่ และได้รับการให้นิยามในฐานะที่เป็น" การฟื้นฟูทางด้านศิลปะและวรรณคดี โดยการเลียนแบบยุคคลาสสิก กรีก" เป็นยุคแห่งการเคลื่อนไหว ทางด้านมนุษยนิยม ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมั่นใหม่ๆ ในฐานันดรและความมีเกียรติของมนุษย์ และมีการ ยืนยันอย่างมั่นใจเกี่ยวกับบทบาทของมนุษย์ในโลกธรรมชาติที่ โครงสร้างทางแนวความคิดของ ความเป็นสุนทรียศาสตร์ ได้ขยายฐานแยกออกมาเป็นความรู้สาขาหนึ่งของปรัชญาด้วยพลังความ สำนึกของปรัชญาเยอรมัน อีกคนหนึ่งคือ คาร์น (Kant, Immanuel) ที่มองเห็นเป็นเรื่องที่จำเป็นขั้นมูล ฐานของชีวิตที่ไม่สามารถแยกออกไปจากประสบการณ์ของความเป็นมนุษย์ไปได้ แม้ว่าการตัดสิน คุณค่าของสุนทรียภาพ (Aesthetic Judgment) ไม่เป็นไปตามกรอบของเชิงทฤษฎี (ความคิดและ ความเข้าใจ : That is cognitive) คุณค่าจากเชิงการปฏิบัติหรือพฤติกรรม (ศีลธรรม จรรยา : That is moral) แต่เป็นการตัดสินคุณค่าความพอใจเป็นหนึ่งเดียวของจิตวิสัย (Solely Subjectivity) ที่ สะท้อนออกมาจากภายในจิตใจคนดังนั้น สุนทรียศาสตร์จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรู้สึก กับ พฤติกรรมตามธรรมชาติของคน ซึ่งหมายถึงจิตของคนที่มีความเป็นอิสระเสรีตามธรรมชาติของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ ความคิดดังกล่าว จึงได้แสดงให้เห็นความเป็นสุนทรียศาสตร์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น แนวคิดเชิง ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของคานท์ ต่อมาจุดประกายความคิดแก่นักปรัชญาเยอรมันอื่นๆ หลายคน ที่มี ความตระหนักและมีความสำนึกในคุณค่าความเป็นธรรมชาติของจิต อันเป็นเงื่อนไขของความ ตระหนัก ในเชิงของความเป็นสุนทรียภาพโดยเฉพาะในบทบาทของจินตนาการ (Imagination) ซึ่ง

ขยายไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์ การศึกษาสุนทรียศาสตร์ทางวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความงามทั้งทางด้านจิตวิสัยหรือวัตถุวิสัยซึ่งเป็นทัศนะความเห็นที่แตกต่างกันของสุนทรียศาสตร์ ที่ทำให้เกิดทฤษฎีความงามขึ้นหลายทฤษฎีดังนี้

4.1 ความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ ตามทฤษฎีนี้เชื่อว่าวัตถุต่างๆ ล้วนมีความงามในตัวของตัวเอง ชิ้นงานจะสวยเพราะสี สัน รูปทรง พื้นผิว ไม่ว่าเราจะสนใจวัตถุชิ้นนั้นหรือไม่ การให้ความสนใจในวัตถุเป็นเพราะความงามของวัตถุความงามที่เป็นวัตถุวิสัย ซึ่งสุนทรียะชาตินั้นมีจริงโดยไม่ขึ้นกับความคิดของมนุษย์ สุนทรียะธาตุ มีมาตรการตายตัวในตัวเอง ดังนั้นความงามทางวัตถุจึงเป็นความสมบูรณ์อันเกิดจากรูปร่าง รูปทรง สี สัน สัดส่วนที่ประกอบเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน มีความสมดุล จึงถือว่าความงามที่เป็นวัตถุวิสัยหรือสุนทรียะธาตุเป็นความงามที่สมบูรณ์

4.2 ความงามคือความรู้สึกละเลลิ้น แนวคิดตามทฤษฎีเป็นการมองเห็นคุณค่าของความงามในสิ่งใด จิตจะเป็นตัวกำหนดซึ่ง Plato ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องของความงามว่า ความงามที่แท้จริงนั้นอยู่ที่โลกจินตนาการที่อยู่นอกเหนือไปจากโลกนี้ กล่าวคือ ต้นแบบแห่งความงามขึ้นอยู่กับจิตนาการ ในต้นแบบมากเพียงใดย่อมถือความงาม ความชอบ ความเพลิดเพลินเป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่า

ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์ เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รูปแบบการจัดดอกไม้ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของสังคมไทย

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งามพิศ สัตย์สงวน (2543, น. 53-54) ได้ศึกษาถึงเรื่องการจัดพิธีกรรมให้อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) แต่จัดให้อยู่แยกกลุ่มออกจากสถาบันศาสนา ผลการวิจัยพบว่าการจะเน้นเฉพาะพิธีที่ต้องทำในแต่ละขั้นตอนของประเพณีต่างๆ เช่น ในงานศพอันประกอบไปด้วยพิธีที่ต้องกระทำในช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป พิธีบางอย่างทำก่อนพิธีอื่นๆ เป็นลำดับตามระเบียบขั้นตอน ในขณะที่ศาสนานั้นเป็นเรื่องของสถาบันที่สร้างขึ้นเพื่อควบคุมสังคม งามพิศ สัตย์สงวน จึงได้จัดเอาศาสนาและความเชื่อ อยู่ในกลุ่มของวัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมสังคม และช่วยในการจัดระเบียบสังคม งามพิศมองว่าในหลักศาสนาจะมีข้อห้ามประการต่างๆ ศาสนาจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนทางสังคม ช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุขขึ้น

สุนทร เกตุสุขาวดี (2549, น. 128) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาหัตถกรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาบ้านหนองเหียง อำเภอนสนนิคม จังหวัดชลบุรี พบว่า หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอนสนนิคม จังหวัดชลบุรี มีต้นกำเนิดมาจากภูมิปัญญาชาวไทยพวนที่มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองเหียง มูลเหตุการณเกิดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน มี 3 ประการ คือ ความจำเป็นในการดำรงชีวิต ความจำเป็นที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์และความจำเป็นในการทำเครื่องจักสานที่เกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณี ศาสนา องค์ประกอบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาประกอบด้วยแหล่งความรู้ในการถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดและ

วิธีการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอดมี 7 วิธี คือ แบบมุขปาฐะ แบบสาธิต แบบสอนตัวต่อตัว แบบการสังเกต แบบการฝึกฝนด้วยตนเอง แบบฝึกฝนจากเพื่อนบ้าน และแบบฝึกอบรมจากหน่วยราชการ

พุนศิลป์ จันทร์สูงเนิน (2540, น. 51-55) ได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับโซกลางของชาวบ้านหนองไหล่ ตำบลโคกสี อ.เมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับโซกลางเป็นพิธีที่จัดทำเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของตนเองและสังคมให้เป็นไปในทางที่ดี โดยชาวบ้านได้จัดทำพิธีที่สำคัญ 5 พิธีกรรม คือ พิธีเสี่ยงทายเชื่อมช่อง การสะเดาะเคราะห์ พิธีขอฝน พิธีเลี้ยงปู่ ตา และพิธีบายศรีสู่ขวัญ

พระมหาประยุทธิ์ แก่นทรัพย์ (2551, น. 33) ได้ทำการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตาลโตนดจังหวัดเพชรบุรีผลการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์จากใบตาล องค์ความรู้เดิม คือได้รับถ่ายทอดประสบการณ์ภูมิปัญญาจากการสั่งสมของบรรพบุรุษ องค์ความรู้ใหม่ คือการเรียนรู้ประสบการณ์ ในการแลกเปลี่ยน จากการดูงานกลุ่มผลิตภัณฑ์อื่นๆ ประวัติความเป็นมา องค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ จากลูกตาล คือ องค์ความรู้เดิม ได้เรียนรู้จากการบอกเล่า และการสืบทอดการทำผลิตภัณฑ์จากลูกตาล จากบรรพบุรุษเพื่อบริโภคเอง องค์ความรู้ใหม่ คือ พัฒนาจากเปลี่ยนแปลงความเจริญด้านถนนหนทางของจังหวัดเพชรบุรี และประสบการณ์ของผู้ทำผลิตภัณฑ์จากลูกตาลส่วนองค์ความรู้เดิมผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลโตนด มาใช้เป็นส่วนประกอบการทำอาหารในครัวเรือน เรียนรู้และสืบทอดในการขึ้นตาล และการทำน้ำตาลโตนดจากบรรพบุรุษ มีการบูชาต้นตาลก่อนขึ้นปาดตาล เรียกว่า พิธีแรกตาลหรือพาดตาล องค์ความรู้ใหม่ คือการขึ้นตาล และการทำน้ำตาลโตนดยังสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเรียนรู้การทำน้ำตาลโตนด โดยการรวมกลุ่มแปรรูปน้ำตาลโตนด ประวัติความเป็นมา และองค์ความรู้เดิมผลิตภัณฑ์จากไม้ตาล คือ นำต้นตาลมาใช้ประโยชน์ ตามความจำเป็น คือ เสาบ้าน เรืออีโปง ได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์ไม้ตาลจากพ่อแม่และบรรพบุรุษ องค์ความรู้ใหม่คือ อาศัยภูมิปัญญา เทคนิค และการเรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยตนเองสภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์จากใบตาลมีการพัฒนาขั้นตอนในการทำปาดใบตาลนำเครื่องเจาะมาเป็นเครื่องทุ่นแรงในการทำปาดใบตาลมีรูปแบบลวดลายที่หลากหลายเพิ่มขึ้น

นิตินันท์ พัทวี (2554, น. 1-2) ได้ศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสานได้ข้อค้นพบว่า คุณค่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชุมชนประกอบไปด้วย คุณค่าในตัวพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญหมายถึง คุณค่าในองค์ประกอบของพิธีกรรมอันได้แก่ ผู้นำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม บทสู่ขวัญ วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวย เวลาและสถานที่ คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่สมาธิ ความสบายใจ ความภาคภูมิใจ ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะและมีน้ำใจดีงาม และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ประกอบด้วยคุณค่าในฐานะเป็นกระเจงกาสะทอนวัฒนธรรมทางภาษา และให้ความบันเทิงกับชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน คุณค่าในฐานะขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความสามัคคีกันของชุมชน ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของพิธีกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน พบว่าชุมชนรู้คุณค่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคม

พูลศรี ศรีสมบูรณ์ (2545, น. 148) ได้ศึกษาเรื่องบายศรี ผลการวิจัยพบว่า พานบายศรีเป็นสื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นพิธีสร้างขวัญ หรือสู่ขวัญเพื่อเป็นการสร้าง

กำลังใจให้แก่บุคคล ทัวไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอีสานถือเป็นพิธีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษด้วยการนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ให้เป็นรูปร่าง รูปทรง ที่ประณีตและสวยงามที่อนุชนรุ่นหลังควรช่วยกันรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย

ศิริพร สุวรรณศรี (2536, น. 14) ได้ทำการศึกษาประเพณีสู่ขวัญของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่าประเพณีอันงดงาม ด้านจิตใจ แม้กระทำด้วยความเชื่อที่ไม่เป็นแนวทางวิทยาศาสตร์แต่มีความประณีตละเอียดอ่อนแก่กันแท้ อันเป็นหัวใจของการสู่ขวัญ คือ ความมั่นคงทางจิตใจ

อภิชาติ เรืองฤทธิ์ (2522, น. 31) ได้ศึกษาพิธีบายศรีสู่ขวัญ ในเขตจังหวัดชัยภูมิ พบว่า มนุษย์เรามีความเชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่โบราณว่า คนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งสิงอยู่ในร่างกายมาแต่กำเนิด สิ่งที่ว่านี้ ถ้ายังอยู่กับเนื้อกับตัวของผู้นั้น ผู้นั้นก็จะมีความสุข ความสบาย ไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ แต่ถ้าสิ่งนั้น หนีออกจากตัวไปก็จะทำให้ผู้นั้นเจ็บไข้ได้ทุกข์และอาจถึงแก่ความตายได้

สุภา จุฬคุปต์ (2555) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาเนื้อดินปั้นอิพ็อกซี่สำหรับผลิตภัณฑ์งานประดิษฐ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองหาอัตราส่วนผสมที่เหมาะสมของเนื้อดินปั้นอิพ็อกซี่และนำอัตราส่วนที่เหมาะสมไปขึ้นรูปผลิตภัณฑ์งานประดิษฐ์ โดยวิธีการศึกษาแบบวิจัยเชิงทดลองและวิจัยเชิงสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ตัวอย่างดินปั้นอิพ็อกซี่ 5 สูตร ให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านงานปั้น ดินไทย ดินญี่ปุ่น และดินประดิษฐ์ต่างๆ จำนวน 10 คน ทดลองปั้น แล้วตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 สถานภาพและข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ความพึงพอใจที่มีต่อดินปั้นอิพ็อกซี่ทั้ง 5 สูตร ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นเพศหญิง การศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาโทร้อยละ 50 ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ด้านการปั้นดิน 1-5 ปี ร้อยละ 50 เป็นเจ้าของกิจการ มีรายได้ต่อเดือน 5,000 และต่ำกว่า ร้อยละ 40 มีรายได้มากกว่า 20,000 บาท ร้อยละ 30 ส่วนความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญโดยรวมต่อสูตรดินปั้นอิพ็อกซี่ สูตร 3 ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.60) โดยร้อยละ 80 พึงพอใจในเรื่องของสี ร้อยละ 70 พึงพอใจในเรื่องของดินและความยืดหยุ่น ร้อยละ 50 พึงพอใจในเรื่องคุณภาพของดินและการนำไปใช้งานได้จริง จากนั้นนำดินปั้นอิพ็อกซี่สูตรที่ 3 ไปศึกษาโครงสร้างเนื้อดินด้วยกล้องจุลทรรศน์ วัดสีด้วยเครื่องวัดสีระบบ Hunter Lab Scale และหาความชื้นในดินปั้นด้วยเครื่องอินฟราเรด มอยเจอร์ เปรียบเทียบกับดินปั้น 3 ชนิดที่นิยมนำมาขึ้นรูปผลิตภัณฑ์งานประดิษฐ์พบว่า ดินปั้นอิพ็อกซี่ที่ได้จะมีความเหนียว บ้นง่าย ขึ้นรูปทรงได้ดี เนื้อดินมีความขาวเมื่อผสมสี เนื้อดินจะไม่ทำให้สีแตกต่างไปจากสีที่ผสม สามารถนำไปประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์งานประดิษฐ์ได้ ซึ่งจะมีความคงทนมากกว่าดินปั้นงานประดิษฐ์ชนิดอื่น

ปวีณา บุญปาน และคณะ (2553) ทำการศึกษาการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ดอกไม้ดินไทยและดินญี่ปุ่นตกแต่งเพื่อสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ดอกไม้ดินไทยและดินญี่ปุ่นตกแต่ง จากนั้นศึกษาความพึงพอใจของผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และผู้สนใจผลิตภัณฑ์การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ดอกไม้ดินไทยและดินญี่ปุ่นตกแต่งเพื่อสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยคือ ผู้ผลิตและจำหน่าย 30 คน ผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์จำนวน 100 คน และผู้เชี่ยวชาญ

จำนวน 3 คน เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นและพึงพอใจเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ดอกไม้ดินไทยและดินญี่ปุ่นตกแต่งเพื่อสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ จำนวน 2 ขั้นตอน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยในด้านค่านิยมในการตัดสินใจซื้อ ค่านิยมในการใช้สีกับผลิตภัณฑ์ และวัตถุดิบที่นิยมนำมาใช้สร้างและออกแบบ สรุปได้ว่า ผู้หญิงมีค่านิยมในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์มากกว่าผู้ชาย การใช้สีธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ต้นแบบและสีจากการประดิษฐ์เพื่อเพิ่มมูลค่า มีค่าเท่ากัน และวัตถุดิบที่นิยมนำมาใช้สร้างและออกแบบงานประดิษฐ์มากที่สุด คือ ดินไทย ความคิดเห็นของผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายมีความพึงพอใจของผลิตภัณฑ์ในเรื่อง การใช้ดินในการประดิษฐ์รูปทรงผลิตภัณฑ์ การปั้น ความละเอียด การใช้สีและความสวยงามของผลิตภัณฑ์ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.11) ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านรูปแบบ ขนาดหรือรูปทรง ความละเอียด สี ความสวยงามและประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.41) ความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้สนใจผลิตภัณฑ์ในเรื่องการใช้ดินในการผลิต การปั้น ความละเอียด การใช้สี และความสวยงามของผลิตภัณฑ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.10)

Trommsdorff (2015, P. 71) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เสนอว่า การพัฒนาวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

De Young (1982, PP. 183-184) ได้ศึกษาถึง การดำรงชีวิตของคนไทย มักเกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีบางประการที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องโชคลาง เช่น การแต่งงานต้องมีการไหว้ผีปู่ ย่า ตายาย การปักเสาเอก การขึ้นบ้านใหม่ ตลอดจนการเรียนหนังสือ ก็ต้องไหว้ครู ในขณะเดียวกันคนไทยถือผลแห่งกรรมโดยนึกไปในด้านบาปบุญ ถ้ากระทำความดีจะได้บุญและทำชั่วจะได้บาป นอกจากนี้ De Young ยังได้กล่าวอีกว่า คนไทยมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพวกวิญญาณ ซึ่งมีทุกๆ สถานการณ์ของชีวิต เช่น พิธีเกี่ยวกับการเกิด การตาย ตลอดจนพิธีเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ วิญญาณหรือผีเป็นสิ่งที่ต้องเอาใจให้ความเคารพยำเกรง ความเชื่อเรื่องเหล่านี้แม้จะหมดไปมากแล้วแต่ก็ยังมีการเล่าสู่กันฟังและยังมีผลของความเชื่อเก่าๆ แสดงให้เห็นอยู่ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้จะเห็นได้ว่าชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมีความเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อต่างๆ และมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อความป็นสิริมงคลให้กับตนและครอบครัวตลอดถึงสังคมอีกด้วย ในการศึกษาได้พบว่าชีวิตมนุษย์มีความเชื่อในด้านต่างๆ ที่เหมือนกันบ้างและไม่เหมือนกันบ้าง ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่แตกต่างกัน และความเชื่อนี้จึงเป็นรูปแบบของวิถีชีวิตมนุษย์ตลอดมา

Kindle (2007, P. 15) ได้ศึกษาการวางโครงสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน และอัตลักษณ์ในตัว ในการวิจัยได้นำเสนอให้เห็นงาน 2 แบบ คือ อัตลักษณ์ในตัวบุคคล ซึ่งหมายถึงการมีแนวคิดเป็นของตนเอง การเข้าใจความรู้สึกและรู้สำนึกในตนเอง และอัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งหมายถึงการกำหนดอัตลักษณ์ให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงได้รับการมองว่าเป็นเสมือนกระบวนการและผลผลิตของแหล่งกำเนิดด้านวัฒนธรรม 3 ประเภทคือ ระบบสัญลักษณ์ เป็นเรื่องราวที่เล่าขานสืบต่อกันมา แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อศึกษาถึงแหล่งทรัพยากรซึ่งถูกนำไปใช้ในการส่งเสริมอัตลักษณ์ในตัวบุคคลและอัตลักษณ์ของชุมชนจริงๆ พร้อมๆ กับการสำรวจว่าวิธีการใดที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์พบว่า ระบบ

สัญลักษณ์ เรื่องราวที่เล่าขานสืบทอดกันมา ประเพณีปฏิบัติ และเครือข่ายทางด้านสังคม คือ แหล่งกำเนิดของอัตลักษณ์ซึ่งจะช่วยสร้างและสืบทอด อัตลักษณ์ แบบ Marathi ซึ่งเป็นเครื่องแสดง ความเป็นตัวตนของชุมชน

Robinson (1992, P. 746) ได้ศึกษา ในเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและพัฒนา ชุมชนผลการวิจัยพบว่า ในการจัดการศึกษาเปิดโอกาสในท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่นหรือปราชญ์บ้านเข้า มามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับ สถานการณ์จริง

Orapan (1988, P. 23) ได้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในอเมริกาเหนือและได้อธิบาย ความหมายของปัญญาพื้นบ้านไว้ว่า เป็นความรู้ชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน การผลิต และช่วยในด้านการทำงาน อันมีโครงสร้างความรู้ ที่มีหลักการมีเหตุและผลในตนเอง

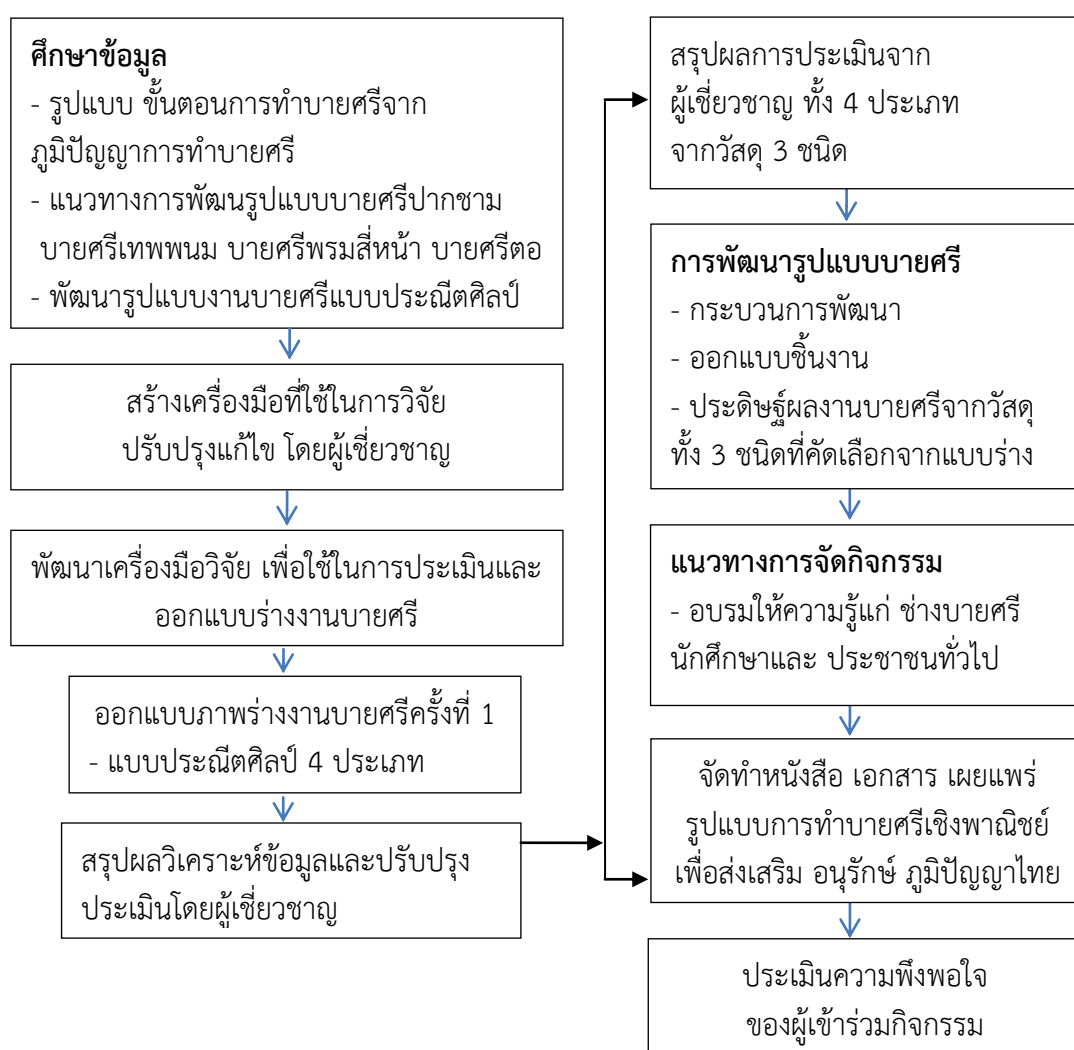
Cartledge (1996, P. 12) ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน Doko Gomo ในประเทศ Ethiopia ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านมีผลต่อการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน และมีผลต่อความมั่นคงทางสังคม ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญ เช่น การมีบรรทัดฐานใน การใช้ทรัพยากร (Social Norms) การให้ความเคารพต่อการใช้ทรัพยากร (Respect for the Resources) การให้ความเคารพต่อผู้นำชุมชน (Respect for Leadership) การให้ความตระหนักต่อระบบนิเวศ (Ecological Awareness) และยังพบว่า สังคมมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน

James (2017, P. 112) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติ กับกลุ่มสังคมเดียวกัน เสนอว่า พฤติกรรมทางวัฒนธรรมของกลุ่มเครือญาติเดียวกันได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และแก้ไข น้อยกว่าวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มเครือญาติมีความเหนียวแน่นกว่าวัฒนธรรมของ กลุ่มสังคม ซึ่งส่งผลให้เกิดความผาสุก ต่อสังคมยิ่งกว่า

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของ มนุษย์ที่ได้สั่งสม กล่อมเกล่าปรับปรุงกันมา จนถือได้ว่าเป็นสิ่งดีงาม เป็นมรดกทางสังคมที่ต้องรักษาไว้ ให้เจริญงอกงาม มีสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ หรือรับจากสังคมอื่นมาเผยแพร่ วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีค่า และมีความสำคัญต่อจิตใจของคนในสังคม การรักษาวัฒนธรรม จึงเป็นหน้าที่ของคนใน ชาติที่ต้องร่วมมือร่วมใจกัน อนุรักษ์สืบสาน ให้คงอยู่ ภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็น สติปัญญาความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา มีการสืบทอดกันมายาวนาน ในการทำ ประดิษฐ์บายศรี และทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น ใช้เป็นแนวทางให้ผู้วิจัยนำความรู้ไปพัฒนาอนุรักษ์และ สืบทอดให้กับคนใหม่ได้เรียนรู้ ซึ่งเป้าหมายในการพัฒนาการประดิษฐ์บายศรี เพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คือ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีการ แพร่กระจายทางวัฒนธรรม และเอกสารงานวิจัยภายในประเทศ และภายนอกประเทศ มาเป็นแนวทาง ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์ เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ รูปแบบ ขั้นตอนการทำบายศรีจากภูมิปัญญาการทำบายศรี ประเภทและรูปแบบที่นิยมใช้ในปัจจุบัน แนวทางการพัฒนารูปแบบบายศรีปากชาม บายศรีเทพพนม บายศรีพรมสีหน้า บายศรีตอ ที่นิยมนำมาใช้ในพิธีกรรม ในแบบประณีตศิลป์ นำมาวิเคราะห์ออกแบบภาพร่าง นำไปพัฒนารูปแบบงานบายศรี และประเมินและเผยแพร่รูปแบบการทำบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริม อนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทย ตามกรอบแนวคิดดังนี้

ภาพที่ 2.14 กรอบแนวคิดการพัฒนารูปแบบบายศรีเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย